



**STRATEGIA ROZWOJU
TURYSTYKI I KULTURY
W GMINIE SULEJÓW
NA LATA 2007-2020**

**Autorzy:
dr Andrzej Stasiak
mgr Marek Lawin
mgr Justyna Mokras-Grabowska**

SPIS TREŚCI

	str.
1. Wstęp.....	3
1.1. Cel, zakres i metoda opracowania	3
1.2. Zagadnienia rozwoju działalności turystycznej i zagospodarowanie przestrzenne na szczeblu gminnym, powiatowym, wojewódzkim i ogólnopolskim	5
1.3. Charakterystyka obszaru	16
1.3.1. Ludność	17
1.3.2. Gospodarka	23
2. Atrakcyjność turystyczna gminy i miasta Sulejów.....	25
2.1. Walory przyrodnicze.....	25
2.1.1. Rzeźba i geologia terenu.....	25
2.1.2. Zasoby wodne.....	28
2.1.3. Ochrona przyrody i krajobrazu.....	32
2.2. Walory antropogeniczne.....	37
2.2.1. Historia miasta i gminy Sulejów.....	37
2.2.2. Zabytki.....	40
2.2.3. Placówki kulturalne.....	51
2.2.4. Wartości kultury niematerialnej.....	55
2.3. Zagospodarowanie turystyczne.....	57
2.3.1. Obiekty noclegowe.....	57
2.3.2. Obiekty gastronomiczne.....	63
2.3.3. Szlaki turystyczne.....	66
2.4. Dostępność komunikacyjna gminy.....	70
3. Charakterystyka i ocena ruchu turystycznego i rekreacji na obszarze gminy Sulejów.....	77
3.1. Rola i znaczenie gminy w wojewódzkim i krajowym ruchu turystycznym.....	77
3.2. Ruch turystyczny obsługiwany przez obiekty noclegowe.....	82

4. Promocja i informacja turystyczna gminy Sulejów.....	84
4.1.Podmioty zajmujące się promocją i informacją turystyczną.....	85
4.2.Dotychczasowa działalność promocyjna i informacyjna.....	86
4.2.1. Strony internetowe.....	87
4.2.2. Wydawnictwa i publikacje prasowe.....	90
4.2.3. Udział w targach.....	91
4.2.4. Inne działania promocyjne.....	91
5. Analiza atrakcyjności turystycznej oraz uwarunkowań rozwoju ruchu turystycznego i rekreacji na obszarze gminy Sulejów.....	93
6. Wizja i cele rozwoju turystyki w gminie Sulejów.....	97
6.1. Kierunki rozwoju turystyki.....	105
6.1.1. Rodzaje turystyki.....	105
6.1.2. Ochrona dziedzictwa historyczno-kulturowego.....	106
6.1.3. Obszary koncentracji i ciągi ruchu turystycznego.....	108
6.1.4. Współpraca z miejscowościami, gminami i organizacjami.....	109
6.2. Produkty turystyczne obszaru.....	112
6.3. Rozwój infrastruktury turystycznej i paraturystycznej.....	118
6.4. Promocja i informacja turystyczna.....	119
6.5. Wsparcie instytucjonalne i badania turystyczne.....	124
6.6. Fundusze.....	130
Bibliografia.....	135
Spis tabel i rysunków.....	137

1. Wstęp

Rozwój turystyki i kultury może stanowić jeden z elementów ogólnego rozwoju społeczno-gospodarczego gminy Sulejów. Obecnie funkcje turystyczne na terenie miasta są niewystarczająco wykształcone, tak więc w opracowaniu autorzy odnoszą się raczej do potencjału turystycznego miasta niż turystyki jako zjawiska już istniejącego w Sulejowie (nieco odmiennie traktować należy teren poza miastem).

Rozwój turystyki możliwy jest w nawiązaniu do atrakcyjności turystycznej obszaru, a więc istniejących walorów zarówno przyrodniczych i antropogenicznych, jak również istniejącego zagospodarowania turystycznego i dostępności komunikacyjnej. Rozwój rekreacji wykorzystuje po części elementy niezbędne do rozwoju turystyki, przy czym większy nacisk położony jest jednak na specjalistyczne zagospodarowanie i nowe produkty mające na celu przyciągnięcie większej liczby turystów (np. znad Zbiornika Sulejowskiego).

1.1. Cel, zakres i metoda opracowania

Podstawowym celem opracowania jest przedstawienie założeń rozwoju turystyki i kultury w gminie miejsko-wiejskiej Sulejów. Przedmiotem opracowania jest więc gmina Sulejów, szczegółowo scharakteryzowana w dalszej części opracowania. Autorzy przyjęli następujący porządek prezentacji założeń rozwoju turystyki i kultury na omawianym obszarze:

- określenie potencjału do rozwoju turystyki i kultury, czyli opis atrakcyjności danego obszaru;
- charakterystyka istniejących zjawisk turystyki i kultury;
- analiza uwarunkowań rozwoju turystyki i kultury, a więc odniesienie stanu obecnego do potencjału;
- wskazanie kierunków i konkretnych propozycji rozwoju obydwu wspomnianych funkcji na terenie gminy Sulejów;
- określenie możliwości finansowania rozwoju turystyki i kultury, głównie w zakresie infrastruktury.

Do wykonania niniejszego opracowania autorzy wykorzystali następujące własne i zewnętrzne źródła informacji:

- dokumenty o charakterze planistycznym i strategicznym odnoszące się do obszaru stanowiącego przedmiot badania (*Strategia rozwoju województwa łódzkiego, Strategia rozwoju powiatu piotrkowskiego, Strategia rozwoju gminy Sulejów, Plan rozwoju lokalnego gminy Sulejów, Lokalny program rewitalizacji miasta Sulejowa*),
- dokumenty inwentaryzacyjne,
- prace poświęcone poszczególnym elementom stanowiącym o atrakcyjności gminy Sulejów,
- dane statystyczne opublikowane przez Instytut Turystyki, Główny Urząd Statystyczny oraz Wojewódzki Urząd Statystyczny w Łodzi, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Łodzi, Delegaturę w Piotrkowie Trybunalskim lub udostępnione przez Urząd Miejski w Sulejowie.

Opracowanie powstało w oparciu o wzajemne konsultacje pomiędzy Urzędem Miasta Sulejów i Gminy oraz autorami.

Przystępując do wykonania niniejszego dokumentu autorzy przyjęli następujące hipotezy, które w dalszej części opracowania zostaną uszczegółowione i zweryfikowane. Hipotezy te dotyczą podstawowych uwarunkowań rozwoju turystyki i kultury w Sulejowie:

- miasto i gmina Sulejów dysponują wybitnym w skali województwa łódzkiego, a nawet kraju, dziedzictwem kulturowym, które powinno być chronione, rozwijane i udostępniane społeczeństwu,
- turystyka i kultura mogą być wiodącymi czynnikami ogólnie pojmowanego rozwoju społeczno-gospodarczego gminy Sulejów; założenia rozwoju tych funkcji powinny więc uwzględniać ich charakter uzupełniający czy wzmacniający, ale może również nadrzędny w aspekcie całościowego procesu rozwoju Sulejowa,
- obszar leży nieopodal dużego miasta, jakim jest Piotrków Trybunalski, i popularnego obszaru wypoczynkowego – Zbiornika Sulejowskiego, a także stosunkowo niedaleko milionowej aglomeracji łódzkiej, co winno wpłynąć na formy rozwoju turystyki i kultury (przede wszystkim w ramach zaspokajania potrzeb turystycznych i rekreacyjnych w tzw. krótkim czasie wolnym: w dni robocze oraz weekendy, ale także w tzw. długim czasie wolnym w przypadku osób spędzających urlop czy wakacje nad zalewem i w jego okolicach),
- najbardziej optymalny rozwój turystyki i rekreacji oraz równoległe optymalny rozwój infrastruktury dla turystyki i rekreacji możliwy jest przy założeniu współdziałania podmiotów i instytucji Sulejowa z odpowiadającymi im jednostkami na terenie gmin

sąsiednich; rozwój taki po pierwsze będzie bardziej korzystny z perspektywy planowania regionalnego, po wtóre możliwe będzie osiągnięcie zwielokrotnionych, korzystnych efektów synergii.

- kluczowe elementy (walory kulturowe) stanowiące o atrakcyjności turystycznej Sulejowa powinny być wyodrębnione i wyeksponowane zarówno w kontekście inwestycyjnym, jak i promocyjnym.

1.2. Zagadnienia rozwoju działalności turystycznej i zagospodarowanie przestrzenne na szczeblu gminnym, powiatowym, wojewódzkim i ogólnopolskim

W kontekście formułowania strategicznych planów rozwoju gminy Sulejów szczególne znaczenie ma dokument „*Sustainable urban development in the European Union. A framework for action*” (Communication from the Commission, 2003), który zawiera podstawowe dyrektywy wskazujące podstawowe problemy, na których winny koncentrować się władze lokalne dążąc do osiągnięcia zrównoważonego rozwoju zarządzanych przez nie obszarów (patrz: tab. 1).

Tab. 1. Podstawowe obszary problemowe koncentracji działań władz lokalnych w dążeniu do osiągnięcia rozwoju zrównoważonego według zaleceń Komisji Europejskiej.

<p>zwiększanie dobrobytu gospodarczego i zatrudnienia</p>	<ul style="list-style-type: none"> - formalne programowanie miejskie dla pozyskania funduszy strukturalnych; - skoncentrowanie polityki miejskiej na sprawach kreowania rynku pracy; - wspieranie tzw. „Europejskich Ośrodków Wiedzy”; - promowanie współpracy między miastami; - promowanie transportu miejskiego; - rozwijanie wiedzy i wymiana doświadczeń o wynikach gospodarczych miast;
<p>promowanie równości, spójności społecznej i rewitalizacji obszarów miejskich</p>	<ul style="list-style-type: none"> - współpraca przeciwko dyskryminacji i alienacji społecznej; - fundusze strukturalne dla lokalnych działań rewitalizacyjnych; - szkoły tzw. „Drugiej Szansy”, przekwalifikowanie; - rozwijanie i wymiana wiedzy na temat dyskryminacji, alienacji oraz rewitalizacji obszarów miejskich;

Źródło: Communication from the Commission, 2003.

c.d. Tab. 1. Podstawowe obszary problemowe koncentracji działań władz lokalnych w dążeniu do osiągnięcia rozwoju zrównoważonego według zaleceń Komisji Europejskiej.

ochrona i poprawa stanu środowiska w kierunku lokalnej i globalnej równowagi	<ul style="list-style-type: none"> - lepsze wdrażanie ustawodawstwa ekologicznego na poziomie miejskim; - rozwijanie ustawodawstwa dotyczącego gospodarowania odpadami stałymi, ochrony czystości powietrza oraz hałasu; - wzmacnianie kontroli stanu zanieczyszczeń oraz metod oczyszczania miast; - podejmowanie działań na rzecz redukcji szkodliwego wpływu transportu miejskiego na środowisko; - optymalizacja zarządzania energią w miastach; - działania na rzecz ochrony klimatu; - rozpowszechnianie stosowania ekoetykiet, ekozarządzania i ekoaudytu; - finansowanie programów ochrony środowiska miejskiego z funduszy strukturalnych; - rozwijanie wiedzy i wymiana doświadczeń o środowisku miejskim;
poprawa jakości zarządzania miastami oraz poziomu lokalnego upodmiotowienia	<ul style="list-style-type: none"> - podnoszenie świadomości, wymiana doświadczeń i budowanie potencjału dla zrównoważonego rozwoju miejskiego; - opracowanie nowatorskich strategii rozwoju miejskiego; - zwiększanie poziomu bezpieczeństwa publicznego poprzez działania prewencyjne; - prowadzenie badań porównawczych dotyczących środowiska miejskiego; - wspomaganie krajów członkowskich, tzw. „Inicjatywa Wymiany Miejskiej”.

Źródło: *Communication from the Commission, 2003.*

Tab. 2. Cele i wymogi wspierania rozwoju regionalnego przez budżet centralny

cel strategiczny	Celem strategicznym Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia dla Polski jest tworzenie warunków dla wzrostu konkurencyjności gospodarki opartej na wiedzy i przedsiębiorczości zapewniającej wzrost zatrudnienia oraz wzrost poziomu spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej.
cele horyzontalne	<ul style="list-style-type: none"> - poprawa jakości funkcjonowania instytucji publicznych oraz rozbudowa mechanizmów partnerstwa, - poprawa jakości kapitału ludzkiego i zwiększenie spójności społecznej, - budowa i modernizacja infrastruktury technicznej i społecznej mającej podstawowe znaczenie dla wzrostu konkurencyjności Polski, - podniesienie konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw, w tym szczególnie sektora wytwórczego o wysokiej wartości dodanej oraz rozwój sektora usług, - wzrost konkurencyjności polskich regionów i przeciwdziałanie ich marginalizacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej, - wyrównywanie szans rozwojowych i wspomaganie zmian strukturalnych na obszarach wiejskich.
cele wspierania rozwoju regionalnego	<ul style="list-style-type: none"> - wspomaganie poprawy efektywności funkcjonowania instytucji i mechanizmów funkcjonowania państwa oraz udzielania pomocy tym, którzy przedstawiają projekty o największym znaczeniu dla wzrostu konkurencyjności gospodarki Polski i poszczególnych regionów - wprowadzenie mechanizmów osłonowych dla tych grup społecznych i przestrzenie określonych obszarów problemowych, które nie posiadają obecnie wystarczającego potencjału wewnętrznego, aby w dostatecznym stopniu korzystać z procesów rozwojowych.

	<ul style="list-style-type: none"> – koncentracja wydatkowania środków finansowych i wprowadzanie zmian organizacyjnych w szczególności w obszarach decydujących o pozycji konkurencyjnej Polski w UE i świecie: (wybranych elementach infrastruktury transportowej, środowiskowej, innowacjach w przedsiębiorstwach, sektorze badawczo-rozwojowym, edukacji) – rozwój poszczególnych obszarów kraju, poprawę jakości i warunków życia mieszkańców oraz poziomu zaspokajania potrzeb wspólnot samorządowych;
sposoby wyrównywania szans rozwojowych grup społecznych i obszarów geograficznych	<ul style="list-style-type: none"> – poprzez eliminację barier stojących na przeszkodzie zwiększania mobilności zawodowej, społecznej i przestrzennej – zapewnianie równego dostępu do infrastruktury społecznej i technicznej mającej podstawowe znaczenie dla kształtowania konkurencyjności kraju (transportowa, edukacyjna, zdrowia, kultury), – dostęp do podstawowych usług publicznych.

Źródło: Narodowa Strategia Spójności - Narodowe Strategiczne ramy Odniesienia 2007-2020, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, maj 2006 r.

Podstawowym dokumentem o charakterze centralnym, związanym z problematyką rozwoju regionalnego jest Narodowa Strategia Spójności - Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2020 (dokument zaakceptowany decyzją Komisji Europejskiej zatwierdzającą pewne elementy Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia), wydany przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego w maju 2006 roku. Określa ona zasady pełnego i częściowego finansowania rozwoju regionalnego przez budżet centralny (patrz: tab. 3), a także cele oraz wymogi jakie musi uwzględniać wspieranie rozwoju regionalnego (patrz: tab. 2).

Tab. 3. Szczegółowy podział funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności w Polsce w układzie poszczególnych programów operacyjnych Celu „Konwergencja”

Program operacyjny	Udział programu w całkowitej	alokacji środków Źródło finansowania
Infrastruktura i Środowisko	41,9% całości środków (27,9 mld euro)	EFRR, Fundusz Spójności
Regionalne Programy Operacyjne	24,9% całości środków (16,6 mld euro)	EFRR
Kapitał Ludzki	14,6% całości środków (9,7 mld euro)	EFS
Innowacyjna Gospodarka	12,4% całości środków (8,3 mld euro)	EFRR
Rozwój Polski Wschodniej	3,4% całości środków (2,3 mld euro)	EFRR (w tym dodatkowe 992 mln euro przyznane przez Radę Europejską)
Pomoc Techniczna	0,8% całości środków (0,5 mld euro)	EFRR

Źródło: Narodowa Strategia Spójności - Narodowe Strategiczne ramy Odniesienia 2007-2020, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, maj 2006 r.

W dokumencie tym określono priorytetowe obszary działań na rzecz rozwoju regionalnego, z uwzględnieniem postulatów przeciwdziałaniu marginalizacji regionów, wzrostu konkurencyjności regionów oraz spójności ekonomicznej, społecznej i terytorialnej kraju. Dokument ten wspiera działania Rządu RP, który prowadzi politykę „wyrównywania szans międzyregionalnych” (patrz: tab. 4).

Tab. 4. Cele strategiczne i szczegółowe rozwoju regionalnego w Polsce

rozbudowa i modernizacja infrastruktury służącej wzmocnieniu konkurencyjności regionów	wzmocnienie konkurencyjności województw, odpowiednio do ich endogenicznych potencjałów rozwojowych i perspektyw funkcjonowania egzogenicznych sektorów aktywności; dotyczy wszystkich województw <ul style="list-style-type: none"> – rozwój infrastruktury o znaczeniu ponadlokalnym; – rozwój funkcji metropolitalnych największych aglomeracji i miast; – rozwój infrastruktury społeczeństwa informacyjnego;
restrukturyzacja bazy ekonomicznej regionów i tworzenie warunków jej dywersyfikacji	zwiększanie produktywności i rentowności istniejących gałęzi gospodarki regionalnej, jak i promowanie nowych form działalności sprzyjających zmianie wizerunku ekonomicznego oraz wzbogaceniu oferty zatrudnienia w regionie; dotyczy kilku województw, w których występuje wyraźna koncentracja przemysłów tradycyjnych o niskiej konkurencyjności i innowacyjności <ul style="list-style-type: none"> – stymulowanie lokalizacji inwestycji w regionie oraz wspieranie rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw; – wspieranie tworzenia i absorpcji innowacji, w tym transferu nowoczesnych technologii; – rozwój turystyki, rekreacji i ochrona dziedzictwa kulturowego; – stymulowanie lokalizacji inwestycji w regionie oraz wspieranie rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw;
rozwój zasobów ludzkich	poprawa jakości zasobów ludzkich oraz mobilności ludności; dotyczy obszarów wiejskich w szczególności w Polsce wschodniej i południowo-wschodniej oraz województw, w których realizowane są procesy restrukturyzacyjne w górnictwie węgla kamiennego oraz hutnictwie metali, obszarów i miast, w których występuje przemysł zbrojeniowy oraz lekki, w tym włókienniczy <ul style="list-style-type: none"> – zatrudnienie i rozwój zasobów ludzkich; – podniesienie umiejętności kadr administracji publicznej do programowania i wdrażania polityki spójności oraz rozwijanie partnerstwa;
wsparcie obszarów wymagających aktywizacji i zagrożonych marginalizacją	aktywizacja społeczna i gospodarcza obszarów zagrożonych marginalizacją oraz włączenie ich w procesy rozwojowe kraju i Europy; dotyczy obszarów Polski wschodniej i południowo-wschodniej o charakterze rolniczym, na których ułomna i słabo rozwinięta sieć miejska nie spełnia żadnej roli aktywizującej, popegeerowskich obszarów Polski północnej, niektórych dzielnic największych miast, głównie o charakterze robotniczym, oraz szeregu miast o jedynej dotychczas funkcji miastotwórczej, którą stanowiły zakłady przemysłowe <ul style="list-style-type: none"> – aktywizacja obszarów wiejskich; – rewitalizacja bazy ekonomicznej miast; – rewitalizacja obszarów wielkomiejskich zagrożonych marginalizacją społeczno-gospodarczą;
rozwój współpracy regionów	promowanie współpracy pomiędzy regionami i podmiotami samorządowymi działającymi na szczeblu lokalnym; dotyczy wszystkich województw <ul style="list-style-type: none"> – rozwój współpracy przygranicznej; – rozwój współpracy międzynarodowej w zakresie planowania przestrzennego oraz współpracy pomiędzy regionami i jednostkami lokalnymi.

Zródło: Uchwała Nr 105 Rady Ministrów z dnia 28 grudnia 2000 roku, 2000.

Turystyka i rekreacja często powiązane są z zagadnieniami kultury i dziedzictwa kulturowego. Należy więc odnieść się do dokumentu pt. „*Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013*” (Komunikat Kancelarii Prezesa Rady Ministrów po Radzie Ministrów 21 września 2004 roku). W dokumencie tym określono pięć programów rozwoju kultury, których cele często służyć mogą pośrednio lub bezpośrednio rozwojowi turystyki, przede wszystkim turystyki kulturowej (patrz: tab. 5).

Tab. 5. Programy i priorytety rozwoju kultury w Polsce

Nazwa programu	Priorytety
Narodowy Program Kultury „Znaki czasu”	– rozwój publicznych zbiorów oraz zwiększenie dostępności dzieł sztuki współczesnej w regionach;
Narodowy Program Kultury. Promocja czytelnictwa i rozwój sektora książki	– podniesienie jakości usług bibliotecznych i zwiększenie publicznego dostępu do zbiorów; – kreowanie potrzeb i pozytywnych nawyków w zakresie czytelnictwa; – wzmocnienie konkurencyjności i rozwój sektora książki;
Narodowy Program Kultury. Rozwój instytucji artystycznych	– poprawa warunków funkcjonowania instytucji artystycznych; – wzmocnienie działalności programowej instytucji artystycznych;
Narodowy Program Kultury „Maestria”. Wspieranie debiutów i rozwój szkół artystycznych	– poprawa jakości kształcenia i dostępności edukacji artystycznej w regionach; – poprawa systemu bezpośredniej promocji twórczości;
Narodowy Program Kultury. Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego	– aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe; – edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego;

Źródło: Komunikat Kancelarii Prezesa Rady Ministrów po Radzie Ministrów 21 września 2004 roku.

Na mocy wcześniej omówionej ustawy „*O zasadach wspierania rozwoju regionalnego*” (Dz. U. Nr 48, poz. 550) pomiędzy Radą Ministrów a samorządami szczebla wojewódzkiego podpisywane są tzw. „*kontrakty wojewódzkie*” (Kontrakt wojewódzki zawarty dnia 29 kwietnia 2004 roku pomiędzy Radą Ministrów i Samorządem Województwa Łódzkiego, 2004) regulujące zasady wsparcia na każdy rok budżetowy.

Na szczeblu wojewódzkim, dokumentem określającym główne założenia rozwoju regionalnego jest „*Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego na lata 2007-2020*” (Uchwała Sejmiku Województwa Łódzkiego - Nr LI/865/2006 - 31 stycznia 2006 r.).

W dokumencie tym zdefiniowano misję, zgodnie z którą realizowane i wdrażane mają być wszelkie programy rozwojowe: „*Podniesienie atrakcyjności województwa łódzkiego w strukturze regionalnej Polski i Europy jako obszaru sprzyjającego zamieszkaniu ludzi i gospodarce oraz dążenie do budowy wewnętrznej spójności regionu przy zachowaniu*

różnorodności jego miejsc; wykorzystując atut centralnego położenia regionu, przekształcenie jego gospodarki z produkcyjnej (przemysłowo-rolniczej) na usługowo-produkcyjną”.

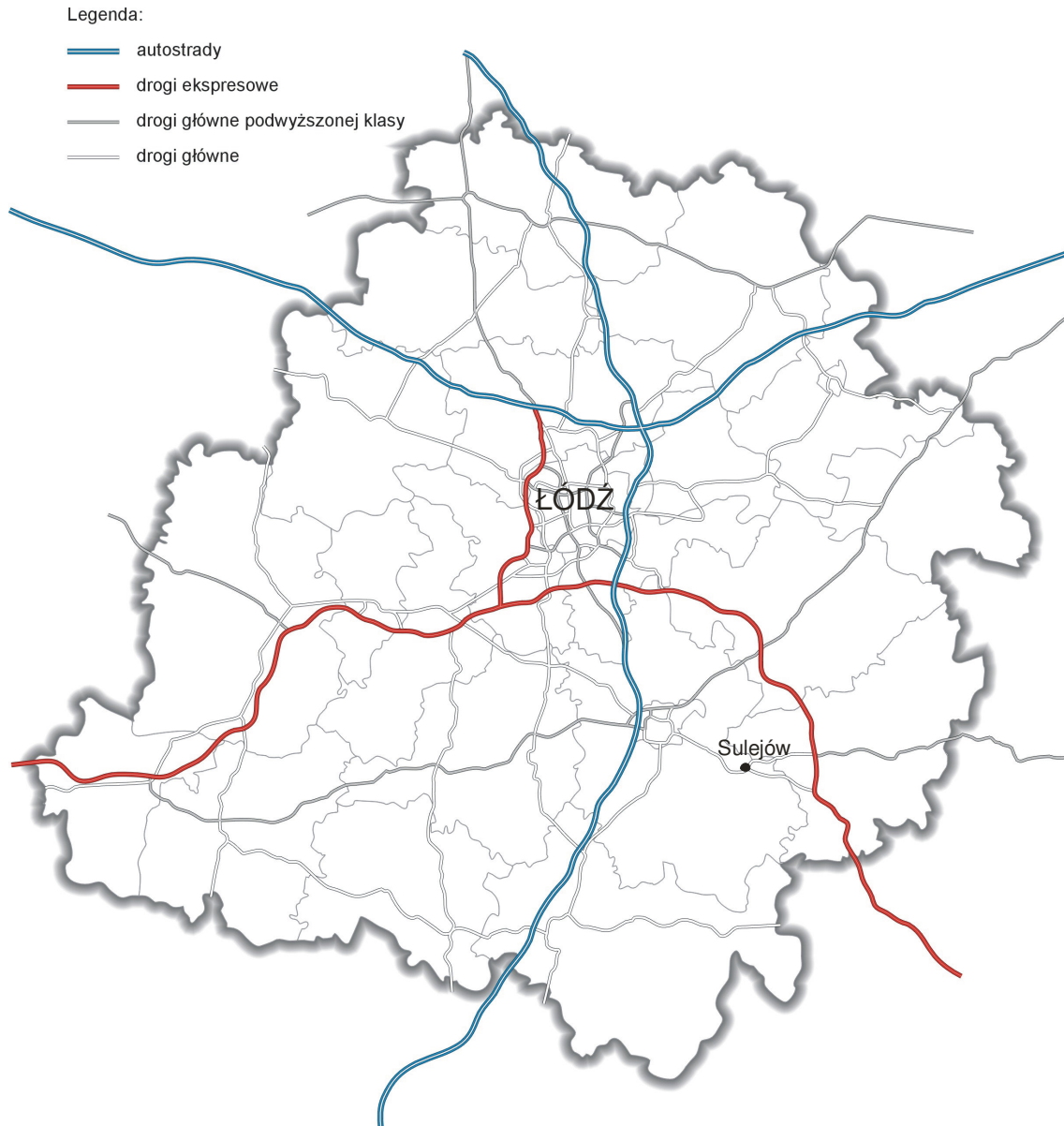
W strategii określono również podstawowe cele stanowiące podstawę realizacji misji, pogrupowane w trzech zasadniczych strefach podejmowanych działań: społecznej, ekonomicznej i funkcjonalno-przestrzennej (patrz: tab. 6).

Tab. 6. Strefy działań i główne cele rozwoju województwa łódzkiego

strefa społeczna	wzrost ogólnego poziomu cywilizacyjnego województwa: <ul style="list-style-type: none"> – podniesienie poziomu wykształcenia i rozwój kulturowy mieszkańców; – podniesienie jakości życia i stanu zdrowotności mieszkańców; – uporządkowanie gospodarki przestrzennej;
strefa ekonomiczna	poprawa pozycji konkurencyjnej gospodarki województwa: <ul style="list-style-type: none"> – zwiększenie dostępności regionu poprzez rozwój infrastruktury transportowej i informacyjnej; – tworzenie nowoczesnej bazy gospodarczej; – stymulowanie wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich regionu; – tworzenie, w kraju i zagranicą, wizerunku regionu przyjaznego i atrakcyjnego do zamieszkania, inwestowania i współpracy;
strefa funkcjonalno-przestrzenna	stworzenie rzeczywistego regionu społeczno-ekonomicznego posiadającego własną podmiotowość kulturową i gospodarczą: <ul style="list-style-type: none"> – wspomaganie i promowanie różnych form edukacji regionalnej dzieci, młodzieży i dorosłych; – inicjowanie i wspomaganie rozwoju różnych form i przejawów kultury regionalnej oraz ruchów regionalistycznych; – stymulowanie przemian w sieci osadniczej województwa, polegających na wzroście roli miast w organizacji funkcjonalno-przestrzennej regionu.

Źródło: Uchwała Sejmiku Województwa Łódzkiego Nr XXIII/286/2000 z dnia 26 września 2000 roku, 2000.

Określone w „*Planie zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego*” (Uchwała Sejmiku Województwa Łódzkiego Nr XLV/524/2002 z dnia 9 lipca 2002 roku, kierunki zagospodarowania i polityki przestrzennej uwzględniają położenie Sulejowa, zaliczając obszar miasta do stref potencjalnej koncentracji procesów rozwojowych w województwie. Planowana do realizacji, w perspektywie średniookresowej, budowa drogi ekspresowej S-74 (na wschód od miasta i gminy) znacząco wpłynie na podniesienie rangi obszaru, a także znacząco poprawi jego dostępność komunikacyjną (rys. 1).



Rys. 1. Kierunki rozwoju infrastruktury transportu drogowego w województwie łódzkim

Źródło: Uchwała Sejmiku Województwa Łódzkiego Nr XLV/524/2002 z dnia 9 lipca 2002 roku, 2002.

Sulejów, według założeń rozwoju turystyki i rekreacji ujętych w „*Planie zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego*”, zaliczony został do ośrodków recepcyjnych o funkcjach rekreacyjno-wypoczynkowych. Na obszarze tym przewiduje się inwestycje z zakresu pełnego wyposażenia w infrastrukturę techniczną oraz rozbudowy infrastruktury towarzyszącej, przede wszystkim gastronomii, urządzeń sportowo-rekreacyjnych oraz ośrodków wypoczynku i rekreacji.

Zasady i cele wspierania regionalnego rozwoju kultury i turystyki na szczeblu wojewódzkim zostały szczegółowo omówione w tzw. „komponencie regionalnym” stanowiącym załącznik do „Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Łódzkiego 2007-2013” (czerwiec 2006, Dz. U. Nr 166, poz. 1745).

Tab. 7. Cele główne i szczegółowe oraz rodzaje wsparcia rozwoju turystyki i kultury w województwie łódzkim.

cele główne	<ul style="list-style-type: none"> – wzrost roli kultury i turystyki jako czynników stymulujących rozwój społeczny i gospodarczy regionu z uwzględnieniem potrzeby zapewnienia zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska; – ułatwienie dostępu do atrakcji i obiektów turystycznych i kulturalnych; – wydłużenie sezonu turystycznego, zapewnienie całorocznych atrakcji;
cele szczegółowe	<ul style="list-style-type: none"> – wzrost atrakcyjności turystycznej województwa poprzez budowę i poprawę stanu publicznej infrastruktury turystycznej; – wsparcie dla rozbudowy, adaptacji i modernizacji obiektów o podstawowym znaczeniu dla kultury narodowej i regionalnej; – zapewnienie funkcjonowania i rozwijanie kompleksowego systemu informacji kulturalnej i turystycznej; – zwiększenie zagranicznej turystyki przyjazdowej oraz turystyki krajowej poprzez podniesienie konkurencyjności regionalnych produktów turystycznych na rynkach zagranicznych i krajowym;
rodzaje wsparcia	<ul style="list-style-type: none"> – budowa i modernizacja infrastruktury turystycznej, w tym publicznej; – budowa, rozbudowa i modernizacja infrastruktury związanej z kulturą i ochroną dziedzictwa kulturowego – rozwój systemów informacji kulturalnej i turystycznej na potrzeby turystów krajowych i zagranicznych; – przygotowanie i realizacja regionalnych programów rozwoju i promocji turystyki i kultury, w tym kampanii i imprez promocyjnych.

Źródło: Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 1 lipca 2004 roku, 2004.

Zadania określone w Strategii Rozwoju Powiatu Piotrkowskiego dotyczą w ogólnych postanowieniach turystyki, gdzie określono tzw. **CELE OPERACYJNE**, które w omawianym zakresie mają przyspieszyć działania prowadzące m.in. do wspomoczenia szkół gminnych w ich staraniach o pozyskanie nowoczesnego zaplecza sportowego, stymulowanie rozwoju przedsięwzięć gospodarczych poza działalnością rolniczą na wsi, w tym rozwój gospodarstw agroturystycznych, prowadzenie agresywnego marketingu terytorialnego w zakresie ofert inwestycyjnych, również tych związanych z rozwojem bazy turystycznej w powiecie piotrkowskim.

Tab. 8. Cel kierunkowy i cele strategiczne w strategii rozwoju powiatu piotrkowskiego do roku 2015

Cel kierunkowy:	
Powiat piotrkowski jest powiatem:	
<ul style="list-style-type: none"> - gościnnym i ciekawym turystycznie miejscem dla podróżnych z kraju i zagranicy; - przyjaznym i bezpiecznym miejscem pracy oraz wypoczynku dla jego mieszkańców; - atrakcyjnym miejscem lokowania się kapitału krajowego i zagranicznego; - przestrzegającym wymogi ochrony środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego; - dostosowującym się do wymogów integrującej się Europy. 	
strategiczne cele	
Sfera społeczna	Sfera gospodarcza
podniesienie poziomu wykształcenia i rozwój cywilizacyjny mieszkańców	wykorzystanie walorów dostępności komunikacyjnej poprzez modernizację infrastruktury drogowej i rozwój infrastruktury telekomunikacyjnej
podniesienie jakości życia i poziomu zdrowotności mieszkańców	tworzenie warunków do rozwoju nowoczesnego rolnictwa i stymulowanie wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich
	tworzenie warunków do rozwoju gospodarczego i rozwoju turystyki

Źródło: Uchwała Rady Powiatu, Nr XXXIII/224/2002 z dnia 4 października 2002 roku

Poprawa infrastruktury turystycznej została również wzięta pod uwagę podczas opracowywania Strategii Rozwoju Gminy Sulejów, gdzie wśród priorytetowych i strategicznych celów mówi się o rozwoju turystyki, agroturystyki i usług towarzyszących (Tab. 9).

Tab. 9. Priorytetowe kierunki i cele strategiczne rozwoju gminy

A) integracja i aktywizacja mieszkańców	<ul style="list-style-type: none"> - aktywizacja mieszkańców na rzecz rozwoju gminy, - aktywizacja młodzieży w życiu społecznym gminy, - wzrost poziomu edukacji mieszkańców.
B) rozwój turystyki, agroturystyki i usług towarzyszących	<ul style="list-style-type: none"> - ochrona walorów i zasobów przyrodniczych oraz poprawa stanu środowiska, - stworzenie zintegrowanego programu turystycznego gminy,
C) rozwój infrastruktury technicznej	<ul style="list-style-type: none"> - rozbudowa wodociągu, - rozbudowa kanalizacji sanitarnej, - rozbudowa kanalizacji deszczowej, - rozbudowa sieci gazowej, - modernizacja dróg,
D) rozwój infrastruktury społecznej	<ul style="list-style-type: none"> - poprawa jakości usług opieki medycznej - pozyskanie środków zewnętrznych na rozwój infrastruktury w gminie,

Źródło: Uchwała Rady Miejskiej Nr XX/131/2004 z dnia 10 listopada 2004 r.

Podobne cele, jak te wspomniane w Strategii Rozwoju Gminy Sulejów, znajdują się w przyjętym Uchwałą Rady Miejskiej Nr XX/131/2004 z dnia 10 listopada 2004 r. *Planie Rozwoju Lokalnego Gminy Sulejów oraz Lokalnym Programie Rewitalizacji*. Są to:

- realizacja zadań Unii Europejskiej odnośnie obszarów miejskich,
- pielęgnacja kultury i dziedzictwa historycznego,
- promocja gminy,
- rozwój systemów infrastruktury technicznej,
- rozwój infrastruktury społecznej,
- sprawny system komunikacyjny w gminie,
- gmina przyjazna dla inwestorów (ulgi inwestycyjne),
- rozwój małej przedsiębiorczości.

Szczególnie interesujący, dla podniesienia atrakcyjności turystycznej obszaru, wydaje się program rewitalizacji centrum miasta Sulejów. Obejmuje on fragment centrum miasta w sąsiedztwie ul. Opoczyńskiej. A ponieważ plany idą w kierunku rozszerzania rewitalizowanego obszaru na tereny ścisłego centrum historycznego miasta (obszar pomiędzy ulicami: Garncarską, Wschodnią, Górą Strzelecką, Nadpiliczną, Staropiotrkowską, Górną, Cmentarną i Parafialną), tereny przemysłowe w rejonie ul. Piotrkowskiej oraz obszar położony w sąsiedztwie opactwa Cystersów, należy z optymizmem patrzeć na przyszłość Gminy Sulejów jako miejsca turystyki i rekreacji (tab. 10).

Tab. 10. Główne cele i priorytety rewitalizacji miasta Sulejowa

rozbudowa infrastruktury technicznej	budowa nowych odcinków sieci wodociągowej, kanalizacji sanitarnej i deszczowej oraz sieci energetycznej.
restrukturyzacja transportu miejskiego	- budowa nowych miejsc parkingowych, - podniesienie jakości technicznej ciągów komunikacyjnych, - restrukturyzacja handlu i usług, - podniesienie standardu lokali (mieszkaniowych i usługowych), - rozszerzenie oferty usługowo-handlowej w centrum, - remonty i renowacje zasobów mieszkaniowych, - podniesienie technicznych standardów mieszkań.
budowa nowych mieszkań i lokali użytkowych	- zabudowa wolnych przestrzeni miejskich (budownictwo plombowe), - powstanie nowych ciągów handlowych, - wykorzystanie wolnych pomieszczeń na potrzeby działalności usługowej i handlowej,
rozwój infrastruktury społecznej, kulturalnej i turystycznej	- adaptacja obiektów zabytkowych na centra kultury (np. w obiekcie klasztornym) - stworzenie warunków rozwoju dla organizacji społecznych, poprzez zapewnienie im odpowiedniej bazy lokalowej.

Źródło: Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Sulejowa, Załącznik do Uchwały NR XXVI/193/2005 Rady Miejskiej w Sulejowie z dnia 31 maja 2005 roku

Jak wynika z zaprezentowanych dokumentów, istnieją wyraźne przesłanki do rozwoju turystyki i rekreacji na obszarze gminy Sulejów. Zwrócić należy uwagę na dokumenty każdego szczebla, w których mówi się o rozwoju i promowaniu turystyki we wszystkich przypadkach, lecz niestety brakuje dokumentów precyzujących założenia rozwoju turystyki poświęconych wyłącznie temu zagadnieniu na każdym z omówionych szczebli administracyjnych. Dotacje z Unii Europejskiej i czasem jedyna alternatywa dla aktywizacji mieszkańców regionu być może pozwoli na energiczniejsze działania w kierunku stworzenia dobrze opracowanych i rozbudowanych strategii rozwoju turystyki.

1.3. Charakterystyka obszaru

Gmina Sulejów położona jest w granicach administracyjnych województwa łódzkiego, powiatu piotrkowskiego w jego południowo-wschodniej części. Od północy graniczy z gminą Wolbórz, od zachodu – Piotrków Trybunalski (powiat grodzki) i Rozprza, od południa – Ręczno, a od wschodu – z gminą Aleksandrów i Mniszków (leżąca już w powiecie opoczyńskim). Przed wprowadzeniem nowego podziału administracyjnego w roku 1999, gmina Sulejów wchodziła w skład dawnego województwa piotrkowskiego.

Gmina Sulejów jest jedną ze 177 gmin woj. łódzkiego i 11 gmin ziemskiego powiatu piotrkowskiego (ale jedynym w nim miastem). Powierzchnia sulejowskiej gminy wynosi 189,45 km², w tym samego Sulejowa - 26,25 km².

Rozciągłość południkową gminy wyznaczają współrzędne: 51°15'48" i 51°26'25" szerokości geograficznej północnej, zaś rozciągłość równoleżnikową: 19°41'15" i 19°55'15" długości geograficznej wschodniej.

Pod względem geologicznym wschodnia część obszaru należy do obrzeżenia Gór Świętokrzyskich. Występuje tu płaska antyklina, której oś ma przebieg z północnego-zachodu na południowy wschód. Wymieniona jednostka zwana jest siodłem sulejowskim. W okolicach Sulejowa występuje jedynie zachodnia część antykliny, natomiast pozostała część należy do obrzeżenia kredowej Niecki Łódzkiej.

Pod względem fizycznogeograficznym (Kondracki 1998) gmina Sulejów leży na granicy dwóch ważnych prowincji Niżu Środkowoeuropejskiego i Wyżyn Polskich (por. rozdz. 2.1.). Obszar środkowej Polski pod względem fizycznogeograficznym cechuje się jednak w literaturze fachowej niejednoznacznością nazewnictwem i taksonomią. Wynika to z cech ukształtowania powierzchni, a przede wszystkim z położenia omawianego obszaru na granicy pasa wyżyn i nizin (Pączka 1993). Taka lokalizacja sprzyja jednak dużym kontrastom krajobrazowym, niezwykle atrakcyjnym z turystycznego punktu widzenia.

Do innych atutów środowiska przyrodniczego gminy należy zaliczyć malowniczą, momentami głęboko wciętą dolinę rzeki Pilicy (najważniejszy korytarz ekologiczny obszaru) oraz wysoką lesistość. Lasy na terenie gminy zajmują 41,6% ogólnej powierzchni. Obok funkcji gospodarczych, estetycznych i biologicznych stanowią największą obszarowo bazę rekreacji codziennej, weekendowej i pobytowej.



Rys. 2. Mapa gminy Sulejów (Źródło: www.sulejow.pl)

Szczegółowa charakterystyka obszaru, opracowana pod kątem analizy jego atrakcyjności dla aktywizacji form ruchu turystycznego i rekreacji przedstawiona została w drugim rozdziale niniejszego opracowania.

1.3.1. Ludność

Pod względem administracyjnym gminę Sulejów tworzy jedno miasto oraz 25 sołectw obejmujących 34 miejscowości (tab. 11).

Strategia rozwoju turystyki i kultury w gminie Sulejów

Tab. 11. Liczba ludności w poszczególnych miejscowościach gminy Sulejów (stan w dn. 31.12.2006 r.)

L.p.	Miejscowość	Liczba ludności	L.p.	Miejscowość	Liczba ludności
1.	m. Sulejów	6332	19.	Mikołajów	18
2.	Adelinów	5	20.	Nowa Wieś	123
3.	Biała	449	21.	Piotrów	38
4.	Barkowice	395	22.	Podkałek	147
5.	Barkowice Mokre	124	23.	Podlubień	167
6.	Bilska Wola - Kolonia	244	24.	Poniatów	830
7.	Bilska Wola	143	25.	Przygłów	1 076
8.	Dorotów	65	26.	Salkowszczyzna	30
9.	Kątek	306	27.	Uszczyn	518
10.	Karolinów	69	28.	Winduga	6
11.	Klementynów	32	29.	Witów - Kolonia	316
12.	Kłudzice	382	30.	Witów	262
13.	Koło	313	31.	Włodzimierzów	1431
14.	Korytnica	79	32.	Wójtostwo	105
15.	Krzewiny	231	33.	Zalesicie - Kolonia	172
16.	Kurnędz	350	34.	Zalesicie	252
17.	Łazy - Dąbrowa	181	35.	-	-
18.	Łęczno	442		RAZEM	15 633

Źródło: Dane z Urzędu Miejskiego w Sulejowie.

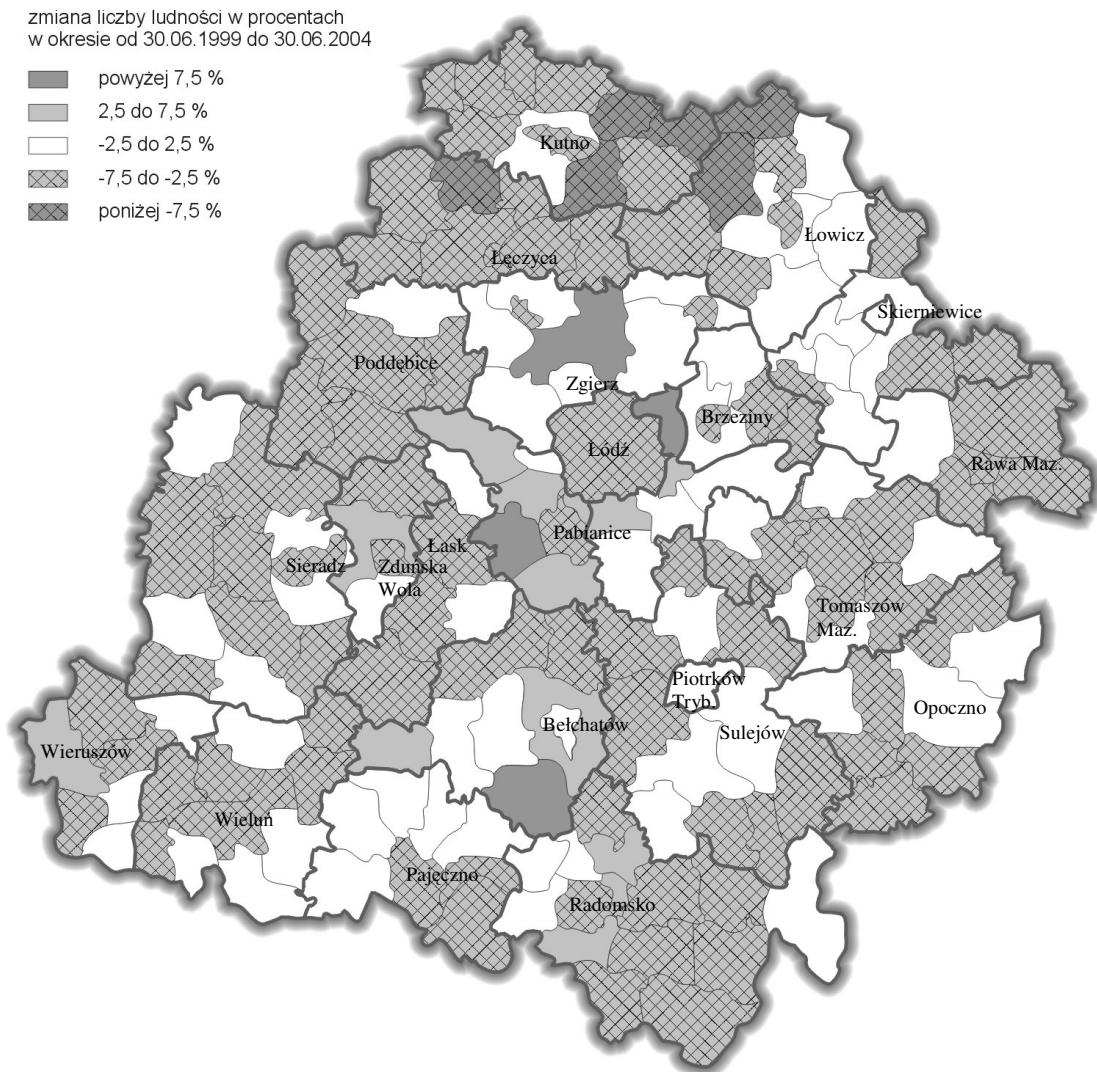
Gmina Sulejów zajmuje powierzchnię 189,45 km². Na obszarze tym według stanu na dzień 31.12.2006 r. mieszka 15 633 osób (dane Urzędu Miejskiego w Sulejowie). Gęstość zaludnienia wynosi więc 82,52 osoby/km². Wskaźnik ten w ciągu ostatnich 5 lat nieznacznie wzrósł (o ok. 3%), ale nadal świadczy o miejsko-wiejskim charakterze obszaru (por. tab. 12).

Tab. 12. Struktura i liczba ludności w gminie Sulejów w latach 2001-2006

Rok	Miejsce zamieszkania	Kobiety	Mężczyźni	Ogółem	Gęstość zaludnienia
2002	miasto	3166	3104	15 168	80,06
	gmina	4493	4405		
2003	miasto	3202	3139	15 328	80,91
	gmina	4539	4448		
2004	miasto	3186	3126	15 422	81,40
	gmina	4598	4512		
2005	miasto	3211	3138	15 575	82,21
	gmina	4661	4565		
2006	miasto	3201	3131	15 633	82,52
	gmina	4701	4600		

Źródło: Dane z Urzędu Miejskiego w Sulejowie

Analizując wahania liczby mieszkańców w poszczególnych gminach województwa łódzkiego w latach 1999-2004, Sulejów należy zaliczyć do grupy gmin o stałej liczbie ludności, gdyż liczba zamieszkujących omawiany obszar zwiększyła się w 2004 r. jedynie o 0,52 % w stosunku do roku 1999 (rys. 3).



Ryc. 3. Procentowa zmiana liczby ludności w gminach województwa łódzkiego w okresie od 30 czerwca 1999 do 30 czerwca 2004 r. (Źródło: Urząd Statystyczny w Łodzi)

Tabela 13. przedstawia zestawienie wartości podstawowych wskaźników demograficznych, charakteryzujących gminę miejsko-wiejską Sulejów w 2006 r. (Główny Urząd Statystyczny w Warszawie).

Warto zwrócić uwagę, że gmina Sulejów pod względem wskaźnika feminizacji zaskakuje większą równowagą w mieście w porównaniu z terenem wiejskim. Jest obszarem nieznacznie bardziej sfeminizowanym poza miastem, a różnica ta wynosi zaledwie 0,05. Opisywany teren ze wskaźnikami feminizacji 101,98 i 101,93 odbiega znacząco od średniej krajowej.

Strategia rozwoju turystyki i kultury w gminie Sulejów

Tab. 13. Wartości podstawowych wskaźników demograficznych Sulejowa w 2006 r. (stan na dzień 31.12.2006 r.)

Lp.	Wskaźnik	Płeć	Liczba osób		
			miasto	gmina	razem
1	stan ludności według stałego miejsca zameldowania	ogółem	6334	9315	15649
		mężczyźni	3136	4613	7749
		kobiety	3198	4702	7900
2	stan ludności według faktycznego miejsca zamieszkania	ogółem	6513	9442	15955
		mężczyźni	3233	4672	7905
		kobiety	3280	4770	8050
3	przyrost naturalny	ogółem	59	106	165
		mężczyźni	31	56	87
		kobiety	28	50	78
4	zameldowania na pobyt stały w ruchu wewnętrznym	ogółem	218	344	562
		mężczyźni	111	169	208
		kobiety	107	175	282
5	wymeldowania z pobytu stałego w ruchu wewnętrznym	ogółem	-	-	200
		mężczyźni	-	-	98
		kobiety	-	-	102
6	wymeldowania z pobytu stałego za granicę	ogółem	-	-	6
		mężczyźni	-	-	5
		kobiety	-	-	1
7	napływ ludności do gminy	ogółem	-	-	216
		mężczyźni	-	-	-
		kobiety	-	-	-
8	odpływ ludności z gminy	ogółem	-	-	149
		mężczyźni	-	-	64
		kobiety	-	-	85

Zródło: Główny Urząd Statystyczny w Warszawie -

Demograficznie obszar jest niezbyt istotnie powiązany z miastem powiatowym, o czym świadczą wysokie wskaźniki migracji do gminy z obszarów miejskich. Dodatkowo saldo ruchów migracyjnych jest uzupełnieniem dodatniego wskaźnika przyrostu naturalnego (tab. 14). Wyjątkiem jest tu rok 2006, w którym zanotowano jedyny przypadek w ostatnim czasie ujemnego przyrostu naturalnego, i to bardzo dużych rozmiarów (-82).

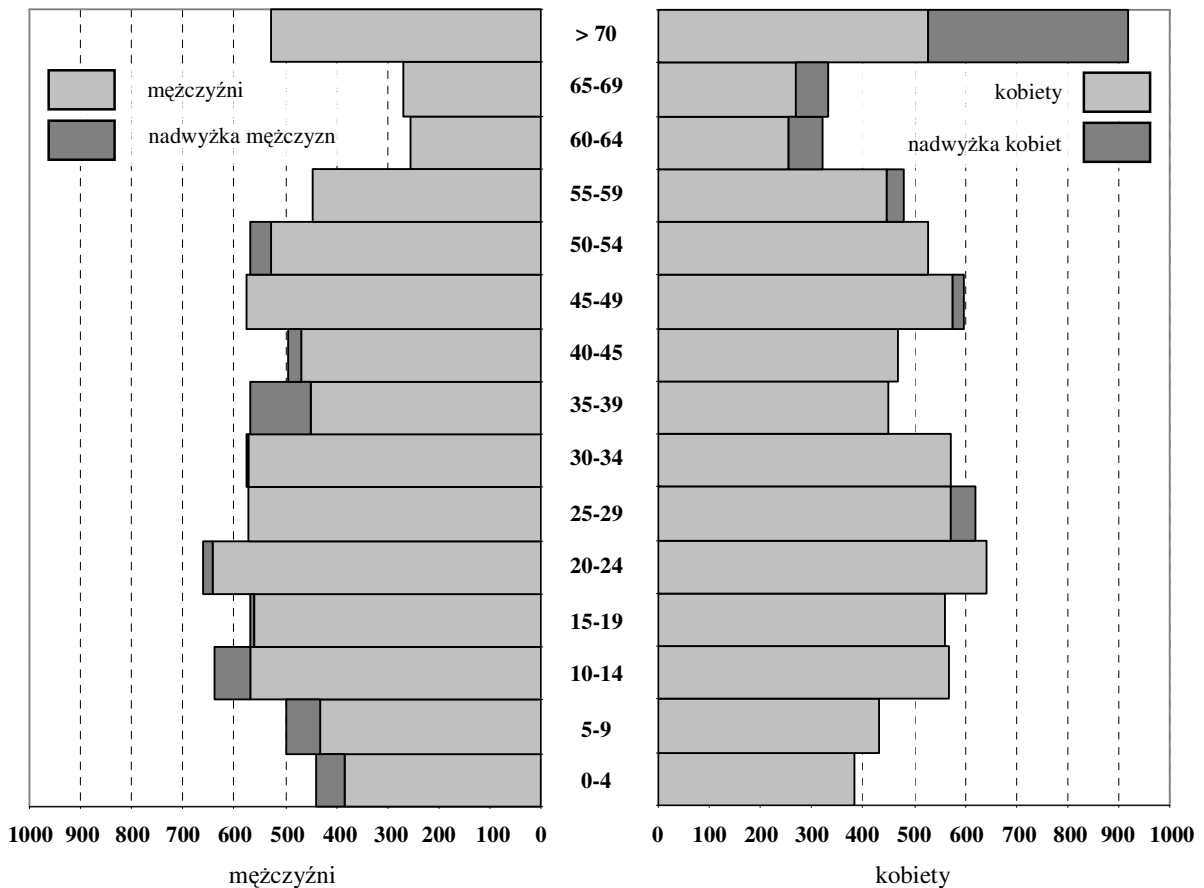
Tab. 14. Przyrost naturalny ludności w gminie Sulejów w latach 2001-2006

Rok	Urodzenia	Zgony	Przyrost naturalny
2001	149	142	7
2002	182	157	25
2003	168	160	8
2004	162	173	-11
2005	164	131	33
2006	173	255	-82

Zródło: Dane z Urzędu Miejskiego w Sulejowie

Analiza struktury wieku i płci (rys. 4) prowadzi do wniosku, że istnieją widoczne dysproporcje pomiędzy liczbą kobiet i mężczyzn szczególnie w poszczególnych przedziałach wiekowych. Nadwyżka kobiet występuje w starszym wieku (powyżej 55 lat, a zwłaszcza

powyżej 70). Mężczyźni mają przewagę liczebną w przedziałach do 25 lat. Największa ich nadwyżka ma jednak miejsce w wieku 35-39 lat.



Rys. 4. Piramida płci i wieku ludności gminy Sulejów w 2006 r. (Źródło: Główny Urząd Statystyczny w Warszawie)

Pozytywnym zjawiskiem demograficznym jest dodatnie saldo migracji, które notowane jest od 2000 r. W 2003 r. wyniosło 165, co w praktyce oznacza, że więcej osób zostało zameldowanych niż wymeldowało się. Wynik ten świadczy o przyptywie ludności na teren gminy.

Dobrze przedstawia się struktura ludności gminy w odniesieniu do wieku produkcyjnego (tab. 15). W 2006 r. 23% osób było w wieku przedprodukcyjnym, 61,5% w wieku produkcyjnych, a tylko 15,5% w wieku poprodukcyjnym. Społeczeństwo gminy Sulejów należy więc uznać za młode.

Trochę gorzej wygląda struktura wykształcenia (tab. 16). W 2002 r. (dane z ostatniego spisu powszechnego) najwięcej osób miało wykształcenie podstawowe (ponad 38%) i zasadnicze zawodowe (ponad 25%). Maturę posiadało tylko niecałe 30% mieszkańców

gminy. W porównaniu z wcześniejszymi latami wzrosła liczba osób z wykształceniem wyższym, ale ciągle kształtuje się ona poniżej średniej krajowej (zaledwie nieznacznie przekracza 5%).

Tab. 15. Ludność gminy Sulejów w 2006 r.

Wyszczególnienie	Ogółem	Mężczyźni	Kobiety	Miasta			Wieś		
				razem	mężczyźni	kobiety	razem	mężczyźni	kobiety
Wiek przedprodukcyjny	3588	1889	1699	1434	774	660	2154	1115	1039
Wiek produkcyjny	9580	4971	4609	4009	2059	1950	5571	2912	2659
Wiek poprodukcyjny	2413	806	1607	944	314	630	1469	492	977
RAZEM	15581	7666	7915	6387	3147	3240	9194	4519	4675

Źródło: Dane Urząd Statystyczny w Łodzi VI 2006 r.

Tab. 16. Ludność w wieku 13 i więcej lat według poziomu wykształcenia

Rok	Ogółem	Poziom wykształcenia						
		wyższe	policealne	średnia	zasadnicze zawodowe	podstawowe	Podstawowe nieukończone i bez wykształcenia	nieustalone
2002	12 453	671	315	2 699	3 192	4 748	726	102
	100%	5,39%	2,53%	21,67%	25,63%	38,13%	5,83%	0,82%

Źródło: Opracowano na podstawie „Podstawowe informacje z Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań oraz Powszechnego Spisu Rolnego 2002. Gmina miejsko-wiejska - Sulejów”, Urząd Statystyczny w Łodzi, Łódź 2003.

Od 2002 r. wykształcenie ludności z pewnością się poprawiło, gdyż sytuacja na rynku pracy zmusza młodzież do podnoszenia swoich kwalifikacji. Ale, aby zachęcić ją do pozostania na terenie gminy, należy stworzyć odpowiednie warunki do rozwoju, nauki i pracy. Istotna jest również zgodność posiadanego wykształcenia z zapotrzebowaniem na określone zawody czy grupy specjalistów.

Dużym problemem zwłaszcza w samym Sulejowie jest wysokie bezrobocie. Stopa bezrobocia w mieście od kilku lat systematycznie spada, ale nadal utrzymuje się na wysokim poziomie. O ile na koniec 2003 r. w mieście Sulejów było 670 bezrobotnych, to w lutym 2007 r. już tylko 470 (spadek o 200 osób, 30%). W gminie Sulejów liczba bezrobotnych w tym okresie zmalała z 729 do 517 osób (-29%). Tendencja spadkowa zaznacza się jednak w całym powiecie piotrkowskim (stopa bezrobocia w 2004 r. wynosiła 17,9%, w 2005 r. - 17%, w 2006 - 14,7%, a 30 kwietnia 2007 r. - 13,4%).

Wśród bezrobotnych przeważają osoby z wykształceniem podstawowym i zasadniczym zawodowym. 291 osób w mieście, a 300 w gminie zostało zaklasyfikowane jako długotrwale bezrobotni. Na terenach wiejskich występuje jednak bezrobocie ukryte.

1.3.2. Gospodarka

Gmina Sulejów jest gminą o charakterze rolniczo-turystycznym. Aktualnie 43% jej ogólnej powierzchni zajmują obszary rolnicze (łącznie 8 190 ha). W przeważającej części znajdują się w posiadaniu rolników indywidualnych.

Dominują gospodarstwa o powierzchni powyżej 5 ha (48% wszystkich gospodarstw). Najmniejsze gospodarstwa o areale poniżej 2 ha stanowią 15%. Średnia wielkość gospodarstwa rolnego w gminie wynosi ok. 7,4 ha użytków rolnych (www.sulejow.pl).

Tab. 17. Struktura użytkowania gruntów w mieście i gminie Sulejów w 2002 r.

Struktura gruntów	Powierzchnia (w ha)		Udział (w %)		
	Miasto	Gmina	Miasto	Gmina	Ogółem
Użytki rolne razem	1 092	7 518	41,6	46,07	45,45
w tym:					
- grunty orne	1 040	6 874	39,66	42,12	41,78
- sady	3	6	0,11	0,02	0,05
- łąki i pastwiska	48	638	1,83	3,91	3,62
Lasy i grunty leśne	650	7 231	24,76	44,31	41,6
Pozostałe grunty i nieużytki	883	1 571	33,64	9,62	12,95
RAZEM	2.625	16.302	100,00	100,00	100,00

Źródło: *Spis rolny 2002 r. Piotrków Tryb. (2003)*

Na terenie gminy przeważają słabe grunty klas IV, V i VI (por. tab. X). Łącznie zajmują one niemal 2/3 ogólnej powierzchni gruntów. Grunty najlepsze, klasy I i II, nie występują w ogóle. Przeważają gleby średnie – 53% wszystkich ziem (3 895 ha) oraz słabe – 39% (2 836 ha). Są to głównie gleby bielcowe utworzone na piaskach luźnych, naglinnych, gliniastych oraz gleby wytworzone na podłożu wapiennym. Gleby dobre klasy IIIB zajmują zaledwie 630 ha (zaledwie 8%). Najkorzystniejsze warunki do rozwoju rolnictwa występują w zachodniej i południowo-zachodniej części gminy, natomiast niekorzystne warunki występują we wschodniej i północnej części.

Trzeba też podkreślić, że sama stolica gminy – miasto Sulejów ma także rolniczy charakter. Co prawda, na najszlubszych glebach rozwija się przede wszystkim budownictwo i rosną lasy sosnowe. Jednak grunty III i IV klasy bonitacyjnej w części południowo-zachodniej oraz na obrzeżach miasta przeznaczone są już wyłącznie do produkcji rolnej. Użytki rolne stanowią aż 41,6% wszystkich gruntów w Sulejowie. Do tego w większości są to grunty orne (prawie 40%). Dużą powierzchnię zajmują również lasy (25% powierzchni miasta).

Tab. 18. Struktura bonitacyjna gruntów ornych w gminie Sulejów

Klasa bonitacyjna	Powierzchnia	
	(w ha)	(w %)
I	0	0
II	0	0
III A	613	8
III B	1 048	14
IV A	1 439	20
IV B	1 407	19
V	1 783	24
VI	901	12
VI A	152	2

Źródło: Dane Urzędu Miejskiego w Sulejowie.

Z uwagi na niewielką powierzchnię gospodarstw i słabe gleby opłacalność produkcji rolnej w gminie Sulejów jest niska, a gospodarstwa mało dochodowe.

W Sulejowie brak jest dużych zakładów przemysłowych. Największą firmą jest szwalnia MOTEX, zatrudniająca ok. 400 osób. Produkuje ona bieliznę damską na rynek niemiecki.

Do innych większych pracodawców na terenie miasta należy zaliczyć: Miejski Zakład Komunalny, Urząd Miejski, Urząd Pocztowy, Komisariat Policji, 2 ośrodki zdrowia, Bank PKO BP, Bank Spółdzielczy Ziemi Piotrkowskiej oraz Hotel „Podklasztorze”.

Specyfiką Sulejowa jest funkcjonowanie dużej liczby małych rodzinnych firm. Świadczy to o dużej przedsiębiorczości i aktywności gospodarczej mieszkańców. W 2004 r. w gminie zarejestrowanych było 946 podmiotów gospodarczych. Są to w większości małe zakłady zatrudniające po kilka osób, m.in. zakłady meblarskie, piekarnie, wytwórnia chrupek, zakłady konfekcyjne itp.

Ważnym pracodawcą na terenie gminy są obiekty turystyczne, przede wszystkim bazy noclegowej i żywieniowej (por. rozdz. 2.3.). Dodatkowo w okresie letnim wzrasta liczba sezonowych lokali gastronomicznych. Sytuacja taka powtarza się cyklicznie co roku i jest związana z obsługą ruchu turystycznego podczas wakacji.

Dużą część mieszkańców z terenu miasta i gminy pracuje w pobliskim Piotrkowie Trybunalskim.

2. Atrakcyjność turystyczna gminy Sulejów

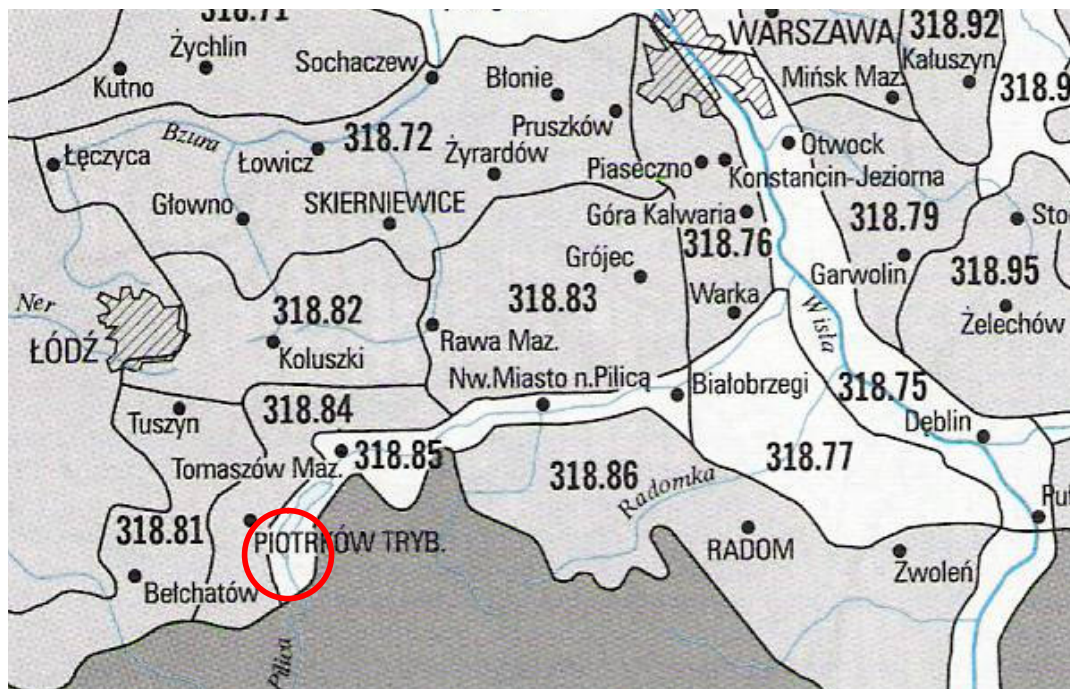
2.1. Walory przyrodnicze

2.1.1. Rzeźba i geologia terenu

Wg regionalizacji J. Kondrackiego (2001) gmina Sulejów leży na pograniczu dwóch jednostek fizycznogeograficznych: Nizin Środkowopolskich (318) i Wyżyny Małopolskiej (342). Granice między tymi prowincjami stanowi dolina Pilicy.

W skład Nizin Środkowopolskich wchodzi m.in. makroregion Wzniesienia Południowomazowieckie (318.8), położony na lewym (zachodnim i północnym) brzegu Pilicy. Bezpośrednio na terenie gminy leżą dwa jego mezoregiony: Równina Piotrkowska (318.84) i Dolina Białobrzaska (318.85).

Wschodnią część gminy zajmuje fragment Wyżyny Małopolskiej, nazywany Wyżyną Przedborską (342.1). Jest to makroregion dość specyficzny, gdyż – w przeciwieństwie do pozostałej części prowincji – w obniżeniach terenu zalegają tu piaski lodowcowo-rzeczne i gliny zwałowe zlodowacenia środkowopolskiego.



Rys. 5. Mezoregiony Wzniesień Południowomazowieckich na terenie gminy Sulejów (Źródło: Kondracki 2001). Oznaczenia: 318.84 - Równina Piotrkowska, 318.85 - Dolina Białobrzaska

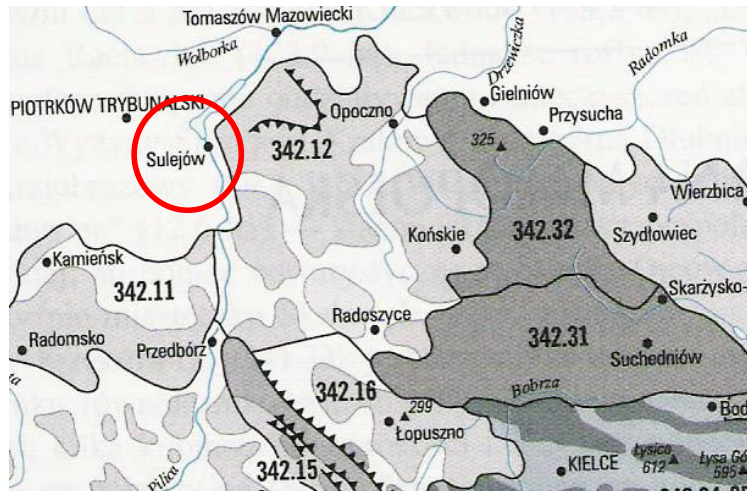
Równina Piotrkowska (318.84) ma powierzchnię ok. 1 640 km². Rozciąga się pomiędzy Równiną Bełchatowską (na zachodzie) i doliną Pilicy (na wschodzie) oraz Wzniesieniami Łódzkimi (na północy) i Wzgórzami Radomszczańskimi z prowincji Wyżyny Małopolskiej (na południu). Równinę Piotrkowską przecinają lewe dopływy Pilicy: Wolbórka i Luciąża. Na jej powierzchni zalegają piaski pochodzenia glaciofluwialnego z okresu zlodowacenia warciańskiego. Dlatego znaczną część obszaru porastają lasy liściaste i mieszane (Sulejowskie i Spalskie).

Dolina Białobrzaska (318.85) jest 65-kilometrowym odcinkiem doliny Pilicy w jej dolnym biegu. Szerokość doliny zalewowej i tarasów nadzalewowych jest zróżnicowana i sięga nawet 4 km. Mezoregion zajmuje powierzchnię ok. 250 km². Na terenie gminy Sulejów znajduje się jego południowo-zachodni fragment. Pilica, po opuszczeniu Wyżyny Małopolskiej, płynie jeszcze trochę na północ, a następnie wyraźnie skręca na wschód. W okresie maksymalnego zasięgu zlodowacenia warciańskiego dzisiejsza dolina rzeczna odprowadzała wody lodowcowe właśnie w kierunku wschodnim, do Prypeci.

Powierzchnia Wyżyny Przedborskiej (342.1) wynosi ok. 5,3 tys. km². Makroregion od północy graniczy ze Wzniesieniami Południowomazowieckimi, od których jednak pod względem hipsometrycznym niewiele się różni. Od południa sąsiaduje z Niecką Nidziańską, od zachodu z wyżynami: Częstochowską i Wieluńską, a od wschodu z Wyżyną Kielecką. W budowie geologicznej Wyżyny Przedborskiej biorą udział skały mezozoiczne (głównie górnokredowe, ale także jurajskie i triasowe). Maksymalne wysokości bezwzględne nieznacznie przekraczają 300 m n.p.m. W obniżeniach i w środku niecki zalegają piaski i gliny zlodowacenia odrzańskiego (środkowopolskiego). W efekcie makroregion ma charakter przejściowy pomiędzy krajobrazami nizin i wyżyn.

J. Kondracki (2001) wyróżnił w nim 6 małych mezoregionów. O teren gminy Sulejów zahacza jedynie jeden z nich, nazwany Wzgórze Opoczyńskie (342.12).

Wzgórze Opoczyńskie, o pow. ok. 1 460 km², stanowią północno-zachodnią otoczkę Wyżyny Kieleckiej. Zbudowane są ze skał jurajskich (dwie antykliny) i kredowych (synklina), które przykrywają czwartorzędowe materiały zlodowacenia odrzańskiego. Krajobraz stanowią ostańcowe wzniesienia zwirowe. W podłożu występują gliny zwałowe, głębiej - wapienie jurajskie, w obrębie których rozwijają się zjawiska krasowe (tzw. kras zakryty).



Rys. 6. Mezoregiony Wyżyny Małopolskiej na terenie gminy Sulejów (Źródło: Kondracki 2001). Oznaczenia: 342.12 – Wzgórze Opoczyńskie

Wschodnie mezozoicznych piaskowców znajdują się w trójkącie: Tomaszów Mazowiecki – Sulejów – Sławno (max. wysokość – 268 m n.p.m.), a największy kamieniołom działa w Białej Górze k. Tomaszowa Maz. W sąsiedztwie gminy Sulejów znajdują się też inne ciekawe zjawiska geologiczne: wywołujący zapadliska, podziemny kras w wapieniach jurajskich w okolicach wsi Paradyż czy wywierzyska krasowe w Tomaszowie Maz. (Niebieskie Źródła).

W pobliżu samego Sulejowa w zboczu doliny rzecznej Pilica (a także Radońska) odsłoniła pokłady wapieni górnourajskich i umożliwiła ich przemysłową eksploatację.

Region przecinają prawe dopływy Pilicy: Czarna Konecka, której ujście znajduje się powyżej Sulejowa i Drzewiczka, wpadająca do Pilicy koło Nowego Miasta.

Podsumowując zagadnienia geologiczne i geomorfologiczne należy stwierdzić, że gmina Sulejów leży w przejściowej strefie krajobrazów nizinnych i wyżynnych. W związku z tym cechuje się bogatą i zróżnicowaną rzeźbą terenu. Tworzą ją czwartorzędowe utwory polodowcowe (piaski, gliny zwałowe), osady fluwialne w dolinie Pilicy oraz wschodnie skały mezozoicznych.

Najniższej położony punkt gminy (166,7 m n.p.m.) znajduje się w dolinie Pilicy w północnej części Sulejowa, zaś najwyższe tereny (206 m n.p.m.) usytuowane są w południowo-zachodniej części gminy w okolicach Bilskiej Woli. Wysokości względne na tym obszarze sięgają więc 40 m.

Dzisiejszy krajobraz regionu ukształtowała zarówno budowa geologiczna, działalność lodowca skandynawskiego oraz rzek, jak i gospodarka człowieka (przemysł wydobywczy, rolnictwo).

2.1.2. Zasoby wodne

Główną oś hydrologiczną gminy jest rzeka Pilica, która w południowej i północnej części stanowi granicę jednostki administracyjnej.

Pilica jest najdłuższym lewym dopływem Wisły. Jej krasowe źródła znajdują się w okolicach miasta Pilica na wysokości 350 m n.p.m., ujście do Wisły zaś – w okolicach wsi Mniszew (96 m n.p.m.). Łączna długość rzeki wynosi 342 km, a powierzchnia dorzecza 9 245 km².

Dolina Pilicy jest zazwyczaj podmokła, z licznymi starorzeczami. W rejonie Sulejowa rzeka przełamuje się przez obszar wysoczyzny, wdzierając się na głębokość 30 m i odsłaniając górnourajskie wapienie.

Pilica, w granicach powiatu piotrkowskiego, badana była w 2005 r. w 3 punktach pomiarowo-kontrolnych: w Białej, Sulejowie i Bronisławowie na Zbiorniku Sulejowskim. W dwóch pierwszych punktach wody jej zakwalifikowano do III klasy, czyli do wód zadowalającej jakości. W wynikowej klasie nie mieściły się tylko pojedyncze wskaźniki: w Białej liczba bakterii coli typu fekalnego, a w Sulejowie oleje mineralne. W Bronisławowie jakość Pilicy pogorszyła się - ze względu na wskaźniki takie jak: barwa, azot Kjeldahla, BZT5, oleje mineralne i chlorofil”a” wody jej zakwalifikowane zostały do klasy IV, czyli do wód niezadowalającej jakości.

W porównaniu z 2004 r. nastąpiło pogorszenie jakości wody w Bronisławowie – przejście z klasy III do IV, w Białej i Sulejowie nie nastąpiły zmiany w klasyfikacji wynikowej (*Informacja o stanie środowiska...2006*).

Do najważniejszych dopływów Pilicy należą:

- a) Luciąża i Wolbórka/Wolborka (lewobrzeżne),
- b) Czarna (Czarna Konecka lub Czarna Maleniecka) i Drzewiczka (prawobrzeżne).

Dwie z tych rzek: Luciąża i Czarna uchodzą do Pilicy na terenie gminy Sulejów.

Luciąża wypływa na Wzgórzach Radomszczańskich (w pobliżu miejscowości Przerąb), a następnie płynie przez Równinę Piotrkowską i po 49 km wpada do Pilicy poniżej Sulejowa (w okolicach wsi Przyglów). W tym ujściowym odcinku często dochodzi do wezbrania wód i lokalnych podtopień i powodzi. Całkowita powierzchnia dorzecza Luciąży wynosi 766 km².

Badania stopnia zanieczyszczenia Luciąży w 2005 r. wskazują, że niemal na całej długości jej wody należą do IV klasy, czyli wód niezadowalającej jakości ze względu na

barwę (wskaźnik fizyczny), tlen rozpuszczony, ChZT-Cr, ChZT-Mn (wskaźniki tlenowe), oleje mineralne (wskaźnik zanieczyszczeń przemysłowych) oraz ogólną liczbę bakterii grupy coli i liczbę bakterii grupy coli typu kałowego (wskaźniki mikrobiologiczne).

Poprawa w klasyfikacji Luciąży nastąpiła dopiero w odcinku przyujściowym. W Przygłowie, zarówno powyżej, jak i poniżej ujścia Strawy wody jej zakwalifikowano do III klasy (ok. 92% wskaźników nie przekraczało norm tej klasy), chociaż stan sanitarny rzeki w dalszym ciągu był niezadowolający.

Na niską jakość wód Luciąży wpływają przede wszystkim zanieczyszczenia wprowadzane do niej przez dopływy: Prudkę, Bogdanówkę z Kózką i Strawę oraz spływy powierzchniowe.

W porównaniu do 2004 r. nastąpiła poprawa czystości rzeki w ppk. Przygłów pow. Strawy (przejście z klasy IV do III); w pozostałych punktach pomiarowych w klasyfikacji wód Luciąży nie zaszły zmiany (*Informacja o stanie środowiska...2006*).

Czarna (Czarna Konecka lub Czarna Maleniecka) jest najdłuższym prawym dopływem Pilicy. Wypływa w Lasach Koneckich, na północ od Furmanowa, a po 85 km uchodzi do Pilicy obok wsi Ostrów, 6 km na południe od Sulejowa. Niegdyś była to jedna z najważniejszych rzek Staropolskiego Zagłębia Przemysłowego. Nad Czarną leżą m.in.: Niekłań Wielki, Stąporków, Sielpia Wielka, Ruda Maleniecka, Maleniec.

W 2005 r. Czarna Maleniecka badana była w odcinku przyujściowym, w ppk. Ostrów (km 1,2). W punkcie tym wody jej zaliczono do III klasy, czyli do wód zadowolającej jakości. Warunków III klasy nie spełniały 4 wskaźniki (barwa, tlen rozpuszczony, liczba bakterii grupy coli typu feralnego, ogólna liczba bakterii coli). Ich wartości odpowiadały klasie IV.

W porównaniu z 2004 r. w wodach Czarnej Malenieckiej nie zaszły istotne zmiany, w obydwu latach odpowiadały III klasie czystości (*Informacja o stanie środowiska...2006*).

Tab. 19. Ocena wybranych rzek na terenie powiatu piotrkowskiego w 2005 r.

Nr ppk	Nazwa rzeki	Lokalizacja punktu pomiarowego	Km biegu rzeki	Klasyfikacja wód w skali I - V	Przydatność wód do bytowania ryb karp. w war. naturalnych	Wykorzystanie wód do zaopatrzenia ludności w wodę pitną	Zanieczyszczenie wód zw. azotu ze źródeł roln. i stopień eutrofizacji
P1	Pilica	Biała	169, 1	III	wymagania nie spełnione	A2 – wymagająca typowego uzdatniania fizycz. i chem.	nie stwierdzono zagrożenia zaniecz. zw. azotu i eutrofizacji
P2	Pilica	Sulejów	159, 8	III	wymagania nie spełnione	A2 – wymagająca typowego uzdatniania fizycz. i chem.	nie stwierdzono zagrożenia zaniecz. zw. azotu i eutrofizacji

Strategia rozwoju turystyki i kultury w gminie Sulejów

P3	Pilica	Bronisławów	142,8	IV	wymagania nie spełnione	A3 - wymagająca wysokosprawnego uzdatniania	nie stwierdzono zagrożenia zaniecz. zw. azotu i eutrofizacji
P4	Czarna Maleniecka	Ostrów	1,2	III	wymagania nie spełnione	nie dotyczy	nie stwierdzono zagrożenia zaniecz. zw. azotu i eutrofizacji
P5	Luciąża	Trzepnica	32,0	IV	wymagania nie spełnione	nie dotyczy	nie stwierdzono zagrożenia zaniecz. zw. azotu i eutrofizacji
P6	Luciąża	Cieszanowice-Grobla	26,5	IV	wymagania nie spełnione	nie dotyczy	nie stwierdzono zagrożenia zaniecz. zw. azotu i eutrofizacji
P7	Luciąża	Rozprza	19,1	IV	wymagania nie spełnione	nie dotyczy	nie stwierdzono zagrożenia zaniecz. zw. azotu i eutrofizacji
P8	Luciąża	Przyglów pow. Strawy	3,4	III	wymagania nie spełnione	nie dotyczy	nie stwierdzono zagrożenia zaniecz. zw. azotu i eutrofizacji
P9	Luciąża	Przyglów pon. Strawy	2,4	III	wymagania nie spełnione	nie dotyczy	nie stwierdzono zagrożenia zaniecz. zw. azotu i eutrofizacji

Źródło: Informacja o stanie środowiska na terenie miasta Piotrkowa Tryb. i powiatu piotrkowskiego ziemskiego w roku 2005, 2006, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Łodzi, Delegatura w Piotrkowie Trybunalskim, Piotrków Tryb. (www.wios.lodz.pl/docs/piotrkow05.pdf).

Niewątpliwie jednak największym walorem i atrakcją turystyczną o charakterze hydrologicznym jest Zalew Sulejowski.

Zalew Sulejowski utworzony został w latach 1969-74. Powstał w wyniku przegrodzenia Pilicy pod Smardzewicami betonowo-ziemną tamą o długości 1200 m, wysokości 16 m i szerokości w koronie 10 m. Podstawowe parametry akwenu prezentuje tab. 20.

Tab. 20. Parametry Zalewu Sulejowskiego

L.p.	Cecha	Wielkość
1.	długość	17,1 km
2.	maksymalna szerokość	2,1 km
3.	średnia szerokość	1,5 km
4.	średnia głębokość	3,3 m
5.	maksymalna głębokość	11 m
6.	długość linii brzegowej	58 km
7.	powierzchnia	ok. 22 km ²
8.	pojemność użytkowa	61 mln m ³
9.	pojemność maksymalna	75 mln m ³
10.	powierzchnia zlewni	4 900 km ²

Źródło: www.sulejow.pl

Cofka zbiornika sięga niemal aż po Sulejów. Za cofkę uznaje się odcinek Pilicy od Podklasztorza do Barkowic o długości ok. 3 km. Stanowi on połowę powierzchni tzw. „małego zalewu”, wyraźnie oddzielonego od pozostałej części zbiornika przewężeniem w rejonie Barkowic-Mokrych. Jest to obszar z licznymi wypłyconiami i wysepkami.

Sztuczny zbiornik utworzony został jako rezerwuar wody pitnej dla Łodzi, ale w ostatnich latach pobór wody dla miasta wyraźnie zmalał (w wyniku spadku zapotrzebowania przemysłu i budowy kilku studni głębinowych). Ujęcie wody w Bronisławowie łącznie z ujęciem brzegowym na Pilicy w Tomaszowie Maz. nadal jednak stanowi ważne źródło zaopatrzenia Łodzi i Tomaszowa Maz. w wodę. W związku z tym wyznaczono strefy ochronne: bezpośrednią, obejmującą ujęcie wody w Bronisławowie i pośrednią, obejmującą pas wokół zbiornika o szerokości 400 m, licząc od linii brzegowej.

Zbiornik pełni jeszcze wiele innych funkcji. Wykorzystywany jest do hodowli ryb, ochrony przeciwpowodziowej, retencji i regulacji stanu wody w rzece, produkcji energii (elektrownia o mocy 3,5 MW) i do celów rekreacyjno-turystycznych. Zalew Sulejowski to największy akwen w centralnej części Polski, nadający się do uprawiania żeglarstwa, kajakarstwa oraz coraz popularniejszego w ostatnich latach windsurfingu. Wokół jeziora istnieją korzystne warunki dla rozwoju różnych form rekreacji nadbrzeżnej.

W wodach Zalewu Sulejowskiego żyją liczne gatunki ryb, m.in. amury, bolenie, trocie jeziorowe, leszcze, płocie, karpie, ukleje, liny, węgorze, szczupaki i okonie. Niekoronowanym królem tego sztucznego jeziora jest jednak sandacz. W ostatnich latach wędkarze coraz częściej łowią sumy.

Powstanie jeziora przyczyniło się do pojawienia wielu gatunków ptaków niespotykanych lub sporadycznie występujących w tych stronach. Są to mewy: śmieszka i mała, rybitwy, kaczki nurkujące. W czasie przelotów zbierają się tu wielkie stada wypoczywające i żerujące w jeziorze, m.in.: kormorany, łabędzie nieme i rzadsze od nich łabędzie głuche, tracze nurogęsie i inne. Z ptaków chronionych spotkać tu można bąka, gągoła, kropiatkę i mewę białoczelną. Zaobserwowano również rzadkiego drapieżnika - rybołowa.

Awifauna lęgowa koncentruje się głównie na dwóch obszarach: w cofce zbiornika i w okolicy Bronisławowi. W pobliżu Bronisławowa znajduje się kilka wysp poprzedzielanych płyciznami i zarastającymi "kanałami". W tym rejonie, tuż przy zalewie położony jest staw (zbiornik technologiczny ujęcia wody), na którym corocznie gniazduje m.in. kilkaset par śmieszki. Z nieznanymi dotąd przyczyn od 2004 r. staw jest niemal całkowicie pozbawiony wody. Obszar obejmujący staw oraz wyspy został uznany za użytek ekologiczny. Zarówno

cofka, jak i okolice Bronisławowa to najpłytsze fragmenty zbiornika. Podczas obniżania poziomu wody wiosną i jesienią, w tych miejscach można spotkać większe zgrupowania wędrownych ptaków.

W ostatnich latach obserwuje się również wiele niekorzystnych zjawisk związanych z funkcjonowaniem zalewu. Są to m.in.: silna erozja brzegów spowodowana falowaniem wody płytkiego zbiornika, odrywanie się od dna płatów torfowisk, które stają się pływającymi wyspami, brak roślinności przybrzeżnej oraz szczególnie uciążliwe i niebezpieczne dla wypoczywających zakwity sinic.

2.1.3 Ochrona przyrody i krajobrazu¹

Najcenniejsze pod względem przyrodniczym obszary gminy Sulejów objęte są ochroną prawną pod postacią parku krajobrazowego, rezerwatów i pomników przyrody.

Zespół Nadpilicznych Parków Krajobrazowych

20 grudnia 1995 r. wojewoda piotrkowski zarządzeniem nr 80/95 powołał Zespół Nadpilicznych Parków Krajobrazowych, obejmujący trzy parki: Przedborski, Sulejowski i Spalski. Funkcjonuje on od 1 stycznia 1996 r. z siedzibą w Moszczenicy k. Piotrkowa Trybunalskiego. W ramach struktury organizacyjnej zespołu działa również gospodarstwo szkółkarskie w Moszczenicy.

Najważniejszym celem Zespołu jest ochrona wszystkich składników środowiska abiotycznego, biotycznego i kulturowego wzdłuż Pilicy. Szczególnej ochronie – poza rzeką i Zbiornikiem Sulejowskim – podlegają: pozostałości Puszczy Pilickiej oraz fragmenty Wyżyny Przedborskiej wraz z doliną Czarnej Włoszczowskiej

O znaczeniu całego obszaru nadpilicznego świadczy fakt, że został on zaliczony do Krajowej Sieci Ekologicznej ECONET². Według ECONET POLSKA teren Zespołu dzieli się na dwie części:

1. przedborski obszar węzłowy o znaczeniu krajowym 18K (Przedborski Park Krajobrazowy),
2. Puszcza Pilicka jako obszar węzłowy o znaczeniu międzynarodowym 21 M (Sulejowski i Spalski Park Krajobrazowy).

¹ Rozdział opracowano na podstawie stron internetowych: www.sulejow.pl, www.ziemialodzka.pl i materiałów wskazanych w tekście.

² Stanowi ona część europejskiej sieci ECONET, będącej próbą stworzenia hierarchicznego rejestru obszarów o najwyższych walorach przyrodniczych w skali kontynentu.

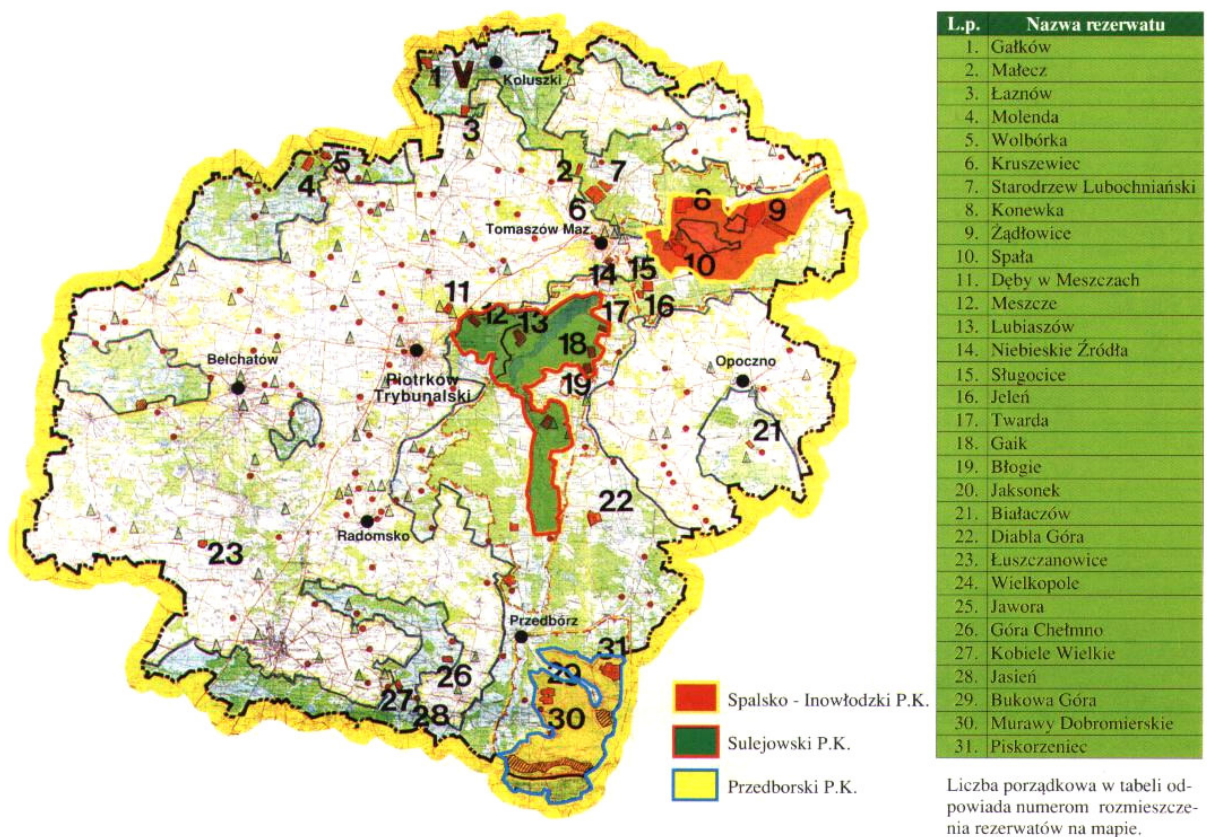
Podstawowe dane o nadpilicznych parkach krajobrazowych prezentuje tab. 21, a ich lokalizację rys. 7.

Tab. 21. Struktura Zespołu Nadpilicznych Parków Krajobrazowych

Nazwa parku	Rok powstania	Powierzchnia [ha]		
		parku	otuliny	razem
Przedborski Park Krajobrazowy	1988	16 640,0	14 490,1	31 130,1
Sulejowski Park Krajobrazowy	1994	17 444,1	38 926,9	56 371,0
Spalski Park Krajobrazowy	1995	12 874,9	23 191,9	36 066,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Przedborski... 1998, Spalski... 1998, Sulejowski... 1998.*

Zespół Nadpilicznych Parków Krajobrazowych jest największym naturalnym terenem przyrodniczym i wypoczynkowym dla całej aglomeracji łódzkiej oraz okolicznych miast: Piotrkowa Tryb., Tomaszowa Maz., Radomska i Bełchatowa.



Rys. 7. Obszary i obiekty chronione na terenach nadpilicznych

Sulejowski Park Krajobrazowy powstał w 1994 r. Obecnie jego powierzchnia wynosi 17 444 ha, a powierzchnia otuliny – 38 927 ha. Park obejmuje swym zasięgiem dolinę Pilicy w jej środkowym biegu, Zbiornik Sulejowski oraz tereny przyległe.



Rys. 8. Logo Sulejowskiego Parku Krajobrazowego (<http://stud.ics.p.lodz.pl/~collina/znpk/>)

Pod względem administracyjnym Park znajduje się na terenie 10 gmin (w tym i gminy Sulejów) i 3 miast (Piotrków Tryb., Sulejów i Tomaszów Maz.).

Północno-zachodnia część Parku leży w obrębie Równiny Piotrkowskiej, południowy jego fragment położony jest na Wzgórzach Radomszczańskich, a wschodnia część na Wzgórzach Opoczyńskich.

Sulejowski Park Krajobrazowy to teren, na którym wyraźnie widoczne jest przejście ze strefy wyżyn do nizin. Wynika to m.in. z dużego obszaru Parku i jego znacznej rozciągłości południkowej. Dlatego swym zasięgiem obejmuje zarówno wzniesienia pochodzenia mezozoicznego (np. Bąkowa Góra), jak i (w części północnej i zachodniej) krajobrazy typowe dla terenów nizinnych Polski środkowej. Istotne modyfikacje w układzie rzeźby terenu powoduje także stosunkowo głęboko wcięta i wąska dolina Pilicy. Jej północny fragment w latach 70. został zalany wodami Zbiornika Sulejowskiego, co dodatkowo znacznie zmieniło krajobraz tej części parku.

Ochronie podlegają najcenniejsze przyrodniczo tereny przyległe - w tym leśne - będące pozostałością wielkiej Puszczy Pilickiej z fragmentami przyrody naturalnej, chronionymi w 11 zatwierdzonych i 5 projektowanych rezerwach, zespołach przyrodniczo-krajobrazowych i użytkach ekologicznych.

Aktualnie istniejące rezerwy w granicach Sulejowskiego PK to:

- Błogie - leśny, fragment dawnej Puszczy Pilickiej,
- Dęby w Meszczach,
- Gaik – leśny, pozostałości Puszczy Pilickiej,
- Jaksonek – leśno-florystyczny, ochrony naturalnego stanowiska reliktu polodowcowego - zimoziołu północnego,
- Jawora – florystyczny,

- Lubiaszów – leśny, pozostałości Puszczy Pilickiej,
- Meszcze – leśny, pozostałości Puszczy Pilickiej,
- Niebieskie Źródła – krajobrazowy, wywierzysko krasowe,
- Twarda – leśny, fragment dawnej Puszczy Pilickiej,
- Wielopole – leśny, fragment dawnej Puszczy Pilickiej.

Poza tym na obszarze Parku występuje kilkadziesiąt drzew pomnikowych. Najcenniejszymi z nich są: dęby w rezerwacie „Dęby w Meszczach”, pojedyncze dęby w Lasach Lubieńskich (najgrubszy ma obwód 5,63 m.), kilka lip drobnolistnych w otulinie rezerwatu „Meszcze”. Interesujące są tzw. Groty Nagórzyckie – pomnik przyrody nieożywionej.

W granicach Parku usytuowanych jest także 10 parków podworskich i zamkowych (Bąkowa Góra, Skotniki, Zajączków, Dębowa Góra, Golesze, Łęczno, Majkowice, Stara, Szarbsko i Binduga).

Szczegółowe ustalenia określające zasady gospodarowania na terenie parku krajobrazowego określa Plan Ochrony Sulejowskiego Parku Krajobrazowego, zatwierdzony w 1998 r.

Flora Parku

Sulejowski Park Krajobrazowy znajduje się w zasięgu geograficznego występowania jodły pospolitej, klonu jawora (gatunki reglowe), świerku pospolitego i buka. Dotychczas w granicach Parku stwierdzono występowanie 14 zespołów leśnych i zaroślowych oraz kilkanaście zbiorowisk o charakterze przejściowym.

W zespołach leśnych dominują drzewostany sosnowe z zachowanymi resztkami lasów liściastych, o bogatej florze naczyniowej liczącej blisko 900 gatunków. Najcenniejsze fragmenty lasów, mające walory naukowe i dydaktyczne, objęto ochroną rezerwatową (Lubiaszów, Meszcze, Błogie, Gaik, Twarda, Jawor, Wielkopole, Dęby w Meszczach, Konewka, Spała Źądłowice, Jeleń, Czarna Różga i Las Jabłonkowy).

W lasach Parku odnotowano występowanie 35 gatunków roślin podlegających całkowitej ochronie oraz 15 częściowo chronionych. Osobliwościami florystycznymi są m.in.: długosz królewski, storczyki, widłaki i zimnoziół północny.

Na terenie Parku występują także piękne łąki i torfowiska oraz murawy piaszczyste i nawapienne.

Fauna Parku

Spośród zwierząt spotykanych na terenie Parku najliczniejszą grupę stanowią owady lądowe. Szczegółowe badania przeprowadzono nad bzygowatymi, których stwierdzono 150 gatunków, co stanowi ok. 40% fauny krajowej tych muchówek.

W rzekach i Zbiorniku Sulejowskim występuje 35 gatunków ryb i smoczkoustych, a występujący tu minog ukraiński i koza złotawa znajdują się na liście Czerwonej Księgi. Stwierdzono tu także obecność 5 gatunków gadów, 12 płazów, 196 ptaków (ok. 55% awifauny krajowej), w tym 146 gatunków lęgowych (63% ptaków lęgowych w Polsce).

Z innych gatunków odnotowanych w Czerwonej Księdze spotykany jest tutaj bąk, gągoł, kropiatka, sieweczka obroźna i rybitwa białoczelna. Spośród ssaków występuje tu 39 gatunków, w tym bóbr, łось wędrowny, wilk i wydra.

Istnienie Sulejowskiego Parku Krajobrazowego sprzyja rozwojowi:

- racjonalnej gospodarki, zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju, tj. rolnictwa ekologicznego, użytkowania lasu i in.,
- różnych form wypoczynku i sportu, agroturystyki, turystyki rowerowej, pieszej, kajakarstwa i inne,
- budownictwa rekreacyjnego, na przeznaczonych w tym celu terenach,
- programu ochrony czystości wody i jej retencji w Zbiorniku Sulejowskim, rzekach i na obszarze torfowisk,
- ochrony środowiska oraz konserwatorskiej ochrony przyrody i zabytków.

2.2. Walory antropogeniczne¹

2.2.1. Historia miasta i gminy Sulejów

Sulejów jest **jedną z najstarszych osad** położonych w dolinie rzeki Pilicy, na skrzyżowaniu dawnych szlaków handlowych wiodących z Pomorza na Węgry i ze Śląska na Ruś. Takie położenie zadecydowało o utworzeniu w Sulejowie **komory celnej**, w której pobierano tzw. cło wodne.

Według miejscowej legendy **nazwa** Sulejowa pochodzi od rycerza Sulisława, który zamieszkiwał na tych terenach w XI w. Pierwsza pisemna wzmianka o osadzie pochodzi z 1145 r. Na przełomie X i XI w. rozwinęła się tu osada targowa, w pobliżu której, na prawym brzegu rzeki Pilicy, przebywający na polowaniu Kazimierz Sprawiedliwy w 1176 r. **ufundował opactwo cystersów** (Podklasztorze).

Nadana cystersom osada targowa **prawa miejskie** (magdeburskie) otrzymała pod koniec XIII w. (1279-92). W czasie lokacji targ został jednak przeniesiony z prawego na lewy brzeg rzeki, z księstwa sandomierskiego do księstwa sieradzkiego, wraz z przeprawą rzeczną, którą usytuowano naprzeciwko kościoła św. Floriana. Wówczas powstał nieregularny (zachowany do dzisiaj) rynek i odpowiadający mu plac po przeciwnej stronie rzeki, w rozwidleniu dróg na Żarnów (Kielce) i Radom.

Najstarszym zajęciem mieszkańców Sulejowa i okolic była przeróbka drewna i **wypalanie wapna** oparte o występujące w okolicy pokłady wapieni górnourajskich. Ponadto, w XVI w. w Sulejowie istniał cech krawców i kuśnierzy.

W 1731 r. miasto zniszczył **wielki pożar**, po którym Sulejów nie wrócił już do dawnego dobrobytu. Niekorzystny wpływ na rozwój Sulejowa miało przeprowadzenie w XVIII w. na Pilicy **granicy między dwoma zaborami: austriackim i pruskim**. W wyniku **stagnacji**, podobnie jak inne tej wielkości miasta w Królestwie Polskim, Sulejów **utracił prawa miejskie** (1870 r.).

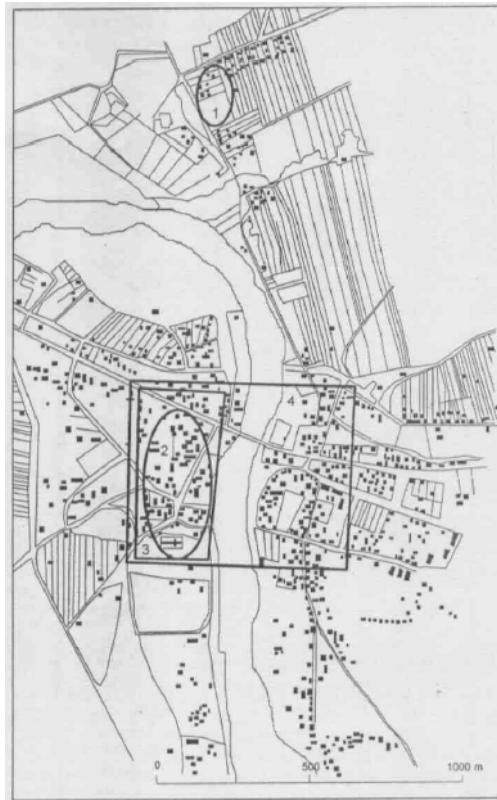
Znaczący rozwój Sulejowa miał miejsce **na przełomie XIX i XX w.**, kiedy to powstały większe zakłady wapiennicze. W 1904 r., w celach transportu wapna, wybudowano **kolej wąskotorową** z Piotrkowa Trybunalskiego. Koleją wożono jednak nie tylko wapno, ale także drewno, węgiel oraz pasażerów. Przewozów tych zaprzestano ostatecznie w 1989 r.

¹ Rozdział został opracowany na podstawie: *Lokalny program rewitalizacji miasta Sulejowa*, 2005, Krzemiński (1972) oraz informacji zawartych na stronach internetowych: www.gci.sulejow.pl, www.cystersi.sulejow.pl, www.parafiaawitow.netstrefa.com, www.ziemialodzka.pl, www.sulejow.pl.

Duża część wapna spławiana była również Pilicą do Wisły i dalej do Warszawy i Gdańska. W 1900 r. na terenie Sulejowa funkcjonowało 11 przedsiębiorstw wapienniczych. Z kolei w okresie międzywojennym rozwinął się przemysł drzewny.



Rys. 9. Fragment planu miasta z 1824 r. (Źródło: *Lokalny program rewitalizacji miasta Sulejowa*, 2005)



Rys. 10. Odrzys współczesnego planu Sulejowa z zaznaczeniem reliktyw średniowiecznego i późniejszego rozplanowania (Źródło: *Lokalny program rewitalizacji miasta Sulejowa*, 2005)

Oznaczenia: 1. Targowisko Podklasztorze, 2. Targowisko lewobrzeżne, 3. Miasto lokacyjne, 4. Obszar miasta w XV-XVI w.

W 1919 r. miała miejsce **kasata klasztoru Cystersów**, po której Sulejów stał się własnością rządową. Miejscowość włączono do gminy Łęczno. W 1912 r. Sulejów stanowił już oddzielną gminę, ale nie posiadającą praw miejskich. Odzyskał je dopiero w 1927 r.

W okresie **powstań narodowych, a także I i II wojny światowej** mieszkańcy Sulejowa brali czynny udział w walkach narodowowyzwoleńczych, a okoliczne lasy stanowiły bazę szkoleniową powstańców i partyzantów (m.in. słynnych „Hubalczyków”), będąc schronieniem dla żołnierzy i miejscem wypadowym wielu akcji bojowych.

W czasie **II wojny światowej** miasto zostało niemal doszczętnie zniszczone. Po wojnie Sulejów odbudowano, a podstawą jego rozwoju stała się **turystyka wypoczynkowa** w dolinie rzeki Pilicy oraz **przemysł wydobywczy** (funkcjonujący do końca lat 90. XX w.). W mieście powstały Sulejowskie Zakłady Przemysłu Wapienniczego, a 55% jego mieszkańców znalazła zatrudnienie właśnie w przemyśle wydobywczym.

Dolina rzeczna posiadająca urozmaiconą rzeźbę terenu oraz znaczne zalesienie, uznana została za **wzorcowe tereny wypoczynkowe**, co przyczyniło się do lokalizacji w tej okolicy wielu ośrodków wypoczynkowych - głównie łódzkich i piotrkowskich zakładów pracy, w tym m.in.: Hut Szkła „Hortensja” i „Kara”, Fabryki Maszyn Górniczych „Pioma” oraz Łódzkiego Zakładu Energetycznego.

Na rozwój przestrzenny miasta wpłynęło włączenie w jego granice administracyjne osady Podklasztorze – powstało tam budownictwo mieszkaniowe i letniskowe. Podklasztorze nadaje miastu nietypowy układ – jest bowiem oddalone od centrum o ok. 2 km.

Z Sulejowem związane są dwie sławne postaci: Bolesław Kwapiński, lekarz, znany działacz ruchu oporu, który zginął w obozie koncentracyjnym oraz Lucjan Rudnicki – pisarz i działacz rewolucyjny, który urodził się w Sulejowie w 1882 r. Najbardziej znaną jego książką jest „Stare i nowe” – powieść autobiograficzna, stanowiąca dokument walk rewolucyjnych. Jej pierwszy tom otrzymał Państwową Nagrodę Literacką w roku 1948 i 1966.

2.2.2. Zabytki

Materialne walory antropogeniczne gminy Sulejów obejmują przede wszystkim dwa najbardziej znane obiekty – opactwo Cystersów w Sulejowie-Podklasztorzu oraz dawne założenie klasztorne Norbertanów w Witowie. Są to najstarsze i zarazem najcenniejsze, zachowane zabytki obszaru. Ponadto, w gminie położonych jest wiele małych miejscowości o charakterze wypoczynkowym, których podstawowym walorem jest środowisko przyrodnicze, w tym przede wszystkim lasy i dolina rzeki Pilicy.

Sulejów-Podklasztorze

Opactwo Cystersów²

Na prawym brzegu rzeki Pilicy położona jest dawna osada wiejska – Podklasztorze. W 1176 r., książę wiślicki i sandomierski Kazimierz Sprawiedliwy, nadał osadę wraz z okolicznymi miejscowościami zakonowi cystersów. W 1232 r., przybyli z miejscowości Morimond w Burgundii (Francja), mnisi wzniesli kamienny kościół i rozpoczęli budowę klasztoru. Sprowadzenie zakonników do Sulejowa miało na celu rozwój życia gospodarczego, religijnego i kulturalnego na tych terenach. Klasztor stał się samowystarczalną warownią, w obrębie której znajdowały się m.in.: warsztaty, młyn, masarnia, wędzarnia, obory, stodoły, magazyny i spichlerze, browar, gorzelnia oraz tartak.

Początkowo zakonnicy wykorzystywali do swoich celów istniejącą już na terenie osady świątynię. Wkrótce jednak została ona rozbudowana do trójnawowego kościoła p.w. Najświętszej Marii Panny i Tomasza Kantauryjskiego. Zakonnicy przystąpili także do budowy wschodniego skrzydła klasztoru, mieszczącego m.in. dormitorium, archiwum oraz wydzieloną celę opactwa. W XIV w. rozpoczęto budowę umocnień wokół opactwa - najpierw wzniesiono Wieżę Opacką i Wieżę Mauretańską wraz z południowym odcinkiem obwodu murów oraz zamykający go od północy, mur kurtynowy, który nie przetrwał do naszych czasów. Wzniesiono także owczarnię, słodownię oraz tzw. składzik.

Na przestrzeni wieków opactwo było kilkakrotnie niszczone przez Tatarów. W XVI w. miały miejsce większe rozbudowy klasztoru – zbudowano dwie wieże bramne: Wieżę Krakowską i Rycerską oraz wieże: Muzyczną i Attykową. Budowę skrzydła południowego klasztoru ukończono ok. 1350 r. W późniejszych latach dostawiono do niego skrzydło

² Informacje o opactwie pochodzą z: www.cystersi.sulejow.pl, www.zamkilodzkie.pl, www.ziemialodzka.pl, www.szlakcysterski.pl

zachodnie. Na przełomie XVI i XVII w. wybudowano pałac opacki w południowej części założenia, a do Wieży Opackiej dostawiono Arsenał.

Podczas najazdu szwedzkiego opactwo zostało obrabowane, a zakonnicy wymordowani. W XVIII w., ze względu na rozwój sztuki wojennej, opactwo straciło swoje znaczenie obronne. Część budynków rozebrano, a pozostałe przeznaczono na pomieszczenia gospodarcze. Pożar, jaki miał miejsce w 1790 r. ostatecznie zniszczył klasztor, a w 1819 r. nastąpiła kasata zakonu cystersów - zabudowania klasztorne przeszły na własność skarbu państwa, a kościół przydzielono parafii. Od tego czasu zabudowania klasztorne zaczęły popadać w ruinę – kolejny pożar w 1847 r. zniszczył dach opactwa i pałac opata.

Przed II wojną światową podjęto próby rekonstrukcji założenia - odbudowano kościół i pałac opacki. Prace te kontynuowano w okresie powojennym (1946–49). Największe prace remontowe prowadzono jednak w latach 1973-86, kiedy to odbudowano budynki gospodarcze w części północnej opactwa, a także zabezpieczono fragmenty innych budowli, jak pałac opata i pozostałości młyna.

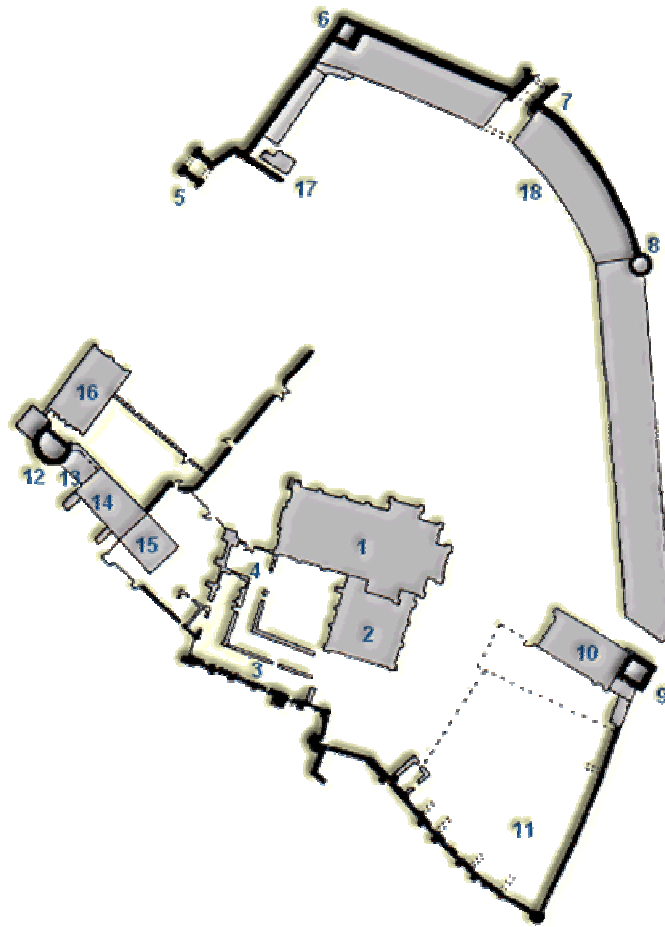
Jednak dopiero powrót zakonników do Sulejowa w 1986 r. przyczynił się do stopniowej poprawy stanu całego obiektu. Aktualnie parafia należy do dekanatu tomaszowskiego diecezji radomskiej. Do parafii należą wsie: Strzelce, Prócheńsko Duże, Owczary oraz północna część Sulejowa – osiedle Podklasztorze. Obecnie w Sulejowie-Podklasztorzu znajduje się przeorat zwykły obsadzony przez cystersów w Wąchocka.

Opactwo cystersów w Sulejowie należało do najbogatszych w Polsce. Własnością zakonników były okoliczne wsie, a nadania książąt, królów, możnowładców kościelnych i świeckich, dochody targowe, zwolnienia z podatków oraz sądownictwo nad poddanymi znacząco umocniły pozycję gospodarczą klasztoru. Zasoby te pozwalały na wybudowanie okazałego opactwa, z pomocą artystów i budowniczych mających światowe uznanie.

W 1262 r. książę krakowski, Bolesław Wstydlivy, jako pierwszy rozszerzył sulejowskim zakonnikom przywileje. Wśród przybywających do opactwa władców Polski, wymienić należy m.in. Władysława Łokietka, który w 1318 r. zwołał tu powszechny wiec, na którym uchwalił tzw. suplikę sulejowską o swojej koronacji na króla. Również Władysław Jagiełło zatrzymał się ze swoimi wojskami w Sulejowie podczas marszu pod Grunwald. Jak głosi legenda, rycerstwo polskie ostrzyło miecze o kolumny portalu, czego ślady można zobaczyć do dzisiaj.

Do czasów obecnych zachował się kościół oraz fragment zabudowań klasztornych, tworzących nieregularny wielobok. Najstarszą budowlą w obrębie założenia jest

późnoromański kościół p.w. Najświętszej Marii Panny i św. Tomasza Kantauryjskiego, zbudowany przed 1232 r.



Rys. 11. Współczesny plan opactwa Cystersów w Sulejowie-Podklasztorzu

Objaśnienia: 1. kościół, 2. wschodnie skrzydło klasztorne, 3. ruiny skrzydła południowego, 4. ruiny skrzydła zachodniego, 5. Wieża Rycerska, 6. Wieża Attykowa, 7. Wieża Krakowska, 8. Wieża Muzyczna, 9. Wieża Opacka, 10. Arsenal, 11. ruiny pałacu opackiego, 12. Wieża Mauretańska, 13. składzik, 14. owczarnia, 15. obecna plebania, 16. ruiny dawnej plebanii, 17. relikty młyna konnego, 18. adaptowane i rekonstruowane zabudowania gospodarcze - hotel Podklasztorze (Źródło: Sypek 2002)

Budowlę wzniesiono z szarobrunatnego piaskowca szydłowieckiego. Kościół o układzie bazylikowym jest budowlą orientowaną, trójnawową, oszkarpowaną z transeptem. W narożach pomiędzy prezbiterium i ramionami transeptu znajdują się prostokątne kaplice. W częściach bocznych fasady zachodniej widoczne są zamurowane dawne otwory wejściowe. Nad jednym z nich, po lewej stronie portalu głównego znajduje się najstarszy zabytek kościoła, relikwiot pierwotnej kaplicy cystersów – romański tympanon z końca XII w. Pole tympanonu przedstawia archaiczną symbolikę śmierci Chrystusa – ptaka, krzyż, słońce i księżyc.

Od strony południowej do kościoła przylega wschodnie skrzydło klasztoru. Kościół posiada wybudowane w latach 20. XX w. trójkątne szczyty z arkadowymi blendami oraz zrekonstruowany gzyms wałeczkowy. Ujęta skarpami fasada zachodnia kościoła w górnej części posiada okrągłe okno, z zachowaną pierwotną kamienną rozetą ośmiodzielną. Poniżej znajduje się jeden z najcenniejszych w Polsce, późnoromański, czterouskokowy, półkoliście zamknięty, portal z ok. 1230 r. Po bokach posiada on po trzy kolumny o płaskorzeźbionych kapitelach koszykowych, dekorowane akantem, palmetą i lilią.

Wewnątrz kościoła widoczne są romańskie detale, a także gotycki system architektoniczny (sklepienia). Nawa główna oddzielona jest od naw bocznych półkolistymi arkadami filarówymi, z kolei z transeptu do naw bocznych prowadzą przejścia ostrołukowe. Oprócz sklepienia krzyżowego w prezbiterium pochodzącego z XIX w., wszystkie pozostałe są pierwotne, krzyżowo-żebrowe, ze zwornikami. Przęsła sklepień wsparte są ostrołukowymi gurtami i wspierają się na kapitelach półkolumn (w nawie głównej) i filarów (w nawach bocznych). Kapitele w nawie głównej posiadają płaskorzeźbioną dekorację plecionkową, liściastą lub gałązkową, a kapitele naw bocznych dekoracje o uproszczonych motywach liściastych i wolutach z krzyżem. Zdobienia zworników przedstawiają motywy plecionek, rozet i innych. Na ścianach prezbiterium znajduje się polichromia z pierwszej połowy XVII w. przedstawiająca postacie apostołów, sceny figuralne, ornamentalne i iluzoryczną architekturę. W środkowej części ścian prezbiterium fragmentarycznie zachowała się polichromia z 1552 r.

W świątyni znajduje się 10 ołtarzy, w tym 5 jest wczesnobarokowych (XVII w.), wykonanych z czarnego marmuru i alabastru. Są to ołtarze znajdujące się przy filarach międzynawowych, a także ołtarz w kaplicy północnej. Pozostałe ołtarze są rokokowe z 2. poł. XVIII w. Ołtarz główny pochodzi z 1788 r. i jest dziełem Jana Millmana. Zdobia go liczne rzeźby oraz obraz Wniebowzięcia Matki Boskiej z pierwszej połowy XVII w. Z kolei ołtarz znajdujący się w południowym ramieniu transeptu posiada gotycki krucyfiks z XV w. W sąsiedniej kaplicy widoczna jest późnoromańska, kamienna, zamknięta półkoliście nisza, służąca dawniej kapłanowi do mycia naczyń liturgicznych i rąk.

Kaplicę północną (bł. Wincentego Kadłubka) zdobi XVII-wieczny ołtarz opata Ottona Schenkinga, którego krypta grobowa znajduje się pod kaplicą. Na sąsiednim ołtarzu, w transepcie, stoi rzeźba Trójcy Świętej, której najstarszą, XVI-wieczną część stanowi gotycka figura Boga Ojca z klęczącą postacią biskupa.

Cztery ołtarze boczne przy filarach zostały ufundowane przez opata Stanisława Zarembę, biskupa kijowskiego. W ołtarzu z lewej strony znajduje się XVII-wieczny obraz

Matki Boskiej Pocieszenia w sukienkach i koronach z XVIII w. Ołtarz po prawej stronie zdobi obraz patrona kościoła św. Tomasza Kantauryjskiego.

Ponadto, wyposażenie kościoła stanowią: rokokowa ambona z 2. poł. XVIII w., XVIII-wieczne, rokokowe stalle z bogatą dekoracją snycerską, chór muzyczny, organy z XVII w. oraz liczne płyty nagrobne z XVII i XVIII w.

Od strony południowej i zachodniej do kościoła przylegał niegdyś czworoboczny klasztor, z którego pozostały: zakrystia, krużganek i kapitularz. Dziś w dawnym kapitularzu mieści się Muzeum, w ekspozycji którego można zobaczyć fragmenty odnalezionych na terenie opactwa detali architektonicznych, a także rzeźby, obrazy i sprzęty liturgiczne.

Pomiędzy nawą południową a krużgankiem znajduje się późnoromański portal z ok. 1230 r. Zbudowane w XVI w. skrzydło południowe zachowało do dziś ścianę dawnej sali refektarza i kuchni, a na górze cel zakonnych i mieszkania opata. Widoczne są renesansowe okna ze spływami sklepień kolebkowych wspartych na późnorenesansowych konsolach.

Późnoromański kapitularz pochodzi z połowy XIII w. W jego wnętrzu, pośrodku, stoi kolumna podtrzymująca sklepienie palmowe, będące pierwszym w Polsce tak śmiałym rozwiązaniem konstrukcyjnym. Zachował się także krużganek o sklepieniu gotyckim z XV w. ze zdobieniami zworników i wsporników o motywach heraldycznych. Elewacja wejściowa kapitularza zdobiona jest dwoma przeźrocami.

Dawny obwód warowny opactwa cystersów w Sulejowie posiadał dwa wjazdy – jeden przez bramę od strony zachodniej, drugi od północy – przez Bramę Krakowską. XVI-wieczna, renesansowa brama zachodnia (skasowana w 1580 r.), zwana Wieżą (Basztą) Rycerską, zachowała się w najgorszym stanie. Obok niej istniał niegdyś młyn zbożowy. Obok Wieży Rycerskiej, w narożu, znajduje się renesansowa wieża (baszta) północno-zachodnia (Attykowa). Pochodząca z połowy XVI w., kamienno-ceglana, posiada zwieńczenie w postaci attyki. W jej murze zachowały się otwory strzelnicze. Przy wieży tej, od zachodu, umieszczony był niegdyś browar i spichlerze.

Baszta Muzyczna pochodząca z początku XVI w., jest zbudowana z kamienia łamanego. Jej górne piętro, nadbudowane w XVIII w., posiada attykę z przeźrocami.

Baszta Opacka, późnogotycka (XIV/XVI w.), zbudowana z kamienia łamanego, posiada szerszą, ceglana część górną, wspartą na granitowych kroksztynach. Do baszty przylega dawny arsenał z przełomu XVI i XVII w. Po likwidacji klasztoru pełnił on funkcje mieszkalne, a od 1922 r. mieściła się w nim szkoła. Pomiędzy Bramą Krakowską i Opacką znajdowały się warsztaty rzemieślnicze, browar, gorzelnia, tartak i młyn.

Gotycka Baszta Mauretańska pochodzi z XV w. i jest typową basztą średniowieczną. Obok baszty dawniej funkcjonował folusz.

Dawne zabudowania gospodarcze opactwa (od wschodu i północy) przylegają do Bramy Krakowskiej, która obecnie stanowi reprezentacyjne wejście na teren opactwa i jednocześnie do hotelu „Podklasztorze”. Cześć ta została rozebrana w XIX w., a jej odbudowy dokonano w latach 1973-81.

Jedno z najlepiej zachowanych opactw cysterskich w Polsce - opactwo w Sulejowie-Podklasztorzu, ze względu na swoje cenne zabytki pochodzące z czasów romańskich, znajduje się na przebiegającej przez Europę trasie turystycznej – Szlaku Romańskim oraz na wiodącym przez obszar całej Polski Szlaku Cysterskim.

Sulejów³

Kościół p.w. św. Floriana

Położony na wysokim brzegu rzeki Pilicy, stoi w miejscu dawnej, romańskiej świątyni. Powstał w latach 1901-1903 wg projektu Feliksa Nowickiego. Świątynia reprezentuje architekturę neogotycką. Wewnątrz znajduje się późnobarokowy ołtarz boczny, obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem z XVIII w, empirowa chrzcielnica, XVIII-wieczny krucyfiks oraz dzwon z renesansowym ornamentem z 1654 r.

Kaplica Ligęzów

Kaplica p.w. Najświętszej Panny Marii, ufundowana została przez Baltazara i Jadwigę Ligęzków w 1644 r. jako kościół szpitalny. Orientowana budowla na planie prostokąta od wschodu posiada zakrystię. Wewnątrz znajdują się sklepienia kolebkowe z lunetami, na których zachowały się fragmenty stiukowych rozet. Ponadto wewnątrz na uwagę zasługują m.in.: rzeźby św. Mikołaja i św. Barbary, rokokowa mensa ołtarzowa i parapet chóru, kamienna kropielnica, XVIII-wieczny obraz św. Jana Chrzciciela oraz gotycka rzeźba Matki Boskiej z Dzieciątkiem z XV w. Zachowała się także kamienna płyta nagrobna fundatora kaplicy - Baltazara Ligęzki z 1645 r.

Kaplica cmentarna

Klasykystyczna budowla z 1. poł. XIX w. zdobiona jest czterokolumnowym portykiem i trójkątnym szczytem. Wewnątrz znajduje się kamienny, barokowy ołtarzyk oraz dwie drewniane figury – św. Piotra i Pawła.

³ Wiadomości o zabytkach Sulejowa zaczerpnięto ze strony www.sulejow.pl i www.ziemialodzka.pl.

Witów⁴

Kościół parafialny p.w. św. Małgorzaty i dawny klasztor Norbertanów

Opactwo w Witowie zostało ufundowane w 1179 r. przez biskupa płockiego Witusa z Chotla herbu Janina, od którego imienia powstała także nazwa miejscowości. Wcześniej w tym samym miejscu istniał kościół parafialny św. Marcina. Pierwotnie był to klasztor zarówno żeński, jak i męski. Pierwszy romański kościół nosił wezwanie św. Eustachego i został wzniesiony z kamienia, czego relikty (kamienne ciosy) można oglądać w licu ścian obecnego kościoła i jego wież.

Zarówno kościół, jak i klasztor uległy zniszczeniu podczas najazdu tatarskiego w 1241 r. Z tym wydarzeniem związany jest kult trzech Świętych Norbertanek Witowskich, które ocalałe z najazdu tatarskiego wojewoda sandomierski przeniósł do Buska i ufundował dla nich klasztor. W Witowie pozostali jedynie zakonnicy.

Kolejne zniszczenia miały miejsce w 1265 r., kiedy to zabudowania strawił pożar. W 1470 r., ze względu na częste grabieże i zniszczenia, dookoła klasztoru i kościoła wybudowano mury obronne z basztami oraz wieżę-bramę. Jednak w czasie najazdu wojsk szwedzkich w 1657 r. kościół ponownie obrabowano i zniszczono. Odbudowa na przełomie XVII i XVIII w. nadała kościołowi i murom klasztorным ostateczny, barokowy wygląd. Jedynym zachowanym do dziś elementem fortyfikacji klasztoru jest wieża-brama.

Opactwo Norbertanów miało duże włości (m.in.: Witów, Zalesice, Kałek, Kłudzice, Stobnica, Ręczno, Oprzędów, Piekary) i nieustannie konkurowało z opactwem cystersów w Sulejowie (rywalizacja o wpływy, zatargi o prawo do terenów granicznych, o prawo do połowu ryb na rzece Luciąży i Pilicy, polowań, stawiania młynów itp.). Norbertanie z Witowa prowadzili nowoczesną działalność rolniczą, posiadali folwarki, młyny i karczmy. W okresie odbywających się w Piotrkowie Trybunalskim zjazdów, sejmów walnych i synodów w klasztorze często gościli dostojnicy duchowni i świeccy. W 1819 r. nastąpiła kasata zakonu i likwidacja klasztoru – część budynków rozebrano zostawiając tylko jedno skrzydło.

Obecny kościół parafialny p.w. św. Małgorzaty wzniesiono w 1. poł. XIII w., a następnie rozbudowano w 1677 r. Kolejne przebudowy miały miejsce w XVIII oraz XX w., kiedy to m.in. podwyższono wieże.

Murowany, bazylikowy, trójnawowy, orientowany, późnobarokowy kościół z dwiema czworobocznymi wieżami, wewnątrz posiada wystrój głównie barokowy i rokokowy. W fasadzie kościół posiada wolutę pomiędzy dwoma czworobocznymi wieżami. Nawa

⁴ Charakterystykę obiektów zabytkowych w Witowie opracowano na podstawie informacji zawartych na stronach internetowych: www.parafiawitow.netstrefa.com, www.ziemialodzka.pl, www.sulejow.pl.

główna połączona jest arkadami z nawami bocznymi, natomiast ściany podzielone są pilastrami.

Wnętrze zdobią późnobarokowe ołtarze i sklepienia kolebkowe z lunetami. Cennymi elementami wystroju są także: rokokowe stalle i barokowe konfesjonały, ażurowe rzeźbione drzwi do kaplicy, zabytkowa chrzcielnica z 1646 r. oraz XVIII-wieczne szafy i komody w zakrystii. Zachowały się także rokokowe dekoracje stiukowe o motywach roślinnych wykonane w 1750 r. przez znanego śląskiego rzeźbiarza Franciszka Urbańskiego. Chór muzyczny i polichromie ścian kościoła pochodzą z XVIII w.

W rokokowym ołtarzu głównym znajduje się obraz Zwiastowania NMP szkoły włoskiej z 1747 r. oraz rzeźba Chrystusa Zmartwychwstałego pochodząca z przełomu XVI i XVII w. Uznany w 1735 r. za cudowny, obraz przedstawia Matkę Boską siedzącą na łożu z baldachimem oraz Archanioła Gabriela trzymającego lilię. Na zasuwie – barokowy obraz św. Jana Nepomucena adorującego Matkę Boską z Dzieciątkiem.

Ołtarze boczne – p.w. św. Norberta, św. Małgorzaty, Matki Boskiej Różańcowej, św. Augustyna, św. Eustachego - reprezentują rokoko. Rokokowa, drewniana, złożona bramka w arkadzie prowadzi do kaplicy p. w. Pana Jezusa, gdzie ołtarz zdobi krucyfiks z Jezusem. Znajdujące się w świątyni gotyckie i gotycko-renesansowe nagrobki opatów pochodzą z XV i XVI w. Organy autorstwa śląskiego warsztatu Schefferów zainstalowano w XVIII w, z kolei barokowa chrzcielnica datowana jest na rok 1646.

W świątyni znajdują się także elementy stanowiące wyposażenie pierwszego kościoła Norbertanów: renesansowy tryptyk p.w. św. Stanisława, balustrada chóru muzycznego (wyeksponowana na ścianie) przedstawiająca sceny z życia św. Małgorzaty, zapiecki stall z 1622 r. (na ścianie) oraz trzy XVII-wieczne obrazy ze scenami z życia zakonu Norbertanów.

Wokół dziedzińca kościelnego biegnie niski mur z przęsłami, na których odcisnięto inicjały budowniczych kościoła.

Budynek klasztoru był wielokrotnie przebudowywany. Wzniesiony w połowie XVII w. tworzył czworobok przylegający do północnej nawy kościoła. W przedłużeniu w kierunku wschodnim usytuowano pałac opata. Klasztor był budynkiem piętrowym, nakrytym dachem dwuspadowym. Do dnia dzisiejszego przetrwało tylko jedno skrzydło, które od czasów kasaty klasztoru w 1819 r. mieści przykościelną plebanię. Wewnątrz zachowały się dekoracje stiukowe i piec kaflowy z 2. poł. XVIII w.

Najcenniejszym elementem zabudowy dawnego opactwa Norbertanów w Witowie jest gotycko-renesansowa wieża obronna z bramą wjazdową. Wzniesiona w ok. 1470 r. wchodziła w skład dawnych obwarowań klasztornych. Murowana, z cegły gotyckiej o wiązaniu polskim

i cegły glazurowanej, w przyziemiu posiada ostrołukową bramę przejazdową. Na wysokości I kondygnacji posiada zrekonstruowane sklepienie krzyżowe. W bramie zachowały się późnogotyckie odrzwia z XVI w. oraz otwory strzelnicze. W XIX w. bramę przekształcono w dzwonnice, nadbudowując III kondygnację i nakrywając całość kopulastym dachem. Rekonstrukcja bramy miała miejsce w latach 1964-66, dzięki czemu, w dolnej kondygnacji, odzyskała ona swój średniowieczny wygląd.

Muzeum parafialne przy kościele św. Małgorzaty

Ekspozycja muzealna znajduje się w dwóch dawnych salach katechetycznych nad zakrystią. Zgromadzono w nich wiele przedmiotów liturgicznych oraz eksponatów związanych z historią parafii.

Wśród prezentowanych obrazów na uwagę zasługują m.in.: św. Marii Magdaleny z XVIII w., św. Maksymiliana M. Kolbego, portrety biskupa M. Klepacza, kardynała K. Wojtyły, prymasa S. Wyszyńskiego i arcybiskupa W. Ziółka. W muzeum można zobaczyć makietę witowskiego kościoła w postaci wieńca dożynkowego udekorowanego ziarnami zbóż. Znajduje się tu również kocioł muzyczny dawnej kapeli klasztornej.

W drugiej sali wystawowej można obejrzeć poczet papieży. Zgromadzono tu również najcenniejsze zabytki ponorbertańskie: ołtarz z 1638 r. pochodzący z poprzedniego kościoła, barokowe konfesjonały, księgi liturgiczne – rytuały i śpiewniki. W gablotach znajdują się liczne teksty liturgiczne, mszały i żałobne szaty liturgiczne. Zebrano tu także przedmioty używane przy czynnościach duszpasterskich: latarnie noszone przed kapłanem idącym do chorego, fragmenty metalowej wiecznej lampy, feretrony oraz figurkę baranka paschalnego. Obok gablot znajduje się fragment ołtarza św. Mikołaja z Bari ufundowany przez królową Bonę, a przed nim ustawione są drewniane figury św. Jerzego i św. Marcina pochodzące z kościoła cmentarnego.

Kościół cmentarny św. Marcina

Znajdujący się na cmentarzu parafialnym w Witowie drewniany kościół św. Marcina, wzniesiono w 1835 r., na miejscu wcześniejszego, XVII-wiecznego. Spalony przez Szwedów, został odbudowany w 1663 r. Budowla konstrukcji zrębowej, orientowana, posiada dwuspadowy, gontowy dach. Prezbiterium zamknięte wielobocznie, dach dwuspadowy kryty gontem. Wewnątrz zachowały się ciekawe barokowe obrazy i rzeźby. Na uwagę zasługuje ołtarz główny z 1638 r. p.w. matki Boskiej z Dzieciątkiem i ołtarz boczny p.w. św. Mikołaja, skąd w XVII w. skradziono obraz świętego.

Przy drodze do Zalesic zachowała się barokowa figura kamienna w kształcie kolumny na czworobocznym cokole. Pomnik został ufundowany w 1651 r. przez przeora klasztoru Norbertanów Tomasza Senddeckiego dla upamiętnienia zwycięstwa wojsk polskich nad kozackimi pod Beresteczkiem. Na kolumnie zachowały się inskrypcje oraz sceny z Męki Pańskiej.

Inne ciekawe miejscowości w gminie to:

Łęczno

Wieś letniskowa położona wśród borów sosnowych, o której pierwsza wzmianka pochodzi z 1176 r. W XIII w. należała do klasztoru Cystersów w Sulejowie, a od XVI w. objął ją w posiadanie klasztor Norbertanów z Witowa. W pobliżu wsi zachował się drewniano-murowany dwór z 1. poł. XIX w. Otacza go park podworski z końca XVIII w., który po przebudowie na pocz. XX w. zatracił swój pierwotny charakter. W parku zachowała się 200-letnia aleja lipowa, z okazami drzew o obwodzie ponad 300 cm. Ponadto rosną tu robinie akacjowe, kasztanowce i topole (Krzemiński 1972, www.ziemialodzka.pl).

Biała

Wieś letniskowa położona w dolinie rzeki Pilicy, wśród borów sosnowych. Ośrodki wypoczynkowe.

Winduga

Uroczysko i przysiółek w dolinie rzeki Pilicy, wśród borów sosnowych. Dawniej było to miejsce, w którym spuszczano na wodę tratwy, od czego wywodzi się nazwa miejscowości. W pobliżu leśniczówki zachował się położony na krawędzi doliny Pilicy park myśliwski. Rośnie w nim kilka zabytkowych, ponad 300-letnich, dębów szypułkowych. Na terenie zajęтым obecnie przez ośrodek wypoczynkowy rośnie oryginalny okaz lipy drobnolistnej o ośmiu pniach (Krzemiński 1972, www.ziemialodzka.pl).

Kurnędz

Wieś letniskowa o odległych tradycjach w dolinie rzeki Pilicy. Pierwszy ośrodek wypoczynkowy został tu wybudowany w latach 30. XX w. przez Związek Młodzieży Chrześcijańskiej YMCA. Na lewym brzegu Pilicy występują kamieniołomy wapienia, niegdyś eksploatowane do wypalania wapna w Zakładach Wapienniczych wybudowanych na wysokim brzegu Pilicy obok kopalni. Są to wapienie górnourajskie, oolitowe, o rdzawo-żółtym zabarwieniu z bogatą fauną koralową oraz wapienie margliste i gruzłowate. Zalane woda kamieniołomy mogą stanowić obecnie atrakcję turystyczną dla pletwonurków (Krzemiński 1972, www.ziemialodzka.pl).

Klementynów

Pomnik upamiętniający akcję bojową oddziałów partyzanckich AK i AL przeciw okupantom hitlerowskim, 11 października 1943 r. (Krzemiński 1972).

Na terenie istniejącego do 1944 r. starego cmentarza kolonistów niemieckich znajduje się zrekonstruowana kapliczka słupowa św. Rozalii. W wydrążonych płycinach latarni znajdują się cztery płaskorzeźby. W części frontowej umieszczona jest płaskorzeźba przedstawiająca św. Rozalię, patronkę cmentarzy. Po bokach – Chrystus Frasobliwy oraz Pieta – postaci wyrażające cierpienie i rozpacz. Z tyłu kapliczki ulokowana została św. Barbara – patronka dobrej śmierci. Na cokole znajduje się sentencja: *Wieczny Odpoczynek racz nam dać Panie.*

Przyglów

Średniowieczna osada, obecnie wieś letniskowa, położona wśród borów sosnowych, w pobliżu ujścia rzeki Luciaży. W miejscowości urodziła się pisarka Seweryna Szmaglewska, autorka powieści „Dymy nad Birkenau”, poświęconej pobytowi w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu oraz – trochę już zapomnianych – książek dla młodzieży.

Włodzimierzów

Duża wieś położona wśród borów sosnowych. W latach międzywojennych i powojennych istniało tu sanatorium przeciwgruźlicze.

Barkowice Mokre

W średniowieczu wieś dostarczała miodu do klasztoru w Sulejowie (Krzemiński 1972). Badania archeologiczne w ostatnich latach dokonały odkrycia z pierwszego okresu osadnictwa. Obecnie miejscowość o charakterze letniskowym, w której rozwija się agroturystyka.

Piotrkowska Kolej Dojazdowa

Kolej wąskotorowa z Piotrkowa Trybunalskiego do Sulejowa powstała w 1904 r. w celu transportu wapna, kiedy to na przełomie XIX i XX w. w Sulejowie powstały większe zakłady wapiennicze (www.sulejow.pl). W późniejszym okresie kolejką wożono także węgiel, drewno i pasażerów. Przewozów zaprzestano ostatecznie w 1989 r. W związku z rozbudową drogi z Piotrkowa Trybunalskiego w kierunku Kielc i Radomia, kolej poddano ostatecznej likwidacji. Część taboru została zakupiona przez Fundację Polskich Kolei Wąskotorowych i przewieziona do Rogowa. Pozostałością po kolei jest nasyp, na którym znajdowały się tory oraz budynki stacji (m.in. w Piotrkowie Trybunalskim i Uszczynie).

2.2.3. Placówki kulturalne

Misję upowszechniania kultury na terenie gminy Sulejów prowadzą Miejski Ośrodek Kultury w Sulejowie oraz Miejska Biblioteka w Sulejowie wraz ze swoimi 5 filiami.

Miejski Ośrodek Kultury w Sulejowie

Miejski Ośrodek Kultury w Sulejowie jest najważniejszym organizatorem życia kulturalnego gminy, w tym przede wszystkim imprez o charakterze kulturalnym, oświatowym i sportowym. Przy MOK w Sulejowie działają dziecięce i młodzieżowe zespoły artystyczne, ponadto funkcjonuje także Koło Gospodyń Wiejskich. Czynna jest również kawiarenka internetowa „Ikonka”. Ponadto, przy MOK w Sulejowie funkcjonują zespoły: wokalnotaneczny „T’DANCE”, wokalno-muzyczny „TIME” oraz młodzieżowy zespół wokalno-muzyczny.

Miejski Ośrodek Kultury w Sulejowie aktywnie współpracuje z Biblioteką Miejską w Sulejowie, Świetlicą Środowiskową oraz przedszkolami i szkołami z terenu gminy. Największymi cyklicznymi imprezami organizowanymi przez MOK są Dni Sulejowa (w lipcu) i Festyn Rodzinny (w sierpniu). Poza tym Ośrodek przygotowuje wiele imprez dla dzieci i młodzieży, w tym m.in.: bale przebierańców, zabawy choinkowe, przeglądy piosenki, dyskoteki i spektakle teatralne. Placówka organizuje też wypoczynek dla młodzieży w czasie wakacji i ferii zimowych. MOK w Sulejowie był m.in. organizatorem takich imprez, jak: Powiatowy Przegląd Zespołów Dziecięcych i Młodzieżowych, Ogólnopolski Przegląd Kapel Podwórkowych (współorganizator), Powiatowy Przegląd Orkiestr Dętych, obchodów 100-lecia istnienia OSP w Sulejowie.

Co roku, organizowane są ponadto dożynki, zabawy andrzejkowe oraz obchody Nocy Świętojańskiej, rajdy rowerowe i inne imprezy o charakterze sportowym, pokazy tańca towarzyskiego i walk rycerskich (szczegółowy wykaz imprez kulturalnych – tab. 22). Dodatkowa działalność Ośrodka to także zajęcia aerobiku dla pań, sekcja karate, sekcja brydża sportowego i tenisa stołowego.

Miejska Biblioteka w Sulejowie

Biblioteka poza działalnością statutową, jest także organizatorem licznych wystaw, konkursów i przeglądów okolicznościowych. Organizuje prelekcje i pogadanki o tematyce społecznej dla dzieci i młodzieży. Pracownicy MOK i Miejskiej Biblioteki w Sulejowie co roku biorą udział w zbiórce pomocy na Wielką Orkiestrę Świątecznej Pomocy.

Strategia rozwoju turystyki i kultury w gminie Sulejów

Tab. 22. Kalendarz imprez Miejskiego Ośrodka Kultury w Sulejowie na rok 2007

L.p.	Nazwa imprezy	Termin - miejsce	Organizator
1	Noworoczna dyskoteka dla młodzieży	Styczeń MOK, ul. Błonie 10	MOK
2	Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy - zbiórka pieniędzy przez wolontariuszy - dyskoteka z licytacją	Styczeń MOK, ul. Błonie 10	MOK MBP
3	Wieczór Kolęd i Pastorałek – występ laureatów oraz Zespołu Pieśni Chrześcijańskiej „ALTUM” z parafii św. Tomasza w Sulejowie	Styczeń MOK, ul. Błonie 10	MOK
4	Ferie na wesoło z MOK-iem. Spotkanie integracyjne z młodzieżowymi zespołami artystycznymi z GOK Moszczenica i GOK Wola Krzysztoporska (występy artystyczne, konkursy sportowo – rekreacyjne, ognisko, dyskoteka)	Luty MOK, ul. Błonie 10	MOK
5	Cykliczna impreza dla dzieci i młodzieży „BAL PRZEBIERAŃCÓW”	Luty MOK, ul. Błonie 10	MOK MBP
6	Turniej w tenisa stołowego o Puchar Przewodniczącego Rady Miasta	Luty MOK, ul. Błonie 10	MOK
7	Dyskoteka „WALENTYNKI” dla dzieci i młodzieży	Luty MOK, ul. Błonie 10	MOK
8	Cykliczna impreza „GOŚĆ SULEJOWA” Spotkania z wybitnymi przedstawicielami świata kultury, nauki, sztuki, sportu.	Marzec MOK, ul. Błonie 10	MOK
9	Prelekcja z udziałem Przedstawiciela Towarzystwa Wiedzy Powszechnej (temat wybiera młodzież)	Marzec MOK, ul. Błonie 10	MOK
10	Dyskoteka „POWITANIE WIOSNY”	marzec MOK, ul. Błonie 10	MOK
11	Dyskoteka Wielkanocna DYNGUSOWA	marzec MOK, ul. Błonie 10	MOK
12	Konkurs pisanek i palm wielkanocnych dla szkół, propagowanie i popularyzacja tradycji sztuki ludowej, ocalenie od zapomnienia i utrwalenie lokalnego dziedzictwa kulturalnego, ochrona przed zapomnieniem starych, ludowych wyrobów rękodzielnych	Kwiecień MOK, ul. Błonie 10	MOK
13	Udział zespołów wokalnie – tanecznych w Powiatowym Przeglądzie Dziecięcych i młodzieżowych Zespołów Wokalnie – Tanecznych i Instrumentalnych	Kwiecień	MOK MBP
14	Festiwal Piosenki Polskiej „SULEJOWSKIE SKOWRONKI 2007” o nagrodę Burmistrza Sulejowa – dla przedszkoli	Maj MOK, ul. Błonie 10	MOK MBP
15	Festiwal Piosenki Polskiej „SULEJOWSKIE SŁONCE 2007” o nagrodę Burmistrza Sulejowa – dla szkół	Maj MOK, ul. Błonie 10	MOK MBP
16	Festyn Rodzinny pod nazwą „WIELKA MAJÓWKA”	Maj MOK, ul. Błonie 10	MOK
17	Występ zespołów artystycznych z MOK-u z okazji DNIA MATKI	Maj Park Strażacki	MOK
19	Dyskoteki w plenerze	maj -sierpień Park Strażacki	MOK
20	Miejsko-Gminny Przegląd Dorobku Artystycznego Szkół	Czerwiec Park Strażacki	MOK
21	Festyn z okazji „DNIA DZIECKA” pod nazwą „UŚMIECH DZIECKA”	Czerwiec Park Strażacki	MOK
22	Festyn Rodzinny pod nazwą „NOC ŚWIĘTOJAŃSKA”	Czerwiec Park Strażacki	MOK
23	Udział w Powiatowym Konkursie Plastycznym	Czerwiec	
24	„DNI SULEJOWA 2007”	Lipiec Park Strażacki	MOK UM
25	Dyskoteka w plenerze „ZEGNAJ SZKOŁO – WITAMY WAKACJE”	Lipiec Park Strażacki	MOK
26	Udział w Powiatowym Turnieju Rekreacyjno – Kulturowym „Zmagania Gmin”	Lipiec Park Strażacki	MOK

Strategia rozwoju turystyki i kultury w gminie Sulejów

27	Impreza pod nazwą „KONCERT NAD PILICĄ” - występy zawodowych zespołów	Lipiec Park Strażacki	MOK
28	Koncert młodzieżowych zespołów amatorskich „WAKACJE – Sulejów 2007”	Lipiec Park Strażacki	MOK
29	Impreza pod nazwą „GOŚĆ SULEJOWA” – koncert zespołu ludowego	Sierpień Park Strażacki	MOK
30	Festyn Rodzinny „PODKLASZTORZE 2007”	Sierpień Boisko Podklasztorze	MOK
31	Kolonijny Przegląd Artystyczny „SULEJÓW 2007” o Puchar Burmistrza Sulejowa	Sierpień Ośrodek Wczasowy Służb Więziennych w Sulejowie	MOK , Ośr. Wczasowy Służb Więziennych
32	Dyskoteka w plenerze pod nazwą „ŻEGNAMY WAKACJE – WITAJ SZKOŁO”	Sierpień Park Strażacki	MOK
33	Impreza pod nazwą „KONCERT NAD PILICĄ” – orkiestry dęte – Sulejów, Przyglów, Witów	Wrzesień Park Strażacki	MOK
34	Festyn Rodzinny „POŻEGNANIE LATA”	Wrzesień Park Strażacki	MOK
35	„DOŻYNKI PARAFIALNO – REGIONALNE” Podklasztorze 2007	Wrzesień Podklasztorze	Proboszcz kościół św. Tomasza, UM, MOK
36	Cykliczna impreza pod nazwą „GOŚĆ SULEJOWA”	Październik MOK, ul. Błonie 10	MOK
37	Prelekcja z udziałem przedstawiciela Towarzystwa Wiedzy Powszechnej – temat wybrany przez młodzież	Październik MOK, ul. Błonie 10	MOK
38	Konkurs plastyczny pod nazwą „WSPOMNIENIE Z WAKACJI”	Październik MOK, ul. Błonie 10	MOK MBP
39	Wieczorek taneczny przy udziale zespołu „TIME”	Październik MOK, ul. Błonie 10	MOK
40	Spektakl z okazji „Narodowego Święta Niepodległości”	Listopad MOK, ul. Błonie 10	MOK
41	Impreza pod nazwą „SULEJOWSKIE PODWÓRKO” – występy zespołów artystycznych z naszego terenu	Listopad MOK, ul. Błonie 10	MOK
42	Dyskoteka ANDRZEJKOWA dla seniorów	Listopad MOK, ul. Błonie 10	MOK
43	Dyskoteka ANDRZEJKOWA dla młodzieży	Listopad MOK, ul. Błonie 10	MOK
44	Choinka dla dzieci i młodzieży z najbiedniejszych rodzin	Grudzień MOK, ul. Błonie 10	MOPS MOK
45	VIII Konkurs na „NAJŁADNIEJ WYKONANĄ KOŁĘDĘ”	Grudzień MOK, ul. Błonie 10	MOK MBP
46	Jasełka uliczne – widowisko plenerowe	Grudzień Plac Straży	MOK

Zródło: www.sulejow.pl

Gminne Centrum Informacji w Sulejowie

Gminne Centrum Informacji działa w budynku Miejskiej Biblioteki w Sulejowie. Działalność GCI związana jest przede wszystkim ze zdobywaniem wiedzy i informacji, ze szczególnym uwzględnieniem rynku pracy. Mając na celu aktywizację zawodową absolwentów, organizuje m.in. szkolenia, służy pomocą rolnikom i przedsiębiorcom z terenu gminy.

Przy Miejskiej Bibliotece w Sulejowie oraz Gminnym Centrum Informacji w Sulejowie działa także **punkt informacji turystycznej**.

Ponadto, działalność sportową prowadzą: Miejsko-Gminny Klub Sportowy „Skalnik” Sulejów, Ludowy Klub Sportowy „Luciążanka” Przygłów, Miejsko-Gminne Zrzeszenie LZS Sulejów oraz Uczniowski Klub Siatkarski „Fuks”. Do działalności klubów należy organizacja zajęć sportowych i rekreacyjnych oraz podejmowanie inicjatyw mających na celu rozwój kultury fizycznej i sportu na terenie gminy Sulejów.

2.2.4. Wartości kultury niematerialnej

Z wartości kultury niematerialnej na terenie gminy Sulejów warto wymienić najbardziej znane legendy, związane z opactwem Cystersów w Sulejowie-Podklasztorzu (www.gci.sulejow.pl).

Legenda o dobrej wodzie

W pobliżu opactwa cystersów w Sulejowie-Podklasztorzu, w dolinie osłoniętej wzgórzami, spod skał wapiennych wypływa źródło, mające według wierzeń miejscowej ludności, własności lecznicze. Historia jego wiąże się z najazdem Tatarów, podczas którego klasztor zdobyty przez wroga spłonął. Ludność z podgrodzia uciekła ze strachu w pobliskie gęste lasy. W ślad za uciekającymi podążali jednak także na swoich koniach jeźdźcy tatarscy. Wydawało się, że nic już nie powstrzyma zagłady, gdy niespodziewanie nadeszło ocalenie. Nagle bowiem spadł deszcz, który zasłonił ukrytą w lasach, przerażoną ludność. Jednocześnie wody pobliskiego źródła gwałtownie wezbrały i uderzyły potężną falą na nieprzyjaciela. Przerażeni Tatarzy nie zdążyli umknąć przed potężnym żywiołem i wielu z nich utonęło w ogromnych czeluściach wodnych. Od tego czasu cudowna woda źródłana stała się „dobrą wodą”. Okoliczni chłopci, podobnie jak kiedyś ich ojcowie, wierzą w jej moc leczniczą i w razie choroby przemywają nią oczy, oczekując niezawodnych skutków. W podzięce za ocalenie, jeszcze do czasów I wojny światowej, co roku w Wielki Poniedziałek w miejsce cudownego zdarzenia szła procesja, a jej uczestnicy śpiewali dziękczynną pieśń.

Legenda o powstaniu kościoła

W miejscu, gdzie dzisiaj stoi opactwo cystersów, dawniej szumiała nieprzebyta puszcza, pełna tajemniczych trzęsawisk i dzikich zwierząt. Nikt nie śmiał zaglądać w jej ostępy. Kiedyś niespodzianie puszcza zabrzmiała odgłosem myśliwskich rogów. Był to znak, że sam książę Kazimierz Sprawiedliwy ze swoją drużyną zapędził się tu na łowy. W pewnej chwili książę ujrzał potężnego jelenia, za którym podążył. Jeleń zaczął się jednak oddalać i nagle skrył się za zwalonym dębem. Zapadał zmrok, zbierało się na burzę. Książę, osamotniony i bezradny wobec rozszalałego żywiołu schronił się ze swoim koniem pod drzewem i rozmyślał, jak odnaleźć drogę powrotną. Nagle oślepiła go wielka jasność i poprzez grzmoty usłyszał słowa: „Kazimierzu, zbuduj w tym miejscu świątynię, a dożyjesz późnej starości”. Książę zsiadł z konia, ukląkł na ziemi i przyrzekł wykonać polecenie. Gdy powstał, ponownie ujrzał światłość przed sobą, a po obu stronach dwanaście ogromnych

lwów. Książę przeraził się, ale nagle usłyszał głos: „Nie lękaj się. Promień na niebie i lwy – stróże wskażą ci drogę”. Książę posłusznie poszedł, a chcąc powtórnie tu trafić, łamał gałązki i rzucał na ziemię. Gdy skończyła się burza, a w puszczy pojaśniało, książę usłyszał głos rogów i odnalazł szukającą go drużynę. Opowiedział towarzyszom swoją przygodę i nazajutrz, w cudownym miejscu rozpoczęła się praca. Książę Kazimierz wystawił kościół klasztorny i umieścił w nim dwanaście pięknych, wyrzeźbionych w drzewie lwów.

Legenda o ukrytych skarbach

Od dłuższego czasu w okolicy słychać było wieści o zbliżającym się pochodzie Tatarów. Mnisi z klasztoru postanowili ukryć swoje skarby, aby nie stały się łupem nieprzyjaciół. W nocy wynieśli je do lochów. Na polecenie opata przyprowadzono bednarza klasztornego, kazano mu zaprzysiąc tajemnicę, potem jeszcze zawiązano chustą oczy i prowadzono go pod ręce. Szedł długo krętymi korytarzami, to w dół, to w górę, wszędzie pachniało mu stęchlizną. Wreszcie zatrzymano go: był głęboko pod ziemią, żaden dźwięk tu nie dochodził. Po zdjęciu chusty ujrzał przy świetle pochodni okazałych rozmiarów izbę, a w niej siedem dębowych beczek z kosztownościami. Dorobił do beczek wieka wzmocnił obręcze. Po wykonaniu zadania został w taki sam sposób wyprowadzony z lochów. Następnej nocy poprzez drewniane ogrodzenie wdarli się do klasztoru Tatarzy. Zakonnicy nie chcieli wydać tajemnicy skarbów i wszyscy poginęli z rąk wroga. Jeden z braci na mękach wskazał bednarza. Ale i ten nic nie wskazał i został żywcem zamurowany. A skarby dotąd ukryte są w tajemniczych lochach pod Pilicą...

Legenda o pająku trucicielu

Pewnego wieczoru ojcowie cystersi siedzieli w refektarzu, słuchali Pisma Świętego, a potem udali się na wieczerzę. Nagle najstarszy z mnichów pobladł i osunął się z jękiem na kamienną posadzkę. Lekarz klasztorny nic już nie mógł poradzić i chory w męczarniach umarł. Zaczęto badać wypadek, który zdarzył się nie po raz pierwszy, i to zawsze mnichowi siedzącemu w tym miejscu. Po długich poszukiwaniach odkryto przyczynę: olbrzymi pająk, ukryty w szczelinie drewnianej belki, zsuwał się w mroku na jadło i zatruchiwał posiłek swojej ofiary.

2.3. Zagospodarowanie turystyczne

Do zagospodarowania turystycznego należy cały szereg elementów tworzących sieć infrastrukturalną. Wymienić tu trzeba nie tylko budynki, w których znajduje się np. baza noclegowa, ale również obiekty sportowe służące także mieszkańcom danego obszaru. Na ową sieć składają się również obiekty o charakterze punktowym, jak boiska, korty, kąpieliska oraz liniowe, jak szlaki turystyczne piesze, rowerowe itd.

Rekreacja oraz wypoczynek nie mogą obejść się bez wyżywienia. Tak więc do infrastruktury należy zaliczyć także bazę gastronomiczną w postaci stałych obiektów, jak: restauracje, bary, czy też sezonowych, jak: ogródki czy punkty małej gastronomii serwujące tzw. „szybkie” posiłki.

Bardzo ważnym elementem w dobie przemysłu turystycznego jest tzw. „otoczka”, czyli punkty usługowe zaspokajające potrzeby gości w miejscu wypoczynku. Dobrze rozwinięte i na wysokim poziomie dają one szansę na pełen komfort turysty.

Wymienione obiekty najogólniej można podzielić na dwie grupy:

- turystyczne (bezpośrednio i wyłącznie związane z turystą i jego obsługą) oraz
- paraturystyczne (z których w dużej mierze korzysta turysta, ale które dostępne są również dla mieszkańców – należą do nich takie miejsca usługowe, jak: sklepy, zakłady fryzjerskie, apteki, biblioteki, bankomaty, obiekty sportowo-rekreacyjne).

Na całość sieci zagospodarowania turystycznego nakłada się szeroko pojęta dostępność komunikacyjna. Począwszy od sieci drogowej, kolejowej, poprzez chodniki, ścieżki, szlaki aż po telefon, Internet – dając szansę na uzyskanie informacji o terenie wypoczynku, przemieszczenie się do miejsca rekreacji i swobodne poruszanie się w czasie urlopu po wybranym, atrakcyjnym turystycznie obszarze i wreszcie bezpieczny powrót do miejsca zamieszkania turysty.

2.3.1. Obiekty noclegowe

Na terenie miasta i gminy Sulejów znajduje się 21 obiektów noclegowych (dane UM w Sulejowie), w tym: 2 hotele, 1 motel, 1 pensjonat, 10 ośrodków wypoczynkowych, 2 pola biwakowe oraz 5 gospodarstw agroturystycznych (por. tab. 23 i rys. 12).

Strategia rozwoju turystyki i kultury w gminie Sulejów

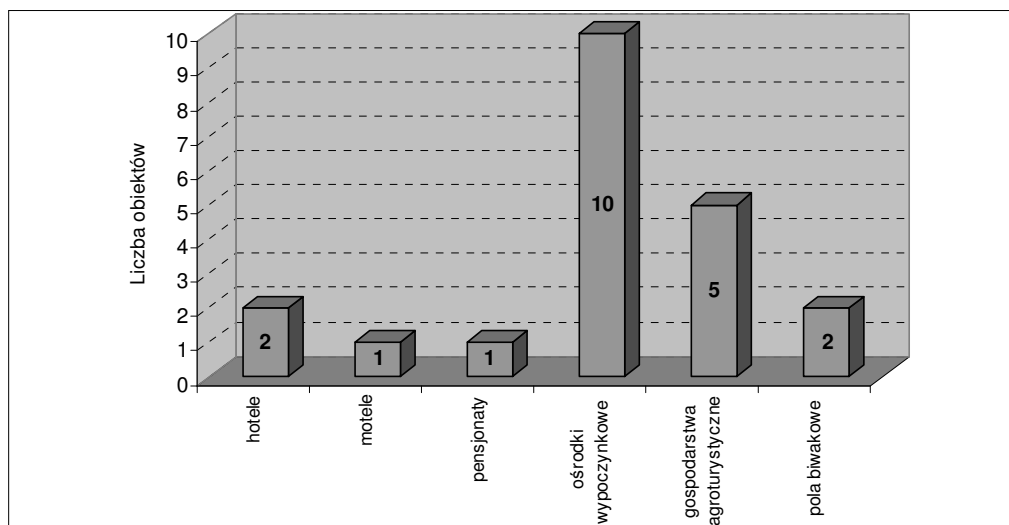
Tab. 23. Charakterystyka obiektów noclegowych w gminie Sulejów w 2007 r.

Lp	NAZWA OBIEKTU	ADRES	LICZBA MIEJSC NOCLEGOWYCH	ROK BUDOWY	ROK ROZPOCZĘCIA DZIAŁALNOŚCI (remont??)
HOTELE I MOTELE					
1.	Hotel „Podklasztorze”*** PTH „Trybunalskie” SA	ul. Jagiełły 1 97-330 Sulejów tel. (044) 616 26 06 www.podklasztorze.iq.pl	100	lata 70.	1982
2.	Hotel „Wiking”	ul. Przedszkolna 29, Poniatów 97-330 Sulejów tel. (044) 64 63 614	40	lata 90.	1996
3.	Motel „Lugano-Sport”, Zygmunt Janiec	ul. Sprawiedliwego 1 97-330 Sulejów tel. 0 693 135 613	9	lata 80.	2003
4.	Willa „Klaudia”	ul. Grunwaldzka 5, Sulejów tel. (044) 617 28 99, 605 194 796	10	lata 80.	2003
OSRODKI WYPOCZYNKOWE					
5.	Ośrodek Szkoleniowo-Rekreacyjny TKKF „Dzikusy”	Sulejów – Polanka tel. (042) 670 11 28, (044) 616 20 78 www.tkkf-dzikusy.prv.pl	100		2003
6.	Ośrodek Sportu i Rekreacji „Victoria”	ul. Błonie 1, 91-330 Sulejów tel. (044) 616 21 78 www.osirvictoria.oit.pl	90	lata 60.	2001
7.	Międzynarodowy Ośrodek Integracji Młodzieży „Pilica”, Polska YMCA, ZMCh	Kurnędz tel. (044) 616 20 15	100	lata 30.	1995
8.	Ośrodek Rekreacyjno-Wypoczynkowy „Anpol” Hanna Głowacka	Sulejów – Polanka tel. (044) 616 22 14	150	lata 60.	lata 60.
9.	Ośrodek Wczasowy „Help-Med.” Sp. z o.o.	ul. Łęczyńska 45 97-330 Sulejów tel. (044) 616 21 00	56	lata 60.	1995
10.	Ośrodek Kolonijno-Wypoczynkowy „Villa Rosa”, Krzysztof Brzeski	Włodzimierzów 97-330 Sulejów tel. (044) 616 22 19 www.villarosa.com.pl	60	lata 60.	2002
11.	Ośrodek Wczasowo – Kolonijny „Biała”, Jerzy Borowiecki	Biała n/Pilicą 97-330 Sulejów tel.(044) 617 25 84, 0508 373 036	350	lata 70.	lata 70.
12.	Ośrodek Doskonalenia Kadr Służby Więziennej	97-330 Sulejów tel. (0-44) 616 25 53, 732 08 50 www.odk-sulejow.com. pl	77 (86 w sezonie)	lata 60.	1998
13.	Ośrodek Wczasowy „Dresso”	97-330 Sulejów tel. 0-44 616 20 38 www.dresso.pl	220	lata 70.	1990
14.	Kompleks Rekreacyjno – Wypoczynkowy „Zielony Gościńiec”	ul. Zdrowie 43 Włodzimierzów	40	2003	2004
POLA BIWAKOWE					
15.	Pole biwakowe „U Bosmana”, Wypożyczalnia Sprzętu Pływającego, Zbigniew Nowak	ul. Działkowa 90, Barkowice Mokre tel. 0601 26 83 67	120	lata 80.	1988

Strategia rozwoju turystyki i kultury w gminie Sulejów

16.	Pole biwakowe „Port na Cyplu”	Barkowice Mokre tel. (078) 32 98 746, 693 437 978 www.nacyplu.com.pl	100		2007
GOSPODARSTWA AGROTURYSTYCZNE					
17.	Gospodarstwo Agroturystyczne „Kamyk” Anna Kozlik	ul.Działkowa 48, Barkowice Mokre 97-330 Sulejów tel.(0-44) 610 28 33, 0-500 408 895	8	lata 90.	2004
18.	Gospodarstwo Agroturystyczne „Pod lasem”, Agata Zielonka	ul. Główna 39, Barkowice Mokre 97-330 Sulejów	10		2005
19.	Gospodarstwo Agroturystyczne, Stanisław Jończyk	Poniatów	20		2006
20.	Wynajem pokoi, Mirosława Olejnik	Sulejów	10		2007
21.	Gospodarstwo Agroturystyczne, Roman Borusławski	Barkowice Mokre	20	2004	2004

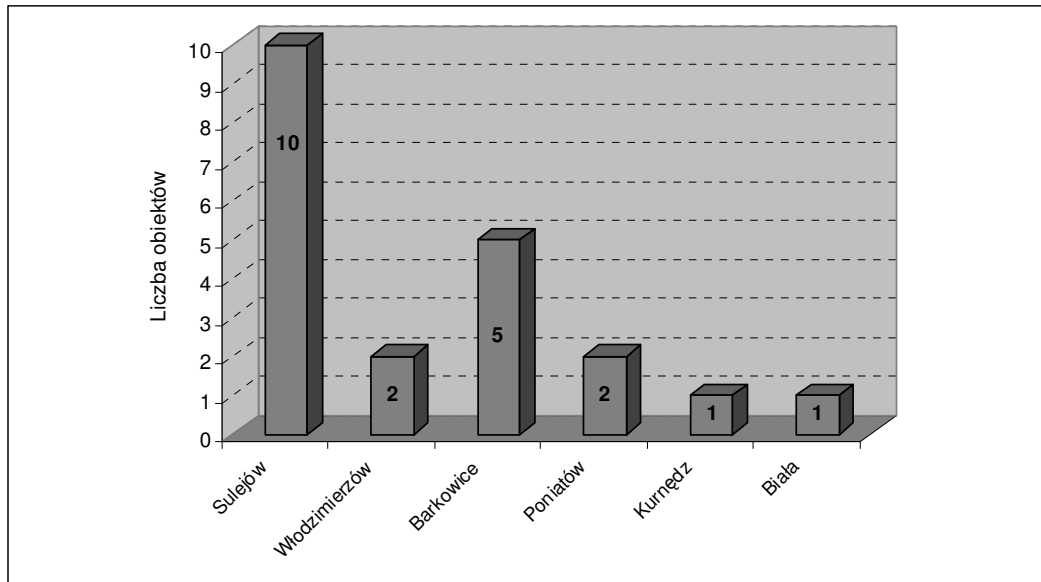
Źródło: opracowanie własne na podstawie www.sulejow.pl oraz danych UM w Sulejowie.



Rys. 12. Struktura rodzajowa bazy noclegowej w gminie Sulejów w 2007 r. (Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z UM w Sulejowie)

Duża liczba ośrodków wypoczynkowych ma związek z rozbudową w latach powojennych socjalnej bazy noclegowej łódzkich i piotrkowskich zakładów pracy. Znaczna część obiektów (10) usytuowanych jest w samym Sulejowie, a także w Barkowicach, w pobliżu Zalewu Sulejowskiego (5). Pozostałe obiekty noclegowe znajdują się w: Włodzimierzowie, Poniatowie oraz Białej i Kurnędzu (rys. 13). Widoczne jest zatem ciążenie w kierunku najbardziej atrakcyjnych obszarów gminy, jakie stanowi dolina rzeki Pilicy oraz

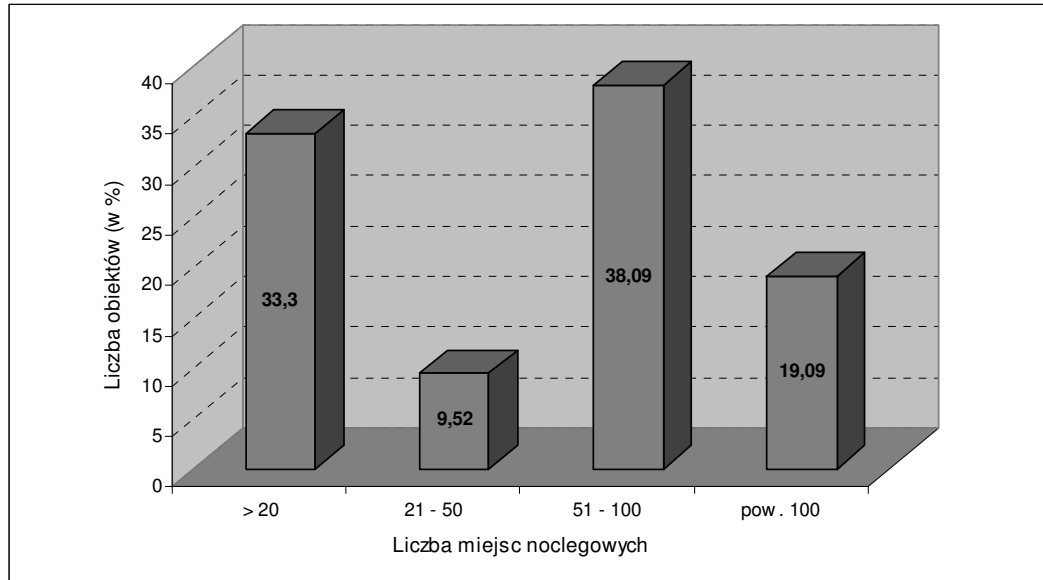
Zalew Sulejowski. Zauważalną tendencją jest także lokalizacja wielu obiektów w pobliżu drogi krajowej nr 12.



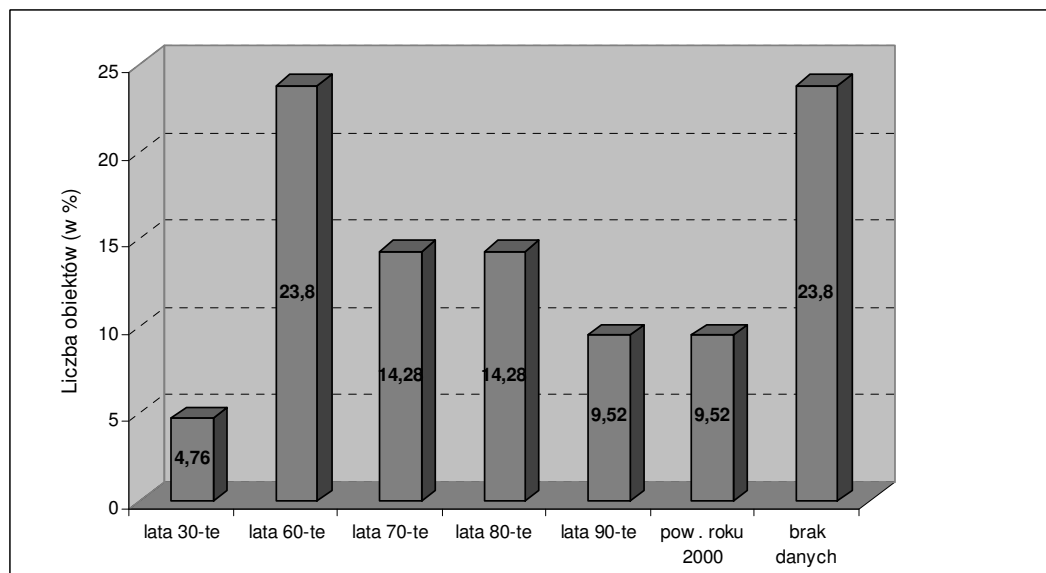
Rys. 13. Obiekty bazy noclegowej w gminie Sulejów w 2007 r. wg lokalizacji (Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Miasta i Gminy Sulejów)

Liczbę miejsc w obiektach noclegowych położonych na terenie gminy przedstawia rys. 14. Ze względu na dominację dużych ośrodków wypoczynkowych, zdecydowana większość obiektów (38%) posiada od 50 do 100 miejsc noclegowych w domkach lub pawilonach. Znaczną część bazy noclegowej (33,3%) stanowią także obiekty niewielkie (do 20 miejsc noclegowych). Są to z reguły gospodarstwa agroturystyczne, posiadające często nawet mniej niż 10 miejsc noclegowych.

Znaczna część obiektów noclegowych znajdujących się na terenie gminy powstała w latach 60. (23,8%), a także 70. i 80. XX w. (po 14,28%), w czasach powstawania ośrodków zakładów pracy (rys. 15). Znacznie mniejszy odsetek stanowią obiekty wybudowane w latach 90. bądź też po roku 2000. Na uwagę zasługuje jednak fakt, że obiekty powstałe we wcześniejszym okresie, w większości posiadają obecnie bazę zmodernizowaną (m.in. Ośrodek Doskonalenia Kadr Służby Więziennej).



Rys. 14. Obiekty bazy noclegowej w gminie Sulejów w 2007 r. wg liczby miejsc noclegowych (Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z UM w Sulejowie)



Rys. 15. Obiekty bazy noclegowej w gminie Sulejów w 2007 r. wg okresu powstania (Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z UM w Sulejowie)

Obiektem najwyższej kategorii jest Hotel „Podklasztorze” (trzy gwiazdki), dysponujący 51 pokojami o różnym standardzie: 15 pokojami 1-osobowymi, 20 pokojami 2-osobowymi, 14 pokojami 2-osobowymi z dostawką oraz 2 apartamentami. Wszystkie pokoje są wyposażone w telefon, TV SAT oraz radio. Hotel może pomieścić jednocześnie

100 osób. Przy Hotelu działa restauracja „Rycerska”, której specjalnością są dania kuchni polskiej. Na wyposażenie rekreacyjne obiektu składa się basen i sauna, istnieje także możliwość wypożyczenia rowerów, żaglówek oraz skorzystania z boisk do gier zespołowych (siatkówka, badminton). Hotel posiada także Centrum Kongresowe z czterema salami konferencyjnymi: „Ziemiańska”, „Attykową”, „Krakowską” i „Opacką”. Istnieje także możliwość zorganizowania imprez okolicznościowych, w tym integracyjnych.

Większość ośrodków wypoczynkowych posiada własne zaplecze gastronomiczne (stołówki) oraz rekreacyjno-sportowe: boiska do gier zespołowych, wypożyczalnie sprzętu sportowego, a nawet własne baseny, sauny i siłownie. Wyjątkowo dużym zapleczem dysponuje w tym przypadku Ośrodek Doskonalenia Kadr Służby Więziennej organizujący m.in. szkolenia (4 profesjonalnie wyposażone sale wykładowe), konferencje i bankiety. Ponadto ośrodek jest przystosowany do obsługi osób niepełnosprawnych.

Na tle całego województwa łódzkiego, a także innych gmin powiatu piotrkowskiego gmina Sulejów posiada dobrze rozwiniętą bazę noclegową, w tym przede wszystkim w postaci dużych ośrodków wypoczynkowych. Mimo odległego okresu powstania wielu ośrodków, znaczna ich część została poddana w ostatnich latach gruntownej renowacji. Obiekty koncentrują się w najbardziej atrakcyjnych przyrodniczo obszarach gminy, jakie stanowi dolina rzeki Pilicy i Zalew Sulejowski. Ośrodki wypoczynkowe gminy Sulejów posiadają również dobrze rozbudowane zaplecze w postaci bazy gastronomicznej i rekreacyjno-sportowej. Na uwagę zasługuje także fakt, że gmina posiada duże zróżnicowanie obiektów bazy noclegowej – od dużych ośrodków wypoczynkowych wykorzystywanych na szkolenia i konferencje dla firm i zakładów pracy, po gospodarstwa agroturystyczne i pola biwakowe przeznaczone dla mniej wymagających turystów.

2.3.2. Obiekty gastronomiczne

Rozwój turystyki, jak i ruch turystyczny nie mogłyby się odbywać bez bazy gastronomicznej. Ostatnie lata przyniosły jej znaczący rozwój. Baza noclegowa nie zawsze oferuje nocleg wraz z wyżywieniem, zaś obiekty gastronomiczne ukierunkowane są przede wszystkim na turystę.

O takiej właśnie bazie gastronomicznej można mówić w przypadku gminy Sulejów. Są to obiekty posiadające łącznie 1960 miejsc konsumenckich, nastawione na klienta całorocznego. Obsługa mieszkańców i sporej liczby turystów przybywających również poza sezonem jest wystarczająca dla ekonomicznego uzasadnienia działalności 46 obiektów (tab. 24) posiadających średnio 50 miejsc konsumpcyjnych. Jednak aż 12 z nich (26%) to duże zakłady gastronomiczne (ponad 100 miejsc konsumenckich), w większości mieszczące się w obiektach noclegowych.

Baza gastronomiczna jest niezróżnicowana pod względem charakteru obiektów. Formy prowadzonej działalności gastronomicznej to głównie: pizzeria, bar lub restauracja. Funkcjonuje tylko jedna kawiarnia (przy piekarni-cukierni w Sulejowie). Nie ma niestety żadnej herbaciarni, a pozostałe cukiernie nie rozwinęły się do takiego poziomu, by umieścić w swojej ofercie konsumpcję wyrobów własnych na miejscu. Generalnie, nie są to obiekty ukierunkowane na określonego klienta, a menu we wszystkich lokalach jest podobne.

Rozwój bazy jest obecnie na poziomie wystarczającym, gdyż w ciągu ostatnich 2 lat powstało blisko 24% dzisiejszych obiektów, a przez ostatnie 7 lat połowa. Stare lokale z końca lat 70. stanowią zaledwie 4%. Trudno określić nowoczesność i standard bazy sezonowej, która zmienia się bardzo szybko, a stanowi nie mniej niż 25% wszystkich obiektów. Niewątpliwie jednak młody wiek bazy żywieniowej jest jej dużym atutem.

Postuluje się, aby w przyszłości rozwój bazy gastronomicznej odbywał się w kierunku wyspecjalizowanych obiektów, przede wszystkim oferujących kuchnie narodowe i regionalną. Obecnie jedynie pizzerie można uznać za obiekty serwujące kuchnię narodową, w tym przypadku włoską. Wadą bazy gastronomicznej jest jej monotonia, gdyż 50% obiektów to zwykłe bary bez szczególnej oferty dla turysty chcącego skosztować posiłków w bardziej wytwornych warunkach. Trzy restauracje na terenie gminy Sulejów to zdecydowanie za mało na ponad 8,5 tys. turystów rocznie.

Stosunek liczby miejsc konsumenckich (2461) do liczby miejsc noclegowych (1700 – tym samym potencjalnej liczby turystów mogących jednocześnie przebywać na terenie gminy) wynosi 1,45. Obiekty gastronomiczne powinny więc bez problemów przyjąć wszystkich turystów wypoczywających na terenie gminy. Sytuacja nie musi jednak być już

tak komfortowa, jeśli założymy, że turyści będą bardziej wybredni i nie zechcą korzystać jedynie z barów lub pizzerii - wtedy to niewielka liczba miejsc w restauracjach (310 miejsc) na pewno nie wystarczy do obsługi przyjezdnych.

Tab. 24. Charakterystyka obiektów gastronomicznych w gminie Sulejów w 2007 r.

Lp.	Nazwa obiektu i adres	Liczba miejsc konsum.	Wyposażenie	Rozpoczęcie działalności	Rodzaj bazy
1	Zofia Janiec Bar „Villa Klaudia” Sulejów	10	-	2003	B
2	Zygmunt Janiec „Lugano-Sport” Sulejów	10	-	2003	B
3	Ośrodek Szkoleniowo-Rekreacyjny TKKF-Sulejów	100	-	2003	-
4	Gospodarstwo Agroturystyczne – Roman Borusławski w Barkowicach	20	-	2004	-
5	Gospoda „Victoria” Sulejów	90	pełnowymiarowe boisko do p. nożnej	2001	R
6	Bar „Ranczo” Agnieszka Twardowska w Sulejowie	20	-	2003	B
7	Bar „U Zasady” Korytnica 18	150	-	1997	B
8	Obiekt hotelarski – Restauracja „Wiking” – Poniatów ul. Przedszkolna 19	70	-	1996	R
9	Ośrodek Rekreacyjno-Wypoczynkowy „ANPOL” w Sulejowie	150	boiska do gier zespołowych	lata 70.	-
10	HELP-Med. Sp. z o.o. Ośrodek Wczasowy	60	-	1995	-
11	Międzynarodowy Ośrodek Integracji Młodzieży „YMCA” w Kurnędzu	100	boiska do gier zespołowych	1995	-
12	PPH ”KAPRYS” pensjonat „Villa Rosa” Brzeszy we Włodzimierzowie	100	-	2002	-
13	Ośrodek Kolonijno-Wypoczynkowy Biała	150	boiska do gier zespołowych	lata 70.	-
14	Kompleks Rekreacyjno-Wypoczynkowy „Zielony Gościniec”- Włodzimierzów	150	-	2003	-
15	Ośrodek Doskonalenia Kadr Służby Więziennej w Sulejowie	160	korty tenisowe, basen boiska do gier zespołowych	1988	-
16	Gospodarstwo Agroturystyczne „KAMYK” Anna Koźlik Barkowice Mokre	10	-	2004	-
17	PTH „Trybunalskie” Hotel Podklasztorze	150	basen, hotel, muzeum	1982	R
18	Agata Zielonka „POD LASEM” Gospodarstwo Agroturystyczne w Barkowicach Mokrych	10	-	2005	-
19	Stanisław Jończyk Gospodarstwo Agroturystyczne w Poniatowie	20	-	2006	-
20	Zajazd „KROKUS” Korytnica19	120	-	2007	Z

Strategia rozwoju turystyki i kultury w gminie Sulejów

21	Mirosława Olejnik wynajem pokoi w Sulejowie	10	-	2007	B
22	Bar „Ranczo” Korytnica	40	-	2007	B
23	Ośrodek Wczasowy „Dresso” Sulejów	220	basen, boisko do gier zespołowych	1990	-
24	„Korytniczanka” Korytnica 17	40	-	2006	B
25	"Agatka" Sulejów/przystanek PKS	14	-	1999	B
26	"Biała Chatka" Kurnędz, ul. Nowa 1	15	-	lata 90.	B
27	"Cafe Bar" Sulejów, ul. Taraszczyńska 9	12	-	1993	B
28	"FIORE" Sulejów, ul. Piotrkowska 37A	22	-	2006	P
29	"HAFTINA" Sulejów /Ośrodek Wypoczynkowy"GREK"/	100	boiska do gier zespołowych	2005	-
30	"Leśny" Włodzimierzów, ul. Energetyczna /dz. Nr 553/	16	-	2004	B
31	"Maxis" Sulejów, ul. Wschodnia 1	50	-	1993	B
32	Zakład Produkcyjno-Usługowo- Handlowy Piekarnia „Michał” Sulejów, ul. Konecka 50	15	-	2005	K
33	"Naleśnik" Poniatów (dz. nr 37/4)	24		2006	B
34	FHU "CREPS" Przygłów ul. Topolowa 4	16	-	2006	B
35	Sulejów, ul. Wschodnia 12	8	-	2002	OG
36	Sulejów, ul. Wł. Jagiełły 22	18	-	1992	Buniwer
37	Sulejów, ul. Rycerska 88	16	-	lata 90.	OG
38	Sulejów, ul. Piotrkowska 40	15	bar	1989	B
39	Sulejów, ul. Górna 3B	20	-	1997	B
40	Sulejów, ul. Błonie 1	20		2003	B
41	Sulejów, Polana-Las	15	-	lata 80.	B
42	Przygłów Las 124	20	-	1995	B
43	Poniatów Las	20	-	1990	B
44	Łęczno 85a	15	-	lata 90.	OG
45	Kurnędz 63	15		2005	B
46	Stacja benzynowa Korytnica14	30	-	1988/2006	B
47	„U Bosmana” Barkowice Mokre, ul. Działkowa 90	20	pole namiotowe, wypożyczalnia sprzętu pływającego	-	B

B - bar, R - restauracja, Z - zajazd, OG - ogródek gastronomiczny, K - kawiarnia.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych w Urzędzie Gminy

2.3.3. Szlaki turystyczne

Przez gminę Sulejów przebiegają trzy znakowane szlaki turystyczne o charakterze regionalnym – dwa piesze i jeden rowerowy. Aktualnie trwają prace nad wyznaczeniem na terenie gminy wodnego Szlaku Rzeki Pilicy. Ponadto, opactwo Cystersów w Sulejowie-Podklasztorzu położone jest na dwóch szlakach o charakterze ponadregionalnym – Szlaku Romańskim i Szlaku Cysterskim.

Szlak Partyzancki im. majora Henryka Dobrzańskiego „Hubala” (pieszy)

Oznaczony jest kolorem czerwonym. Łączna jego długość wynosi 201 km. Szlak ma charakter historyczny – łączy miejsca walki pierwszych partyzantów Rzeczypospolitej – tzw. „Hubalczyków”. Rozpoczynając się na południu województwa łódzkiego, w Radomsku, wiedzie przez małe miejscowości, ale także przez obszary cenne przyrodniczo (rezerваты przyrody). Trasa kończy się w miejscowości Brudzewice, w powiecie opoczyńskim.

Trasa: Radomsko – Wygoda – Ojrzeń – Włynice – Ewina – Kotlin – rezerwat "Jasień" – Karsy – Kobile Wielkie – Teodorów – Smotryszów – Biestrzyków Mały – Leonów – rezerwat "Gór Chełmo" – Chełmo – Strzelce Małe – Masłowice – Przedbórz – Dęba – Bąkowa Góra – Zbyłowice – Majkowice – Łęg Ręczynski – Placówka – Trzy Morgi – Przewóz – **Winduga – Biała – Kurnędz – Sulejów – Przyglów – Włodzimierzów** – Kludzice Nowe – Kleszcz – Meszcze – Polichno – Golesze Duże – Dębsko – Swolszewice Małe – Groty Nagórzyckie – Tomaszów Mazowiecki – Wilanów – Kaczka – Glinnik – Spała – Teofilów – Inowłódz – Fryszerka - Anielin - Studzianna – Poświętne – Małoszyce – Brudzewice.

Szlak Rzeki Pilicy (pieszy)

Oznaczony jest kolorem niebieskim. Łączna jego długość wynosi 121 km. Szlak rozpoczyna się w Piotrkowie Trybunalskim, a kończy w Krzętowie w powiecie radomszczańskim. Jest to jeden z najcenniejszych szlaków nizinnych Polski. Prowadzi m.in. przez bogate w walory przyrodnicze obszary Sulejowskiego i Przedborskiego Parku Krajobrazowego, a także przez liczne rezerваты przyrody. Wiedzie doliną rzeki Pilicy oraz wzdłuż brzegów Zbiornika Sulejowskiego.

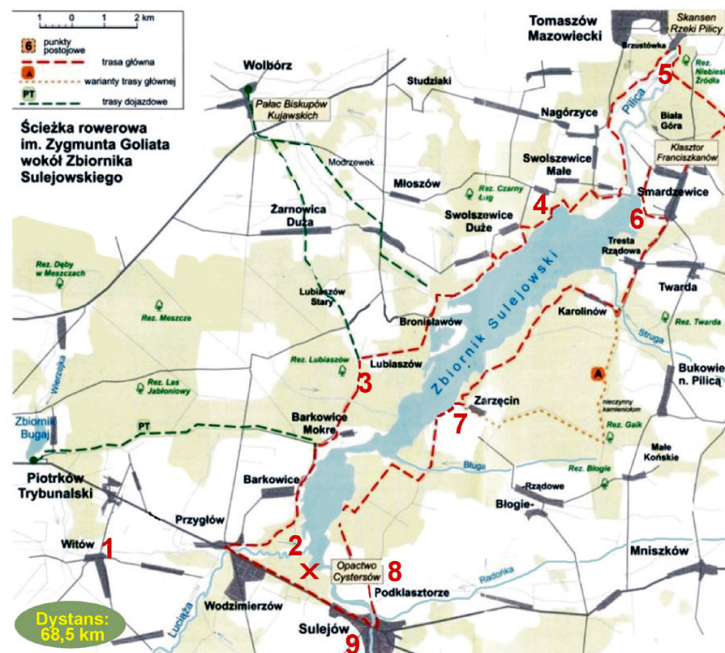
Trasa: Piotrków Trybunalski – Zbiornik Bugaj – **Uszczyn – Barkowice Mokre** – rezerwat Lubiaszów – Bronisławów – Swolszewice Duże – Borki – Smardzewice – Tresta – Karolinów – Zarzęcin – **Sulejów** – Taraska – Ostrów – Niewierszyn – Szarbsko – Dąbrówka – Diabla Góra – Klew – Brzezie – Wacławów – Skotniki – Faliszew – Taras – Przedbórz – Chałupy – Krzętów

Ścieżka Rowerowa im. Zygmunta Goliata

Oznaczona jest kolorem zielonym, długość trasy głównej wynosi 68,5 km (pętla). Ścieżka prowadzi wokół Zbiornika Sulejowskiego. Oprócz trasy głównej wyznaczono także trasę alternatywną (wariant „A”), prowadzącą do rezerwatu przyrody „Gaik”. Wariant ten wydłuża trasę zasadniczą o 2,5 km. Ścieżka posiada oznakowanie w postaci tablic informacyjnych.

Długość ścieżki na terenie gminy Sulejów wynosi 15 km. Swym zasięgiem obejmuje trasę od Zalewu Sulejowskiego przez Sulejów, przebiegając ulicą Rycerską obok opactwa Cystersów i dalej ulicą Klasztorną do mostu na rzece Pilicy i dalej ulicami Staropiotrkowską i Błonie w pobliżu starych pieców wapienniczych z początku XX w. Następnie trasa przebiega wzdłuż drogi krajowej nr 12 Sulejów – Piotrków do Przyglowa i Włodzimierzowa i dalej w kierunku Barkowic Mokrych.

Trasa: Leonów – Autocamping "Kiełbikowa Strzecha" – zatoka "Borki" – Tomaszów Mazowiecki – Nagórzyce – Groty Nagórzyckie – Skansen Rzeki Pilicy – rezerwat "Niebieskie Źródła" – Utrata – Kolonia Wąwał – Smardzewice – Zbiornik Sulejowski (zapora) – Tresta – Twarda – Karolinów – Zarzęcin – Cypel na Piaskach – **Opactwo Cystersów w Sulejowie Podklasztorzu** – Sulejów – Przyglów – Barkowice – Barkowice Mokre – Lubiaszów – Bronisławów – Leonów – Autocamping "Kiełbikowa Strzecha".



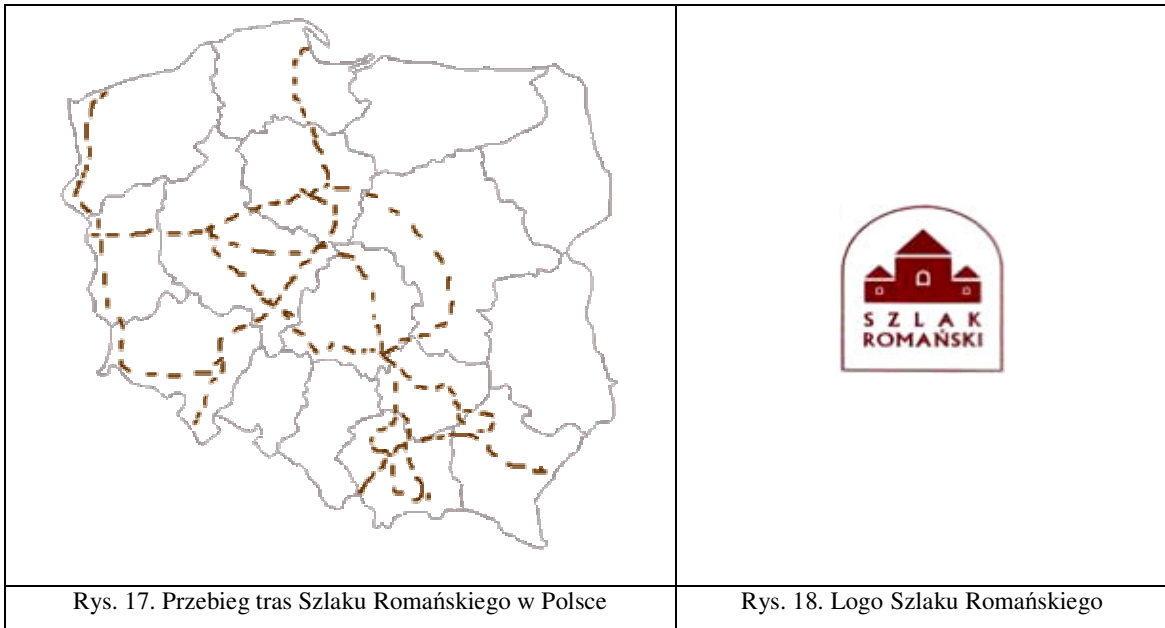
Źródło: <http://www.tomaszow-maz.pl/turystyka/rowery.htm>

Rys. 16. Trasa Ścieżki Rowerowej im. Zygmunta Goliata

Szlak Romański

Szlak romański to trasa turystyczna o charakterze kulturowo-oświatowym przebiegająca przez Europę, w tym także przez Polskę. Łączy obiekty usytuowane na terenie całego kraju, obejmując swoim zasięgiem najważniejsze miejsca związane z czasami monarchii piastowskiej, w tym obiekty reprezentujące w całości lub fragmentarycznie architekturę romańską. Obiekty usytuowane na szlaku powstały w okresie od X do XIII w. i są najcenniejszymi zabytkami w Polsce.

Szlak Romański w Polsce został podzielony na regionalne odcinki, na których tworzone są trasy samochodowe, rowerowe i piesze. Szlak Romański posiada oznakowanie w postaci brązowo-białych tablic informacyjnych. Na terenie województwa łódzkiego na szlaku znajduje się siedem obiektów, w tym opactwo Cystersów z kościołem NMP i św. Tomasza Kantauryjskiego w Sulejowie-Podklasztorzu.



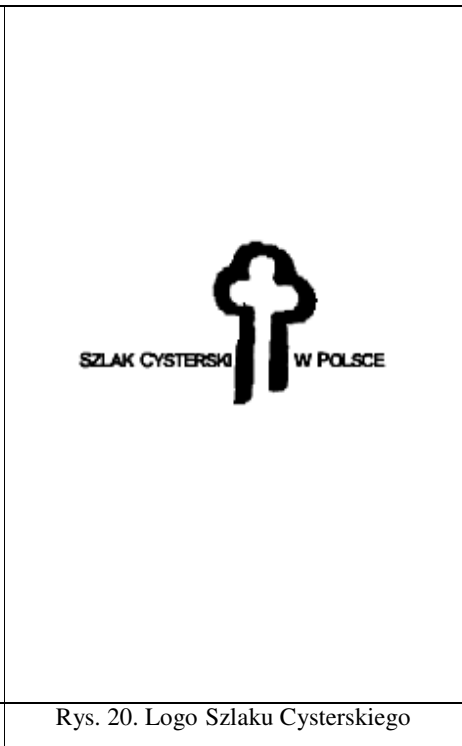
Szlak Cysterski

Szlak ma charakter europejski – łączy ok. 800 obiektów związanych z historią zakonu m.in. od Portugalii, przez Hiszpanię, Francję, Włochy, Niemcy, po Polskę. Na terenie naszego kraju wyróżnia się tzw. pętlę wielkopolsko-pomorską (m.in. opactwa w Pelplinie, Oliwie, Kołbaczu, Gościkowie-Paradyżu, Łądzie i Wągrowcu), śląską (m.in. Krzeszów, Lubiąż, Henryków, Trzebnica) i małopolską (m.in. Jędrzejów, Wąchock, Koprzywnica, Mogiła,

Szczyrzyc). Na terenie województwa łódzkiego na szlaku (pętla małopolska) znajduje się tylko jeden obiekt – opactwo Cystersów w Sulejowie-Podklasztorzu.



Rys. 19. Przebieg Szlaku Cysterskiego w Polsce



Rys. 20. Logo Szlaku Cysterskiego

2.4. Dostępność komunikacyjna gminy Sulejów

Dostępność komunikacyjna w turystyce jest jednym z ważniejszych elementów wyboru miejsca wypoczynku. Niewielka ilość wolnego czasu sprawia, iż turysta szuka ciekawych miejsc jak najbliżej swojego miejsca zamieszkania lub takich, do których czas dostępu jest jak najkrótszy. Niełatwy zdaje się również wybór środka komunikacji; szybszy nie zawsze znaczy tańszy.

Wielość możliwości sprawia, iż obszary szczycące się znakomitymi walorami turystycznymi a leżące „obok” głównych arterii komunikacyjnych stają przed dylematem, jak przyciągnąć turystów pomimo niedogodności związanych z dojazdem. Tym większy kłopot jest z miejscami niepostrzeganymi jako atrakcyjne. Tu dostępność odgrywa jeszcze większą rolę.

Sulejów, choć nie leży na głównych szlakach turystycznych ani Polski, ani województwa, jest bardzo dobrze znanym miejscem na krajowej mapie atrakcji turystycznych. Z uwagi na brak jakiegokolwiek linii kolejowej biegnącej przez miasto lub gminę, dojazd do miasta możliwy jest tylko samochodem lub autobusem PKS. Jest to z pewnością duże utrudnienie dla turystów niezmotoryzowanych.

Przez obszar gminy przebiegają następujące arterie komunikacji kołowej:

- **droga krajowa nr 12** z Piotrkowa Trybunalskiego przez Opoczno – Przysuchę – Radom – Zwolen – Puławy do Kurowa (woj. lubelskie) – jest to jezdnia dwupasmowa o nawierzchni asfaltowej
- **droga krajowa nr 74** z Sulejowa przez Paradyż – Kielce – Opatów do Kraśnika (woj. lubelskie). Na terenie gminy jednojezdniowa droga posiada generalnie dwa pasy ruchu;
- **droga wojewódzka nr 742** z Przygłowa przez Przedbórz do Włoszczowej,
- **drogi gminne** o łącznej długości 72,6 km, w tym 24,6 km (ok. 33 %) o nawierzchni utwardzonej, a pozostałe 26,8 km o nawierzchni gruntowej.

Łączna długość dróg krajowych, wojewódzkich, powiatowych i gminnych na badanym terenie wynosi 158 km. Uzupełnieniem dróg gminnych stanowią drogi wewnętrzne i dojazdowe do gruntów rolnych i leśnych, których jest ok. 200 km. Są to drogi tłuczniowo-gruntowe.

Dostępność komunikacyjną ułatwia na drogach gminnych 5 mostów (2 na Luciąży w Przygłowie i Kłudzicach i 1 na Pilicy w Sulejowie, 2 na Strawie w Witowie i Przygłowie)

o łącznej długości 73,8 m i powierzchni 524 m². Ponadto na wszystkich rodzajach dróg jest ok. 70 przepustów drogowych (ø 400 mm - 1200 mm).

Aktualny stan nawierzchni nie odbiega od stanu dróg w całym kraju. Występuje pilna potrzeba budowy nowych i modernizacja już istniejących dróg, gdyż znaczne natężenie ruchu powoduje częste powstawanie wyrw i dziur. Szerokości dróg również nie spełniają aktualnych wymogów, o czym świadczy jedynie 20 km rowów przydrożnych.

Stan poszczególnych dróg w gminie Sulejów jest jednak zróżnicowany i w dużym stopniu zależy od zarządcy. Za drogi krajowe (nr 12 i 74) odpowiada Generacja Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad, za drogę wojewódzką (nr 742) – Zarząd Dróg Wojewódzkich, za drogi powiatowe – Zarząd Dróg Powiatowych, a za drogi gminne – Urząd Miejski w Sulejowie.

Stan dróg krajowych pozostawia wiele do życzenia, ale wkrótce planowana jest przebudowa drogi nr 12. Niedługo modernizowana będzie także droga wojewódzka (nr 742). W najgorszym stanie są drogi powiatowe - nie remontuje się ich i nie buduje nowych. Zdecydowanie najlepiej na tym tle prezentują się drogi gminne – od kilku lat są systematycznie remontowane i powstaje dużo nowych utwardzonych nawierzchni. Dodatkowym atutem jest już całonocne oświetlenie tych pasów dróg, przy których zostały zainstalowane punkty świetlne (ok. 2300 szt.) z energooszczędnymi żarówkami w prawie ¼ lamp oświetleniowych.

Modernizacja sieci komunikacyjnej powinna polegać nie tylko na unowocześnieniu nawierzchni jezdni czy chodników, ale rozbudowie i wytyczeniu miejsc dla poruszających się na rowerze. Dróg dla rowerzystów w mieście niestety nie ma wcale. W kontekście bliskości dużego miasta (Piotrkowa Trybunalskiego), a także dużego potencjału turystycznego Zbiornika Sulejowskiego i doliny Pilicy, wytyczenie tras rowerowych miałyby duże znaczenie dla poprawy dostępności Sulejowa i miejscowości w gminie.

Ponieważ wobec braku połączeń kolejowych, najpopularniejszym środkiem transportu jest samochód osobowy, sporządzono w oparciu o drogi najwyższej kategorii ekwidystanty samochodowej dostępności komunikacyjnej Sulejowa (rys. 23). Cały obszar województwa leży w promieniu 140 km. Przekładając to na liczbę mieszkańców zamieszkującą wyznaczone dziesięciokilometrowe strefy odległości od Sulejowa wyraźnie widać, że rozkład nie jest równomierny ze względu na ilość osób zamieszkujących poszczególne strefy, ale dość równomierny, analizując sumaryczne liczby mieszkańców stref i odległość od stolicy gminy.

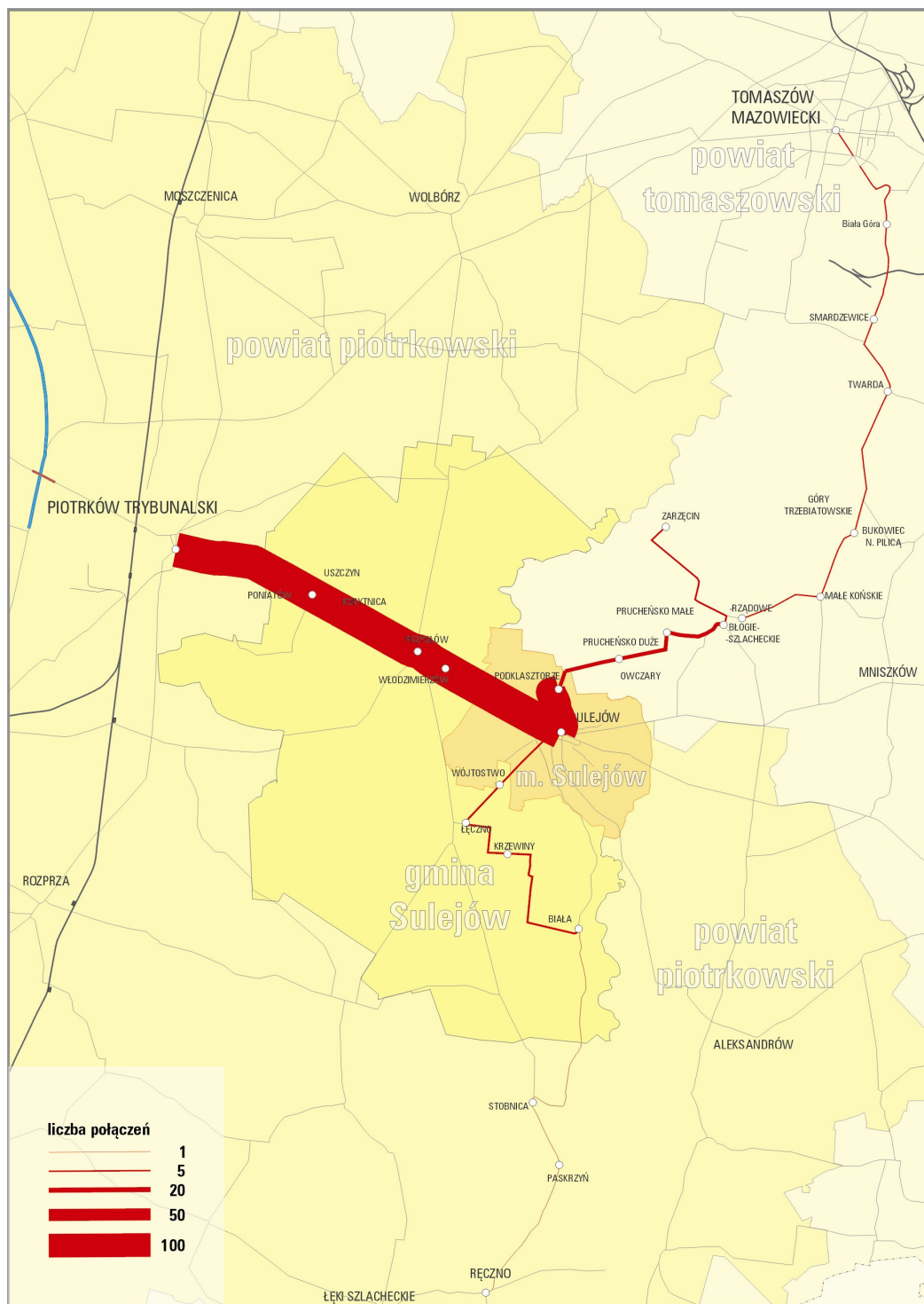
Połowa (50,46 %) mieszkańców województwa zamieszkuje w odległości do 70 km od Sulejowa, tj. w połowie drogi do najdalszych krańców województwa. Ze względu na położenie Sulejowa w południowo-wschodniej części województwa obszary najdalej położone to powiaty kutnowski i wieruszowski, leżące w strefie 120-140 km od Sulejowa (6,33 % mieszkańców województwa). Dwie najbliższe strefy 0-10 i 10-20 km zamieszkuje jedynie co 25 mieszkańiec województwa łódzkiego (nieco ponad 4%).

Na szczególną uwagę zasługuje fakt, iż co trzeci (36,8 %) zamieszkuje w strefie 60-80 km. Obejmuje ona swoim zasięgiem w całości powiaty: piotrkowski, opoczyński, bełchatowski oraz miasto Łódź, a także południową część powiatu tomaszowskiego, znaczącą część powiatu radomszczańskiego (bez południowego, małego fragmentu), a także częściowo powiat łaski, brzeziński, łódzki wschodni, rawski. W zasięgu tej strefy znalazło się kilka miast: Łódź, Piotrków Trybunalski, Bełchatów, Opoczno, Tomaszów Mazowiecki, Pabianice, Radomsko czy Przedbórz.

Na terenie Sulejowa nie kursuje ani jedna miejska linia autobusowa, a miasto pozbawione jest również dostępu do sieci Polskich Kolei Państwowych. Lecz ze względu na bardzo dobre połączenia busowe z Piotrkowem Trybunalskim (rys. 21) można dość szybko dostać się do stacji kolejowej w mieście powiatowym, a stąd do ponad 20 średnich i dużych miast Polski północnej i południowej (rys. 22). Takie doskonałe połączenie z Piotrkowem zawdzięcza gmina i miasto prywatnym przewoźnikom, których pojazdy kursują ponad 140 razy w obu kierunkach na krótkim odcinku Sulejów - Przygłów - Piotrków Tryb. (z tego ponad 120 dojeżdża do Podklasztorza). Nikła liczba połączeń z pobliskimi miejscowościami zamyka się w 20 kursach na dobę - ale to wydaje się wystarczające. Poza teren powiatu busy wyjeżdżają jedynie 4 razy do Tomaszowa Mazowieckiego.

Innym środkiem lokomocji, jakim można dostać się do Sulejowa są autobusy PPKS (rys. 24). Na terenie miasta i gminy Sulejów znajduje się 67 przystanków autobusowych (najwięcej przy drogach powiatowych 43%, krajowych i gminnych po 23% i wojewódzkich - 11%). Przez Sulejów przejeżdżają 144 autobusy PPKS dziennie (rys. 24), którymi bezpośrednio dostać się można w sumie do prawie 50 miejscowości położonych przede wszystkim w województwie łódzkim (60 %) i 20 miejscowości (40 %) poza jego granicami. Autobusy kursują regularnie przeważnie od jednego do czterech połączeń na dobę. Większa liczba połączeń notowana jest jedynie do Piotrkowa Trybunalskiego i Łodzi, odpowiednio 30 i 35 połączeń. Najdalej dotrzeć można do Kłodzka i dwóch uzdrowisk karpackich - Rymanowa Zdrój i Krynicy. Dziwi brak połączeń do Warszawy. Duża liczba połączeń do

Łodzi wyraźnie wskazuje na bardzo silne ciążenie do miasta wojewódzkiego oraz terenu województw Polski południowo-wschodniej.

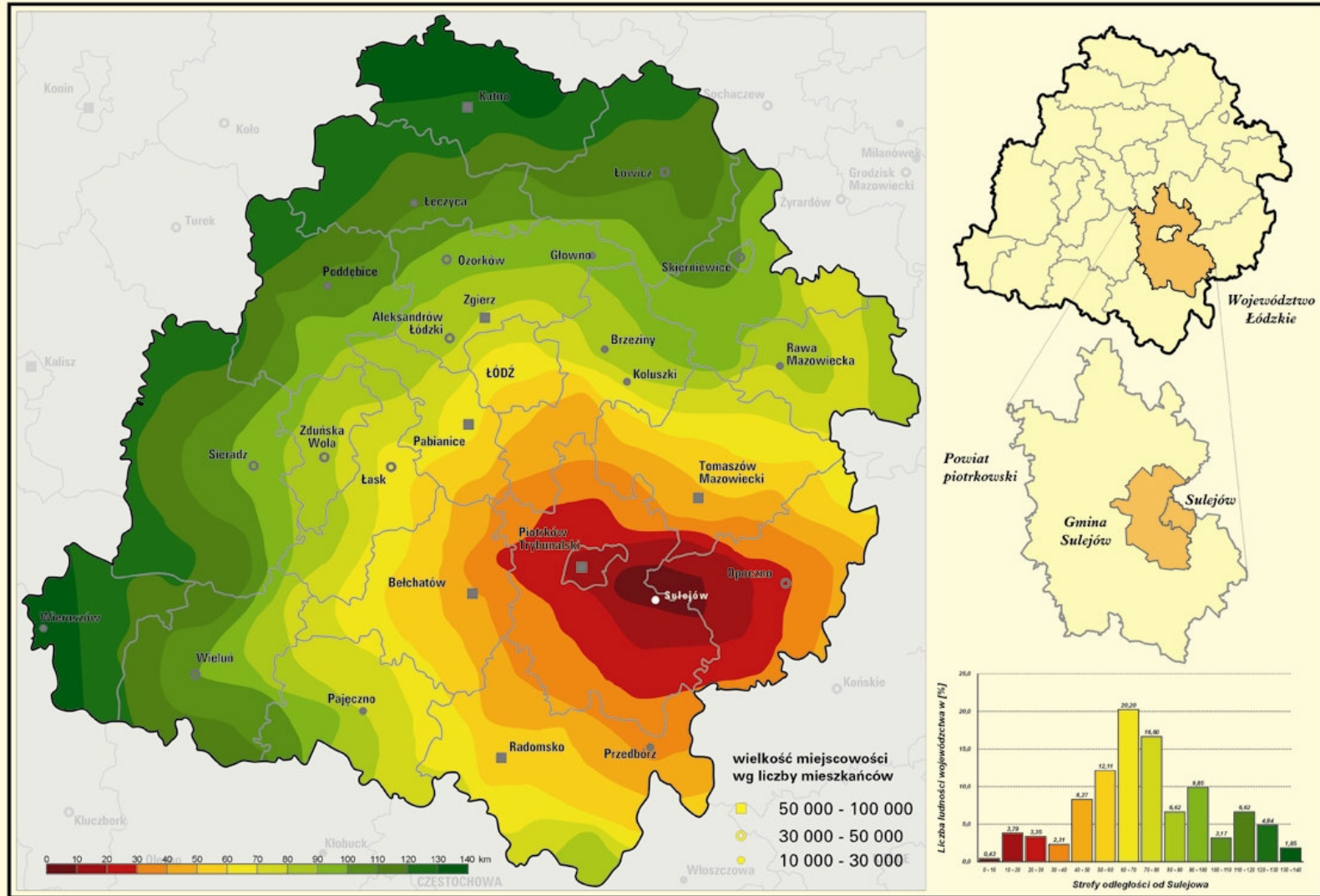


Rys. 21. Liczba i kierunki bezpośrednich połączeń busów z Sulejowa w 2007 r. (Źródło: Dane z rozkładów jazdy. Materiały z Urzędu Miejskiego w Sulejowie)

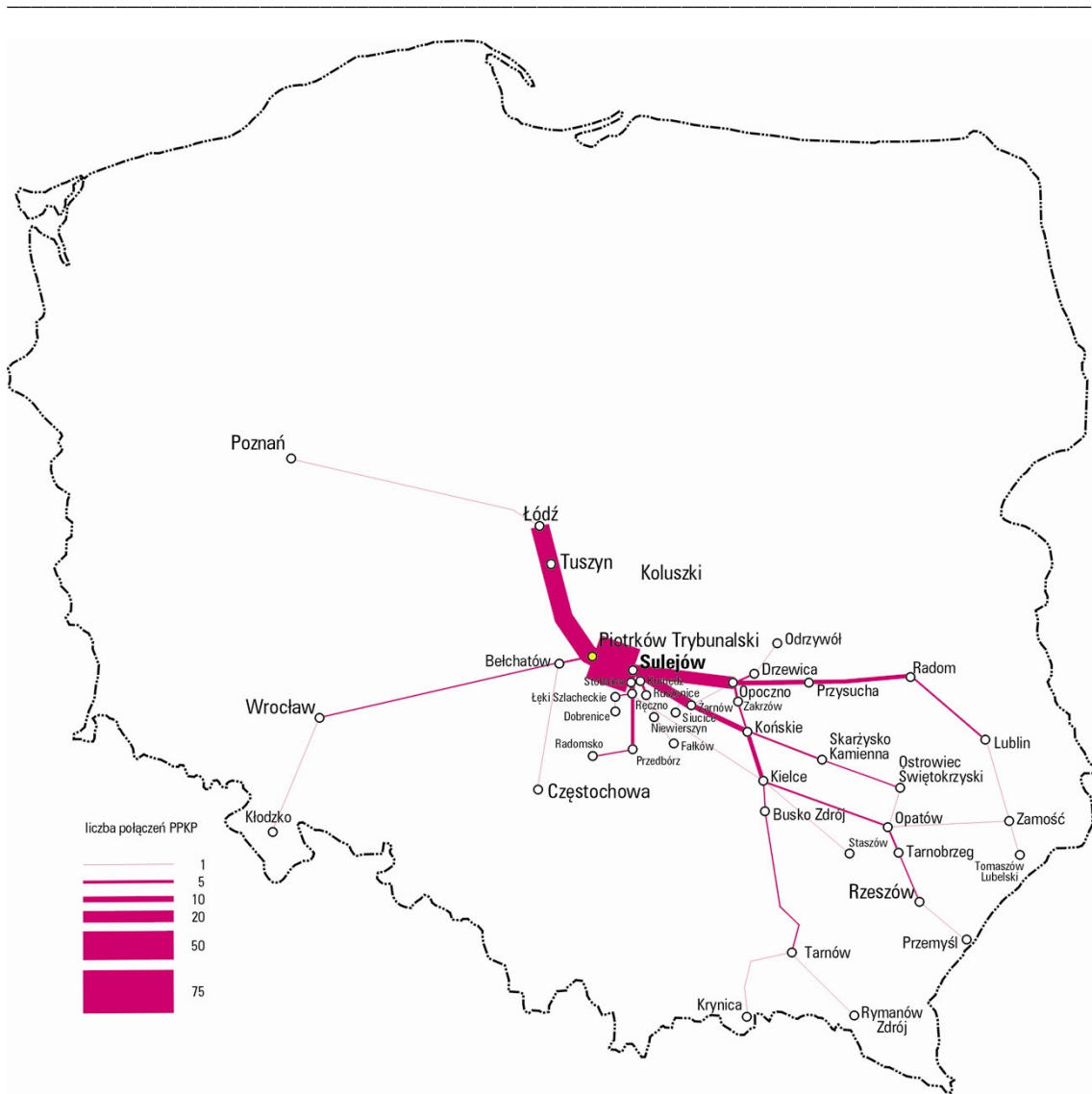


Rys. 22. Liczba i kierunki bezpośrednich połączeń kolejowych z Piotrkowa Trybunalskiego (Źródło: opracowanie własne na podstawie rozkładów jazdy PKP)

Strategia rozwoju turystyki i kultury w gminie Sulejów



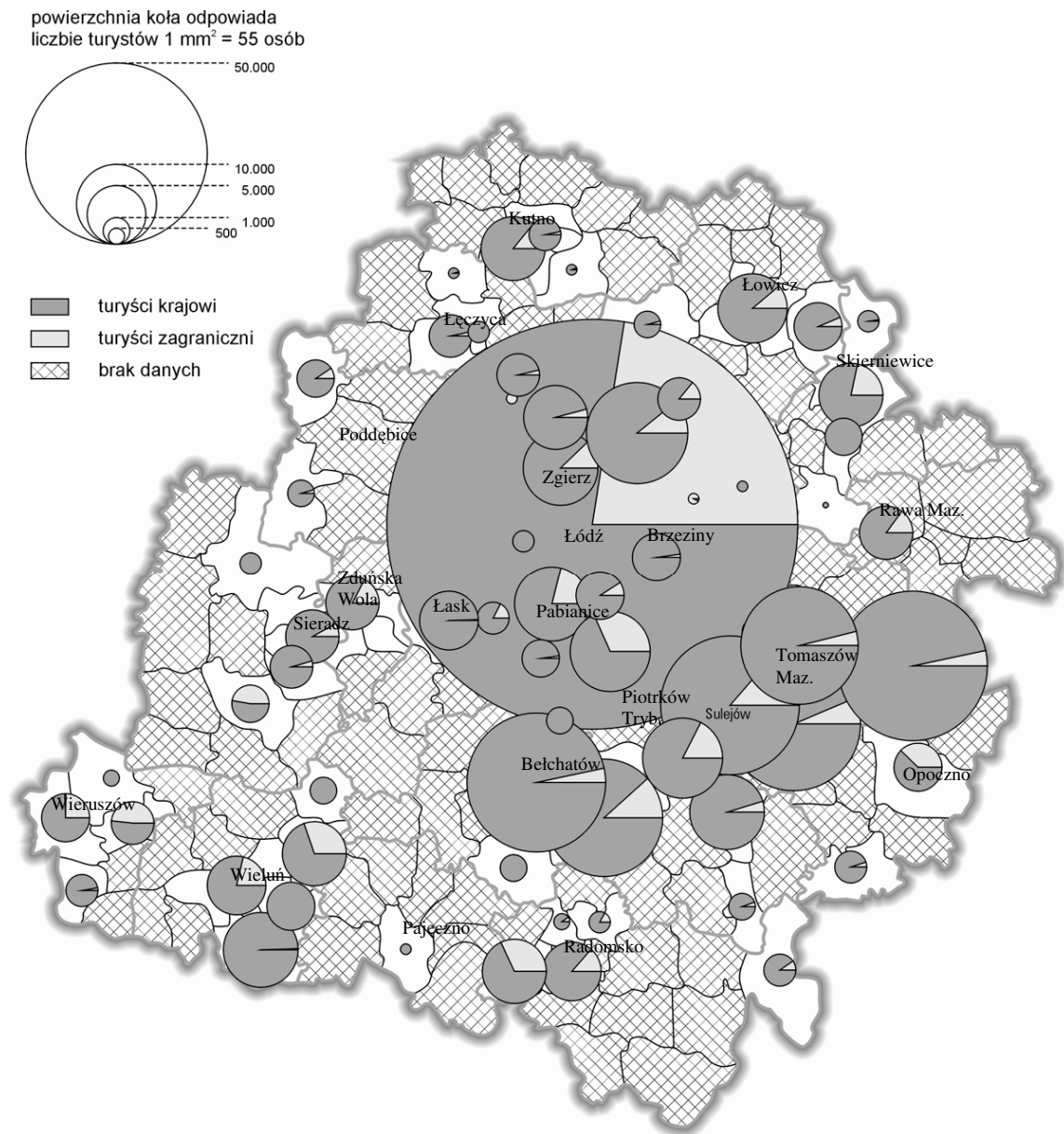
Rys. 23 Dostępność komunikacyjna wg ekwidystant 10 kilometrowych po drogach krajowych i wojewódzkich miasta Sulejów



Rys. 24. Liczba i kierunki bezpośrednich połączeń PPKS (Piotrków Trybunalski) z Sulejowa w 2007 r. (Źródło: Dane z rozkładów jazdy. Materiały z Urzędu Miejskiego w Sulejowie)

3. Charakterystyka i ocena ruchu turystycznego i rekreacji na obszarze gminy Sulejów¹

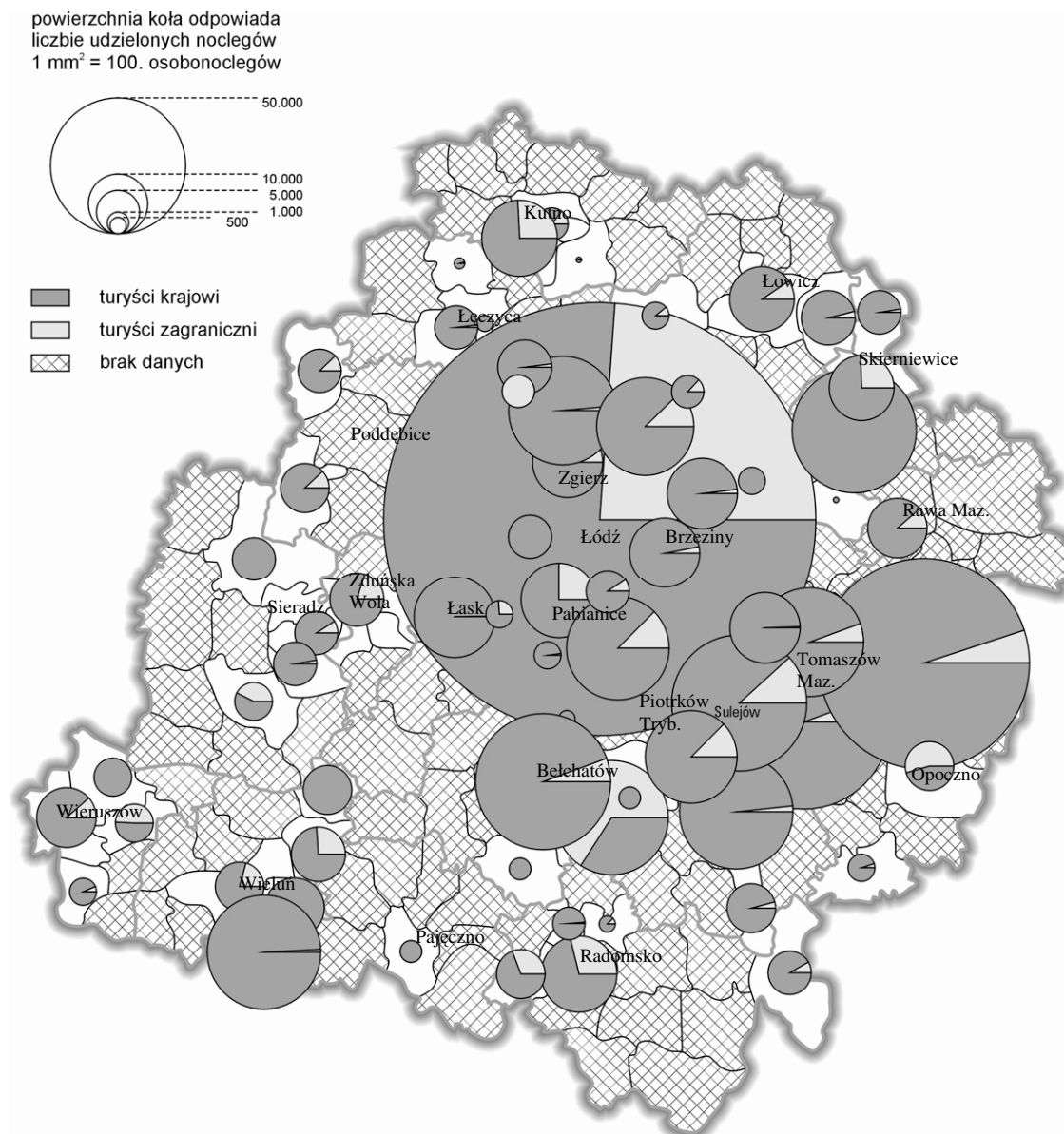
3.1. Rola i znaczenie gminy w wojewódzkim i krajowym ruchu turystycznym



Rys. 25. Liczba korzystających z noclegów w obiektach noclegowych woj. łódzkiego w 2005 r. (Źródło: Główny Urząd Statystyczny w Warszawie)

¹ Do opracowania niniejszego podrozdziału posłużyły dane udostępnione przez Główny Urząd Statystyczny w Warszawie z tzw. „Banku Danych Regionalnych”.

Województwo łódzkie na tle kraju charakteryzuje się stosunkowo niewielką liczbą odwiedzających je turystów. Turyści, którzy decydują się na wizytę w centralnej części Polski wybierają jako cel swojego pobytu przede wszystkim miasto Łódź bądź obszar powiatu tomaszowskiego – przede wszystkim gminy Tomaszów Mazowiecki (zarówno gminę miejską, jak i wiejską), a także Inowłódz. Nieco mniej turystów odwiedza Bełchatów, tak miasto, jak i gminę wiejską (por. rys. 25, rys. 26).



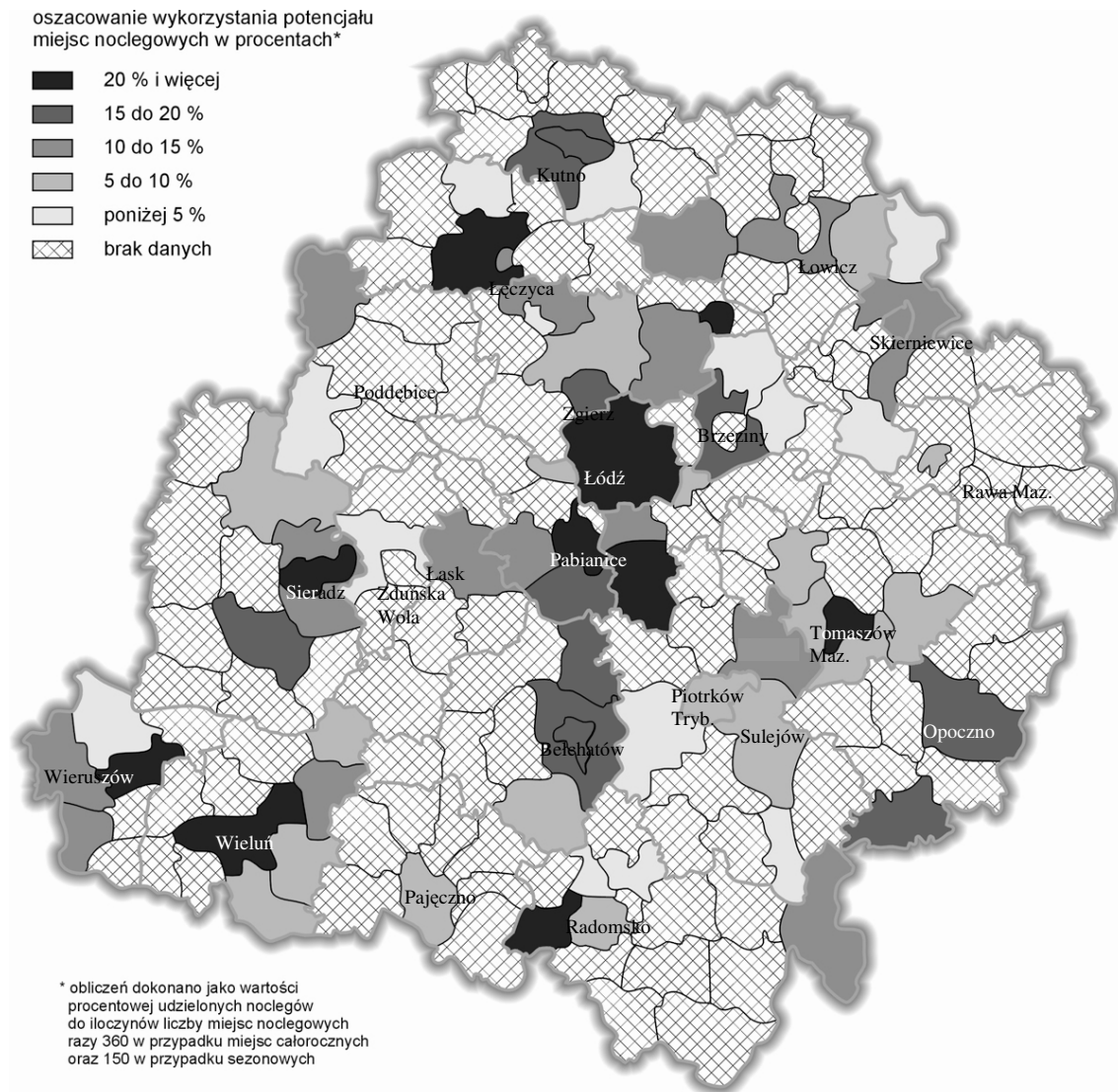
Rys. 26. Liczba udzielonych noclegów w obiektach noclegowych woj. łódzkiego w 2003 r. (Źródło: Główny Urząd Statystyczny w Warszawie)

Należy jednak podkreślić, iż statystyki te obejmują wyłącznie odwiedzających, korzystających w danym miejscu z noclegu. Na podstawie danych gromadzonych przez

Główny Urząd Statystyczny w Warszawie nie można wnioskować na temat tzw. „odwiedzających jednodniowych”.

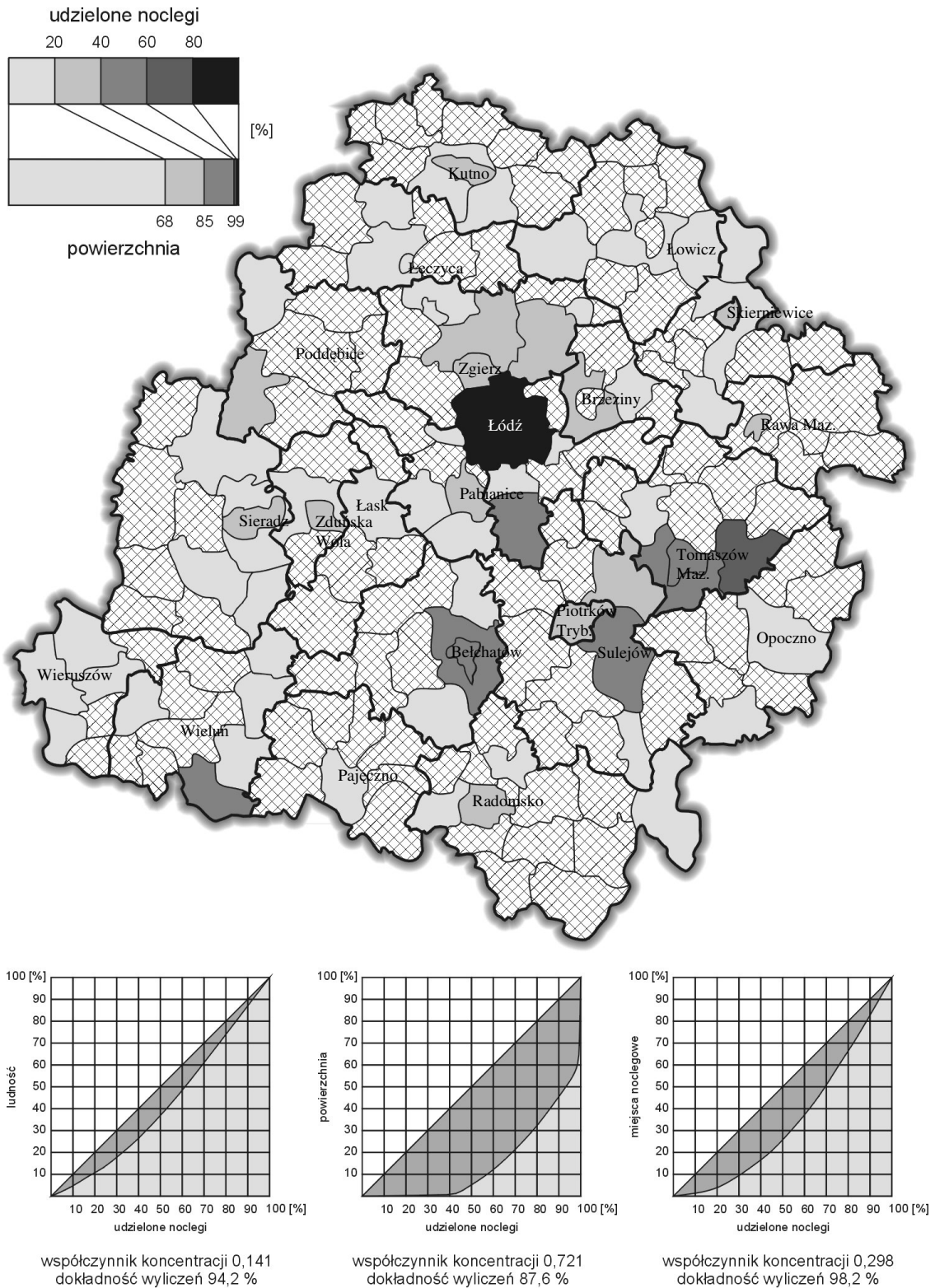
Na tle gmin województwa łódzkiego gmina Sulejów charakteryzuje się średnim udziałem w obsłudze ruchu turystycznego (ponad 8 tys. turystów korzystających z noclegów) i większym udziałem udzielonych noclegów (prawie 36 tys. udzielonych noclegów daje 8 miejsce w województwie). Świadczy to o bardziej wypoczynkowym (dłuższym) niż tranzytowym charakterze pobytów na terenie miasta i gminy.

Według danych GUS w Warszawie gmina Sulejów niestety niekorzystnie, w porównaniu do gmin województwa, wypada pod kątem wykorzystania potencjału miejsc noclegowych (rys. 27), mimo że koncentracja noclegów jest dość znaczna.



Rys. 27. Wykorzystanie potencjału istniejących w obiektach noclegowych województwa łódzkiego miejsc noclegowych w 2003 r. (Źródło: Główny Urząd Statystyczny w Warszawie)

Strategia rozwoju turystyki i kultury w gminie Sulejów



Rys. 28. Koncentracja powierzchniowa udzielonych noclegów w obiektach noclegowych woj. łódzkiego miejsc noclegowych w 2005 r. (Źródło: Główny Urząd Statystyczny w Warszawie)

Dokonano również analizy koncentracji udzielonych noclegów (rys. 28). Wykonano kartogram koncentracji powierzchniowej metodą Lorenza. Podano również wartości i rozkład krzywej koncentracji udzielonych noclegów do ludności oraz do liczby miejsc noclegowych.

Silna koncentracja występuje jedynie w przypadku zestawienia udzielonych noclegów przez obiekty noclegowe do powierzchni gmin, w jakich są zlokalizowane te obiekty. Około 40% noclegów udzielono bowiem w dwóch jednostkach: mieście Łódź oraz gminie Inowłódz. Kolejne 20% udzielonych noclegów przypadło na następujące jednostki: miasta Bełchatów i Tomaszów Mazowiecki oraz gminy Bełchatów, Pątnów, opisywany Sulejów, jak również Tomaszów Mazowiecki i Tuszyn.

3.2. Ruch turystyczny obsługiwany przez obiekty noclegowe

Charakterystyka ruchu turystycznego jest praktycznie niemożliwa ze względu na olbrzymie różnice pomiędzy oficjalnymi danymi docierającymi do GUS (są rokrocznie wysyłane przez skategoryzowane obiekty) a danymi uzyskanymi z inwentaryzacji (por. tab. 25).

Tab. 25. Zestawienie danych GUS oraz IT z danymi pochodzącymi z inwentaryzacji własnej obiektów noclegowych w gminie Sulejów i wielkości obsługiwanego przez nie ruchu turystycznego.

charakterystyka	dane GUS, IT (2005 r.)	dane z inwentaryzacji (2007 r.)
liczba obiektów noclegowych	7	22
liczba miejsc noclegowych		
- ogółem	601	1700
- całorocznych	201	?
- sezonowych	400	9
liczba udzielonych noclegów	35 769	28 165

Źródło: Główny Urząd Statystyczny w Warszawie, karty inwentaryzacyjne obiektów.

Niestety, jedno i drugie źródło jest niewiarygodne. W trakcie inwentaryzacji zidentyfikowano ponad 3 razy więcej obiektów noclegowych dysponujących niemal 3-krotnie większą liczbą miejsc, niż wynikało to z danych GUS. Mimo wielokrotnie większej bazy noclegowej zgłoszono jedynie 80% wszystkich udzielonych osobonoclegów wykazywanych przez GUS.

Ponieważ dane GUS pochodzą od 1/3 faktycznie istniejących obiektów należy domniemywać, iż ilość rzeczywiście udzielonych osobonoclegów jest znacznie większa niż dane oficjalne, a tym samym dużo większa niż dane z inwentaryzacji.

Przy 1700 miejscach noclegowych i zakładanym 100% obłożeniu, możliwe jest udzielenie ponad 600 000 osobonoclegów. Zebrane dane wskazują na obłożenie jedynie 5-procentowe, a więc poniżej jakiegokolwiek opłacalności. W takiej sytuacji praktycznie wszystkie obiekty powinny już dawno zbankrutować. Nie pozostawia to żadnych wątpliwości odnośnie nierzetelności zgłaszanych informacji.

Właściwie tylko jeden obiekt (Ośrodek Doskonalenia Kadr Służby Więziennej w Sulejowie) ujawnia wiarygodne dane (21 693 osobonoclegów), co daje w tym konkretnym przypadku bardzo dobre niemal 80-procentowe obłożenie.

Sumaryczna liczba miejsc noclegowych, jakimi dysponują ośrodki w gminie Sulejów jest wystarczająca, by przyjąć i obsłużyć ruch turystyczny pobytowy o znacznej skali. Jednocześnie na terenie gminy w różnych obiektach może wypoczywać ok. 1,7 tys. osób. Jednak tylko dysponując autentycznymi danymi można by stwierdzić na pewno, w jakim stopniu ruch turystyczny mógłby być zrealizowany.

Nasuwa się więc wniosek o jak najszybszą skuteczną próbę podjęcia pełnego monitoringu ruchu turystycznego. Nie tylko liczby przybywających gości, ale ich struktury płci, sezonowości ruchu w poszczególnych obiektach w skali roku (wg miesięcy), rodzaju ruchu turystycznego (zorganizowany, indywidualny), częstotliwości odwiedzin i ich regularności itd. Niezbędne są regularne badania ankietowe turystów na terenie całej gminy Sulejów. To pozwoli na precyzyjne stworzenie produktów dla już odwiedzających i będzie szansą na znalezienie skutecznych narzędzi marketingowych do przyciągnięcia innych.

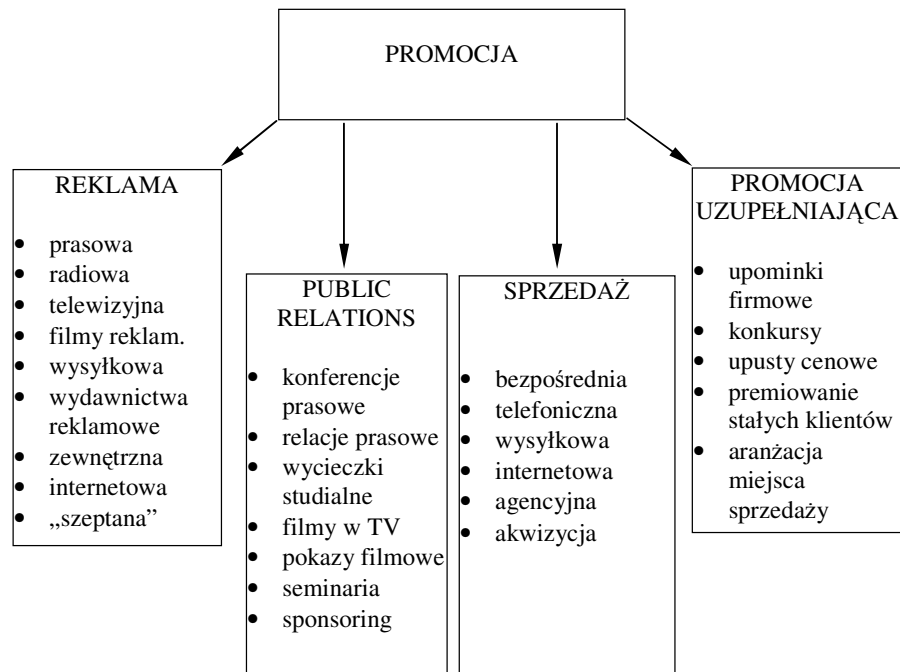
4. Promocja i informacja turystyczna gminy Sulejów

Promocja (*sensu largo*) to ogół działań mających na celu: pozyskanie klientów, wzrost sprzedaży, kreowanie pozytywnego wizerunku obszaru na rynku konsumenta (w społeczeństwie).

Do szczególnych celów promocji zalicza się

- budzenie potrzeby poznania nowej oferty,
- przekonanie o szczególnych walorach danej oferty,
- podtrzymanie popytu na produkty już znane,
- przekonanie o potrzebie nabycia większego wolumenu produktów (częstsze wyjazdy, dłuższe pobyty),
- zachęcanie do zakupów usług świadczonych w określonym czasie (przed sezonem, po sezonie),
- budowanie pozytywnego wizerunku obszaru w społeczeństwie.

W skład działań promocyjnych (**promotion mix**) wchodzi: reklama, *public relations*, formy sprzedaży, działania uzupełniające (utożsamiane często z promocją - tzw. promocja *sensu stricto*) (rys. 29).



Rys. 29. Elementy składowe promotion-mix (Źródło: Kaczmarek, Stasiak, Włodarczyk 2005)

4.1. Podmioty zajmujące się promocją i informacją turystyczną

Zagadnieniami promocji w mieście i gminie Sulejów zajmuje się przede wszystkim Referat Promocji, Kultury, Turystyki, Sportu i Informatyki (zwany dalej Referatem), który podlega bezpośrednio burmistrzowi. W referacie zatrudnione są 3 osoby.

Referat nie jest jednak jednostką odpowiedzialną wyłącznie za działalność promocyjną. W zakresie jego obowiązków znajduje się również: opracowywanie planów rozwoju kultury, turystyki i sportu oraz ich realizacja, a także koordynacja działań różnych podmiotów z tych dziedzin.

Dodatkowo Referat nadzoruje pracę Gminnego Centrum Informacji (przy ul. Górnej), w którym zatrudniona jest 1 osoba (do pomocy przyjmowani są też stażyści). GCI zajmuje się głównie aktywizacją osób bezrobotnych, a także pomocą w pozyskiwaniu środków unijnych przez rolników i lokalnych przedsiębiorców. Udostępnianie materiałów promocyjnych o gminie odbywa się „przy okazji”, w razie potrzeby GCI pełni funkcje punktu lokalnej informacji turystycznej.

Do najważniejszych zadań Referatu Promocji, Kultury, Turystyki, Sportu i Informatyki *stricte* w zakresie promocji i informacji należy:

1. koordynowanie i prowadzenie działań promocyjnych Gminy,
2. prowadzenie Biuletynu Informacji Publicznej.
3. działania w zakresie promocji Gminy (wydawnictwa, prezentacje multimedialne, misje gospodarcze, współudział w organizowaniu imprez wystawienniczych i targowych),
4. koordynacja realizacji stoiska Gminy podczas imprez wystawienniczych i targowych,
5. opracowanie i realizacja strategii promowania Gminy,
6. koordynowanie i prowadzenie działań promocyjnych, przygotowywanie i organizowanie oprawy promocyjnej imprez z udziałem Gminy,
7. realizacja działań promocyjnych poprzez pozyskiwanie środków pozabudżetowych (*Regulamin organizacyjny Urzędu Miejskiego w Sulejowie 2007*).

Należy także podkreślić, że Referat zajmuje się zarówno promocją gospodarczą, jak i turystyczną. Jest to pewne utrudnienie z uwagi na fakt, że te dwa działania mają zupełnie różnych odbiorców: przedsiębiorców i inwestorów oraz turystów i rekreantów.

Promocja gospodarcza to szereg spójnych działań mających na celu docieranie do potencjalnych inwestorów z informacją o możliwościach inwestycyjnych w gminie. Obejmują one opracowanie i zaprezentowanie szczegółowej oferty terenów przeznaczonych pod

działalność gospodarczą, a także aktywne poszukiwanie podmiotów zewnętrznych, skłonnych do zainwestowania na terenie gminy.

W ostatnich latach w ramach promocji gospodarczej podjęto następujące działania:

- opracowanie dwujęzycznej ulotki o terenach inwestycyjnych (część z nich została przekazana do Starostwa Powiatowego w Piotrkowie Tryb. i Urzędu Marszałkowskiego w Łodzi; część została rozproszona podczas Targów REFE w Poznaniu - największych Międzynarodowych Targach Nieruchomości i Inwestycji),
- zamieszczanie oferty Sulejowa w czasopismach branżowych (np. Nieruchomości Plus),
- rozpoczęcie ścisłej współpracy z Regionalnym Centrum Obsługi Inwestora działającym przy Departamencie Promocji i Współpracy Zagranicznej Urzędu Marszałkowskiego w Łodzi (stworzenie SITE CHECK LIST),
- intensywna promocja w Internecie – oferta miasta zamieszczona jest na stronach: www.sulejow.pl, www.sulejow.biuletyn.net, www.gminypolskie.pl, www.powiat-piotrkowski.pl (będzie także zamieszczona na stronie Urzędu Marszałkowskiego w Łodzi).

Dodatkowo w 2007 r. rozpoczęto starania o ustawienie tablic informujących o wolnych terenach inwestycyjnych na terenie gminy.

Promocja turystyczna z kolei obejmuje szeroko pojęte działania zmierzające w kierunku wykreowania turystycznych atrakcji i walorów krajobrazowych oraz historycznych gminy. Inicjatywy te zostaną omówione w dalszej części rozdziału.

4.2. Dotychczasowa działalność promocyjna i informacyjna

Wszystkie działania promocyjne Sulejowa realizowane są zgodnie z przyjętym planem budżetowym na kolejne lata. Rokrocznie budżet na promocję się zwiększa (por. tab. 26). Ale nakłady na promocję nie osiągnęły jeszcze wystarczającego poziomu. Wręcz przeciwnie, wiele pomysłów nie może być zrealizowanych ze względu na brak odpowiednich środków finansowych.

Tab. 26. Wielkość budżetu na promocję gminy Sulejów w latach 2003-07

Rok	Wysokość wydatków na promocję (w zł)
2003	5 000,00
2004	23 357,28
2005	47 214,84
2006	62 195,41
2007	63 760,00*

* - planowana wysokość budżetu

(Źródło: dane Urzędu Miejskiego w Sulejowie)

Dotychczasowa działalność w zakresie promocji i informacji turystycznej obejmowała m.in.:

- opracowywanie materiałów promocyjnych (ulotki, foldery, widokówki, mapy, gadzety),
- promocję w mediach,
- współpracę z instytucjami i urzędami zajmującymi się zagadnieniami promocji turystycznej w kraju i za granicą (Starostwo Powiatowe w Piotrkowie Trybunalskim, Urząd Marszałkowski w Łodzi, Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze w Piotrkowie Trybunalskim)
- udział w targach turystycznych i imprezach kulturalnych oraz sportowych,
- zamieszczanie artykułów popularyzujących gminę Sulejów w gazetach branżowych oraz lokalnych wydawnictwach prasowych,
- organizowanie cyklicznych imprez kulturalno-sportowych,
- współpracę z miastami zagranicznymi,
- współpracę przy tworzeniu projektów w ramach pozyskiwania funduszy unijnych na przedsięwzięcia o charakterze promocyjnym,
- przygotowanie i aktualizację strony internetowej miasta i gminy (www.sulejow.pl),
- wyprodukowanie filmu promującego gminę.

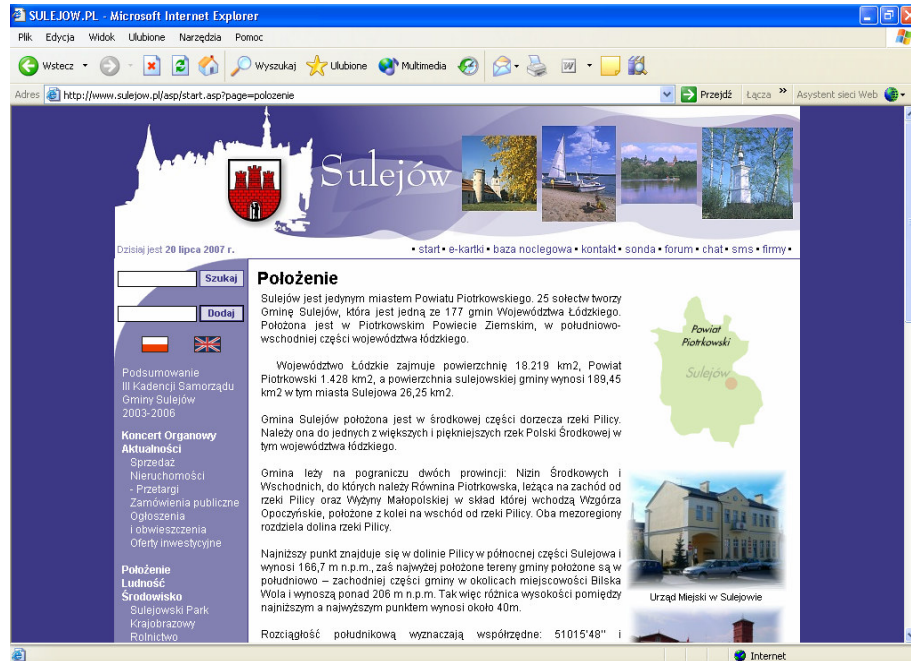
4.2.1. Strony internetowe

W erze informatycznej obecność w świecie wirtualnym jest wręcz niezbędna. Zwłaszcza dla młodych ludzi – miejscowość czy obiekt istnieją tylko wtedy, gdy są w Internecie. Bez nowoczesnej strony internetowej niemożliwe jest dziś kreowanie pozytywnego wizerunku obszaru wśród młodzieży. Zresztą nie tylko wśród młodzieży – również wielu starszych turystów rozpoczyna planowanie podróży od przejrzenia zasobów internetowych. Jest to obecnie najważniejszy element tzw. podróży wyobrażonej.

Aktualnie istniejąca strona internetowa Urzędu Miejskiego w Sulejowie (rys. 30) ma wiele zalet.

Należą do nich:

- łatwy do zapamiętania adres (www.sulejow.pl),
- atrakcyjna szata graficzna,
- przejrzysty układ (prosta mapa serwisu),
- łatwy sposób nawigacji,
- merytorycznie bogata zawartość.



Rys. 30. Strona główna internetowej witryny Sulejowa (Źródło: www.sulejow.pl)

Witryna ma też jedną, ale bardzo poważną wadę. Serwis udostępnia wiele ważnych i szczegółowych informacji o mieście i gminie, ale mało przydatnych dla turystów. Dotyczy to zarówno wiadomości merytorycznych, jak i praktycznych. Nawet jeśli takie dane znajdują się na stronie, to z reguły są ukryte wśród innych treści lub rozproszone w różnych działach. Rozpoczęta już przebudowa serwisu powinna pójść w kierunku wydzielenia informacji ważnych z punktu widzenia turystyki od tych przeznaczonych dla inwestorów i ułatwienia potencjalnemu turyście szybkiego odnalezienia najważniejszych dla niego wiadomości.

W ostatnim czasie uruchomiono angielskojęzyczną wersję serwisu. Być może warto przygotować również wersję niemiecką i – z uwagi na współpracę z miastem Tisnov – czeską. Z pewnością ułatwi to dotarcie do zagranicznych turystów.

Oprócz samego faktu istnienia strony internetowej, ważna jest także łatwość jej odnalezienia w sieci. Aby to sprawdzić, przeprowadzono w dniu 04.06.2007 r. prosty test: do popularnych portali i wyszukiwarek wpisano hasło „Sulejów”

Wynik przeszukiwania zasobów Internetu na www.google.pl przedstawiał się następująco:

1. www.sulejow.pl
2. www.sulejow.pl/asp/start.asp?page=zalew
3. pl.wikipedia.org/wiki/Sulejów
4. pl.wikipedia.org/wiki/Gmina_Sulejów
5. www.zamkipolskie.com/sulejow/sulejow.html

6. www.eholiday.pl/noclegi-sulejow.html
7. www.cystersi.sulejow.pl
8. www.google.com/Top/World/Polska/Regionalne/Lodzkie/Sulejow
9. www.zalewsulejowski.info1.pl
10. www.odlegosci.pl/mapa,polski,Sulejow.html

Z kolei wynik przeszukiwania zasobów Internetu na www.onet.pl był taki:

1. www.garbi.pl/news.php (VW Garbus Club Sulejów)
2. www.sulejow365.info
3. **www.sulejow.pl**
4. <http://lanos.autokacik.pl/foto/sulejow/misienk/index.html> (strona prywatna - zdjęcia z IV Ogólnopolskiego Zlotu IKLu- Sulejów 2006)
5. www.osirvictoria.oit.pl/4.php
6. www.enoclegi.pl/31642-m_noclegi-sulejow.html
7. www.meble.sulejow.eu
8. <http://e-clubbing.pl/sulejow>
9. www.galeria.meble.sulejow.eu
10. www.sulejow.vcity.pl

Strona www.sulejow.pl pojawiała się na pierwszym miejscu także w portalach: wp.pl i interia.pl. Uzyskane wyniki uznać należy za w pełni satysfakcjonujące.

Wniosek końcowy: po uporządkowaniu serwisu strona internetowa Sulejowa powinna skutecznie pełnić swoją promocyjno-informacyjną rolę.

Istnienie własnej strony internetowej miasta nie wyczerpuje wszystkich możliwości, jakie daje sieć. Turystyczne informacje o mieście i gminie Sulejów pojawiają się także w wielu innych witrynach. Do najważniejszych należą:

- www.gci.sulejow.pl (Gminne Centrum Informacji w Sulejowie),
- www.cystersi.sulejow.pl (Klasztor Cystersów w Sulejowie-Podklasztorzu),
- www.parafiawitow.netstrefa.com (Parafia w Witowie),
- www.powiat-piotrkowski.pl (Powiat Piotrkowski)
- www.zamkilodzkie.pl (prywatna strona *Zamki i pałace województwa łódzkiego*),
- www.ziemialodzka.pl (Portal Województwa Łódzkiego pod patronatem ROT WŁ).

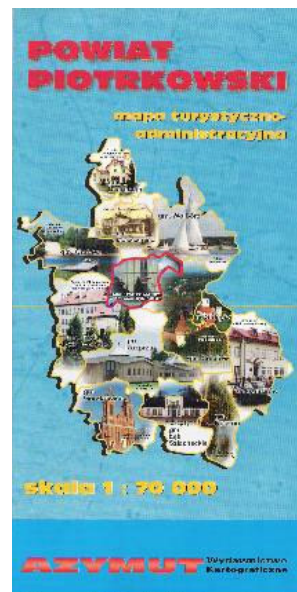
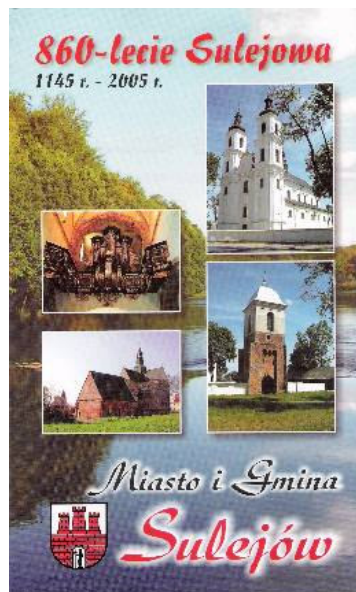
Oczywiście pracownicy Referatu Promocji, Kultury, Turystyki, Sportu i Informatyki nie mają wpływu na ich kształt, ale mogą korygować pojawiające się w nich błędy, uaktualniać zamieszczane informacje lub pomagać w uatrakcyjnieniu szaty graficznej np. materiałami fotograficznymi.

4.2.2. Wydawnictwa i publikacje prasowe

Jednym z najważniejszych tradycyjnych narzędzi promocji turystycznej są różnego rodzaju wydawnictwa (widokówki, foldery, informatory, katalogi, przewodniki turystyczne itp.). Publikacje dotyczące gminy Sulejów przygotowywane i wydawane są zarówno przez sam Urząd Miejski (lub na jego zlecenie), jak i inne podmioty zewnętrzne (np. Starostwo Powiatowe w Piotrkowie Tryb., ROT Województwa Łódzkiego).

Wśród najnowszych, nadal dostępnych, wydawnictw o Sulejowie należy wymienić:

- folder pt. „Gmina Sulejów zaprasza”,
- dwa rodzaje widokówek (wyd. Intermedia Śrem, nakład po 1000 szt.),
- ścienne kalendarze powiatowe (100 szt.), a także kalendarze listkowe 1000 szt.),
- Informatory turystyczne PTTK (100 szt.),
- „Miasto i gmina Sulejów” - mapa gminy i plan miasta wydane z okazji 860-lecia Sulejowa, (Wyd. Pomorza i Kujaw „Pik” s.c., Bydgoszcz, 1000 szt.),
- „Powiat Piotrkowski. Mapa turystyczno-administracyjna” (Wydawnictwo Kartograficzne AZYMUT, 500 szt.),
- mapa turystyczno-administracyjna województwa łódzkiego (Wydawnictwo BIK, Piła – zakupiono 100 szt.),
- folder gmin powiatu piotrkowskiego (Wyd. Drukarnia ABC Piotrków Tryb. – zakupiono 100 szt.).



Rys. 31. Wydawnictwa kartograficzne dotyczące miasta i gminy Sulejów

Pracownicy Referatu Promocji, Kultury, Turystyki, Sportu i Informatyki przygotowują też wiele innych tekstów i materiałów promujących walory turystyczne gminy, m.in. na użytek prasy lokalnej i branżowej. Efektem współpracy z dziennikarzami są artykuły zachęcające do przyjazdu i wypoczynku na terenie Sulejowa. W maju 2007 r. zlecono druk artykułów reklamowych w Informatorze Związku Gmin Regionu Łódzkiego. W połowie 2007 r. powinien ukazać się artykuł o walorach turystycznych gminy w Wiadomościach Turystycznych, które zostaną zaprezentowane na trzech największych targach turystycznych w Polsce.

4.2.3. Udział w targach

Miasto i Gmina Sulejów stara się brać udział w imprezach targowych o charakterze kulturalno-sportowo-turystycznych. Poważnym ograniczeniem są tu jednak możliwości finansowe samorządu.

Dlatego też materiały reklamowe i gadżety promocyjne najczęściej rozdawane są na targach, w których udział bierze Starostwo Powiatowe w Piotrkowie Trybunalskim.

Natomiast samodzielnie Sulejów już dwukrotnie brał udział w Jarmarku Wojewódzkim w Łodzi, który odbywa się pod koniec lata na ulicy Piotrkowskiej i jest dużym wydarzeniem promocyjnym. Jarmark trwa dwa dni i odwiedza go ok. 5 tysięcy osób, głównie mieszkańców aglomeracji łódzkiej. Przygotowane materiały trafiają więc bezpośrednio do potencjalnych turystów weekendowych, których może zainteresować wypoczynek nad Pilicą. Nie bez znaczenia jest również możliwość bezpośredniej rozmowy z przyszłymi odwiedzającymi oraz wymiana doświadczeń z innymi gminami, które mają swoje stoiska na Jarmarku.

4.2.4. Inne działania promocyjne

Wśród innych działań promujących turystykę w Sulejowie podejmowanych przez Referat Promocji, Kultury, Turystyki, Sportu i Informatyki na pierwszym miejscu należy wymienić opracowywanie i zlecenie produkcji różnego rodzaju gadżetów reklamowych. W ostatnich latach wykonano m.in.: długopisy, notesy, zegary ścienne, wizytowniki, reklamówki foliowe (dwa rozmiary), torby foliowe, balony, koszulki, czapeczki. Na większości z nich umieszczany jest adres miejsko-gminnej strony internetowej, gdzie zainteresowani mogą znaleźć potrzebne informacje.

Przygotowano również jedno- i dwustronny banner reklamowy Urzędu Miejskiego. płaskorzeźby z widokiem na klasztor Cystersów, wykonano też serię zdjęć promocyjnych.

Do rutynowych wręcz działań pracowników Referatu należy też:

- rozsyłanie materiałów promocyjnych do wszystkich zainteresowanych osób (za pomocą tradycyjnej poczty, jak i coraz częściej poczty e-mail),
- udzielanie praktycznych informacji turystycznych telefonicznie lub osobiście, podczas kontaktów z turystami odwiedzającymi Urząd.

5. Analiza atrakcyjności turystycznej oraz uwarunkowań rozwoju ruchu turystycznego i rekreacji na obszarze gminy Sulejów

Jednym z najpopularniejszych sposobów analizy aktualnego stanu potencjału turystycznego danego obszaru jest analiza SWOT. Obejmuje ona ocenę czterech aspektów: silnych i słabych stron terenu (czynniki wewnętrzne) oraz szans i zagrożeń (czynniki zewnętrzne). Analiza SWOT jest ona podstawą do definiowania produktu turystycznego oraz formułowania celów operacyjnych i strategicznych w czasie planowania strategicznego.

Ocenę atrakcyjności turystycznej oraz uwarunkowań rozwoju ruchu turystycznego w gminie Sulejów prezentuje tab. 27.

Tab. 27. Analiza SWOT dla gminy Sulejów

SILNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> - atrakcyjne położenie geograficzne pod względem walorów przyrodniczych (bory sosnowe, dolina rzeki Pilicy, Sulejowski Park Krajobrazowy, Zalew Sulejowski) - dogodne położenie komunikacyjne (przy drodze krajowej nr 12) – dobra dostępność komunikacyjna - bliskość aglomeracji łódzkiej i Piotrkowa Tryb. - sprzyjające walory klimatyczne (mikroklimat doliny rzecznej) - bogata oferta atrakcji turystycznych na tle innych rejonów województwa - bogata historia obszaru i możliwość wykorzystania jej w turystyce - zabytki wysokiej rangi - opactwo Norbertanów w Witowie i Cystersów w Sulejowie-Podklasztorzu - obszerny kalendarz imprez kulturalnych (w tym dwa festiwale muzyki organowej) - położenie gminy na dwóch dużych szlakach turystycznych (Romańskim i Cysterskim), a także na ścieżce rowerowej im. Z. Goliata wokół Zalewu Sulejowskiego - rozwinięta baza noclegowa (zwłaszcza duże ośrodki wypoczynkowe), gastronomiczna i towarzysząca – duża jej różnorodność - wieloletnie tradycje turystyczne - planowane nowe inwestycje – uzbrojenie miasta, sieć kanalizacyjna, poprawa stanu dróg (w tym poszerzenie drogi krajowej nr 12) 	<ul style="list-style-type: none"> - brak współpracy pomiędzy gminami położonymi nad Zalewem Sulejowskim - niewielki fragment Zalewu Sulejowskiego w granicach gminy (najmniejszy ze wszystkich gmin położonych nad zalewem i do tego w obszarze cofki) - duże zanieczyszczenie wód Zalewu Sulejowskiego - częściowo przestarzała baza turystyczna - słaba promocja gminy - brak informatora na temat walorów turystycznych gminy - brak profesjonalnego ośrodka informacji turystycznej na terenie gminy - brak zintegrowanego systemu szkoleń dla przyszłej i obecnej kadry turystycznej - brak spójnej oferty dotyczącej edukacji regionalnej dla szkół (brak porozumienia ośrodków) - zniszczenie pamiątek po przemyśle wapienniczym Sulejowa (zabytkowych wapienników oraz torów kolejki wąskotorowej) - gmina nie jest właścicielem najważniejszych obiektów zabytkowych na swoim terenie

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> - członkostwo Polski w Unii Europejskiej – możliwość pozyskiwania środków na rozwój - rosnące potrzeby w zakresie turystyki biznesowej, kongresowej, motywacyjnej, wypoczynkowej, aktywnej i krajoznawczej - rosnąca popularność pobytów o charakterze edukacyjnym, w tym „zielonych szkół” - szybko rozwijający się rynek przyjazdów w celach szkoleniowych i integracyjnych łódzkich i piotrkowskich firm - rosnące zrozumienie znaczenia promocji i marketingu oraz wzrost wydatków na ten cel - poprawa dostępności komunikacyjnej w wyniku planowanych inwestycji - projekt „Kalejdoskop Europejski” i powstanie w ramach niego Centrum Rekreacyjno-Kulturalnego w Sulejowie - projektowany szlak turystyki konnej województwa łódzkiego 	<ul style="list-style-type: none"> - utrudnienia w pozyskiwaniu środków finansowych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych - różne wizje rozwoju/brak porozumienia pomiędzy właścicielami klasztoru w Sulejowie-Podklasztorzu i dzierżawcami (PTH „Trybunalskie”) - konflikt gmin położonych nad Zalewem Sulejowskim (położenie zalewu na obszarze dwóch powiatów) - konkurencyjność oferty gmin położonych nad Zalewem Sulejowskim - rosnąca konkurencja Piotrkowa Trybunalskiego (w zakresie turystyki krajoznawczej), Bełchatowa (w zakresie turystyki kongresowej, aktywnej i biznesowej) oraz innych gmin położonych w dolinie rzeki Pilicy (w zakresie turystyki wypoczynkowej i przyrodniczej) - brak środków finansowych na promocję turystyczną gminy - odpływ młodych mieszkańców gminy za granicę i/lub dużych miast w celach zarobkowych

Zródło: opracowanie własne.

Miasto i gmina Sulejów posiadają pod kątem rozwoju turystyki dużo silnych stron. Ma to związek z wieloma elementami: dogodnym położeniem i dostępnością komunikacyjną, wysokiej rangi walorami przyrodniczymi i antropogenicznymi, bogatą historią obszaru, a także dość dobrze (pod względem ilościowym) rozwiniętą bazą noclegową, gastronomiczną i towarzyszącą. Mocną stroną są także planowane inwestycje w zakresie poprawy stanu dróg i kanalizacji na terenie gminy. Wszystkie te elementy dają możliwość rozwoju różnorodnych form turystyki (wypoczynkowej, aktywnej i specjalistycznej, kongresowej, biznesowej czy motywacyjnej).

Wśród słabych stron należy wymienić przede wszystkim fakt, że najważniejsze zabytki gminy należą do Kościoła i prywatnych przedsiębiorstw. Uniemożliwia to swobodne dysponowanie tym majątkiem przez władze samorządowe. Wdrażanie strategii w odniesieniu do tych obiektów będzie wymagało pozyskania przychylności ich właścicieli, konsultowania projektów i uzyskiwania zgody na podejmowane działania. Nie jest to niemożliwe, ale znacznie wydłuża proces decyzyjny.

Poważnym zagrożeniem dla realizacji strategii może być jednak w tej sytuacji trudniejszy dostęp do środków unijnych (dodatkowe wymagania, brak znajomości przez właścicieli procedur pozyskiwania funduszy etc.).

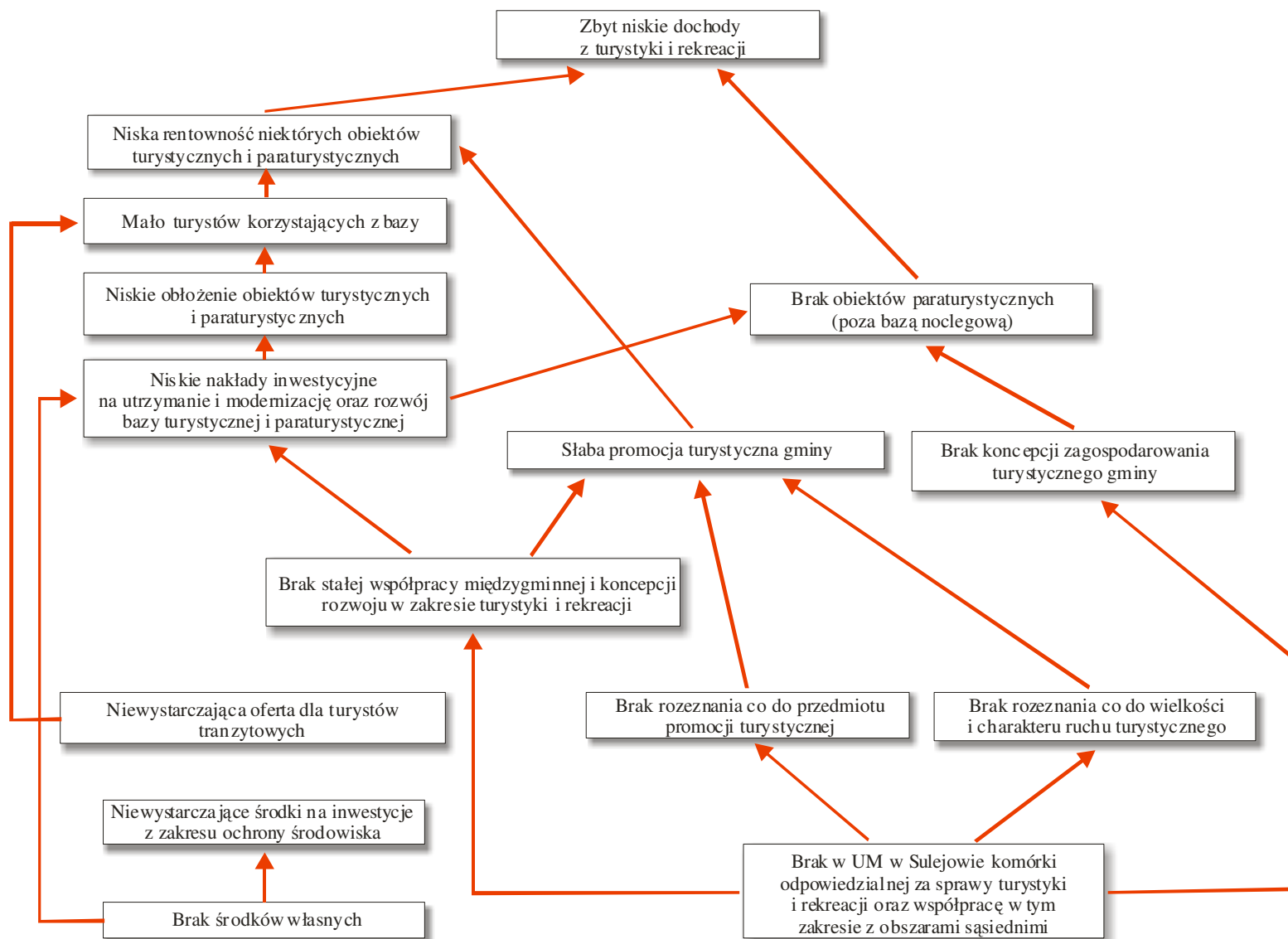
Poza wskazanym problemem wyraźnie zaznacza się brak współpracy w zakresie turystyki pomiędzy podmiotami administracyjnymi (sąsiednie gminy i powiaty), jak i gospodarczymi (PTH „Trybunalskie”, Opactwo Cystersów w Sulejowie-Podklasztorzu). Ograniczenia w możliwościach rozwoju turystyki (zwłaszcza aktywnej i wypoczynkowej) powoduje także niewielki dostęp do Zalewu Sulejowskiego, jak również zły stan czystości jego wód – dużo większe korzyści turystyczne ze zbiornika czerpie powiat tomaszowski.

Na terenie gminy brakuje profesjonalnie działającego punktu informacji turystycznej. Z tego powodu materiały promocyjne (stosunkowo nieliczne zresztą) są praktycznie niedostępne dla przeciętnego turysty. Wszystkie te elementy składają się na w sumie słabą promocję turystyczną gminy, a co się z tym wiąże niewielki ruch turystyczny związany z wykorzystaniem jej bogatych i różnorodnych walorów – turyści przyjeżdżający na teren gminy korzystają głównie z jej walorów wypoczynkowych, z reguły w pobliżu ośrodka, w którym zamieszkują (las, plaża, rzeka).

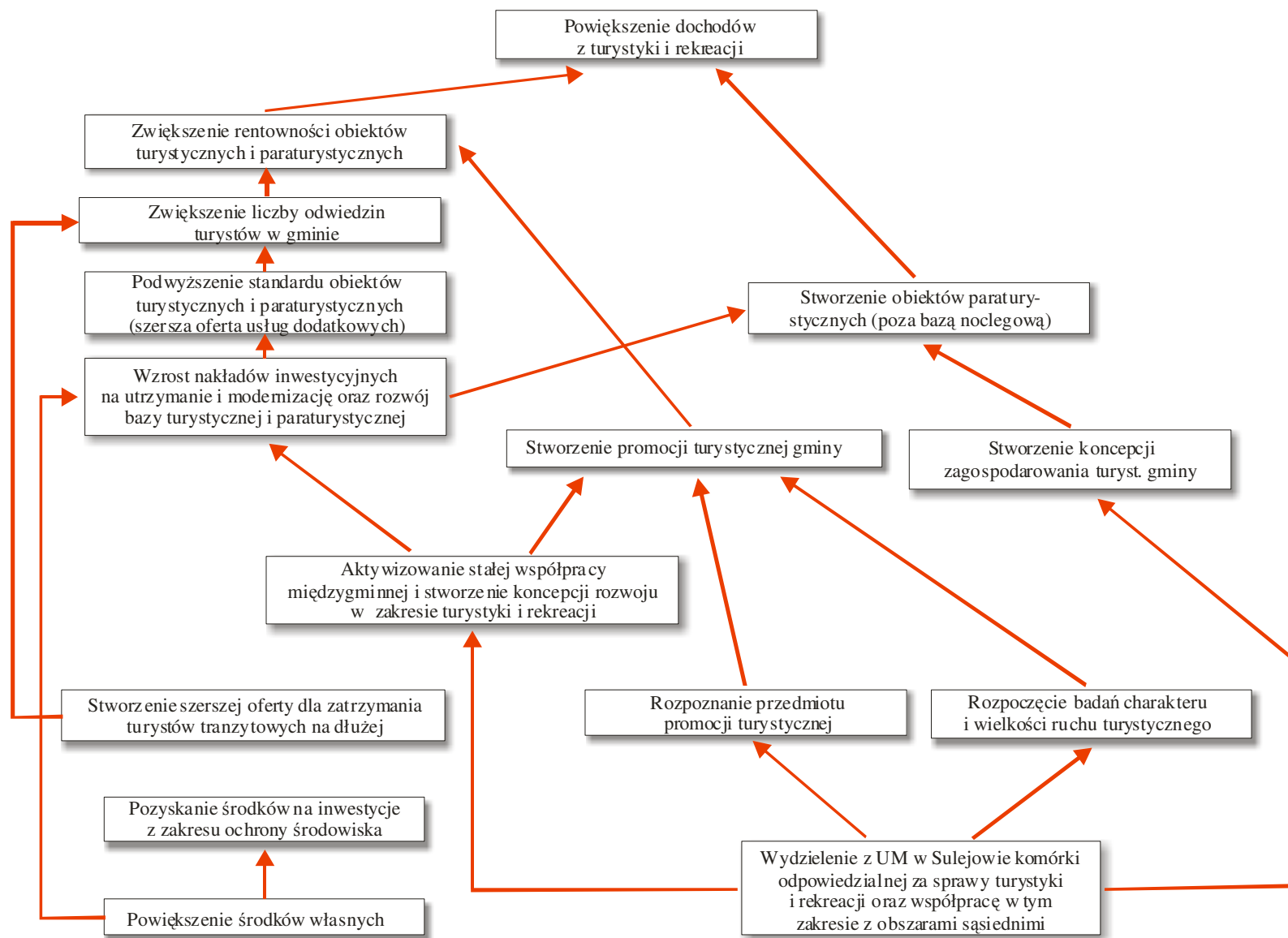
Szansą dla gminy jest wzrastająca moda i zapotrzebowanie na turystykę biznesową, kongresową, motywacyjną, wypoczynkową, aktywną i specjalistyczną oraz krajoznawczą w dużych aglomeracjach (Łódź, Piotrków Trybunalski). Dobrze rozwinięta baza noclegowa i gastronomiczna o dużej pojemności turystycznej, daje przy tym duże możliwości rozwoju wspomnianych form turystyki. Szansą dla gminy są ponadto planowane projekty: „Kalejdoskop Europejski” (turystyka kulturowa) oraz projektowany szlak konny województwa łódzkiego. Popularyzację okolic Sulejowa w zakresie turystyki aktywnej i specjalistycznej może przynieść ponadto wykorzystanie dawnych kamieniołomów wapieni (Kurnędz) na potrzeby pletwonurków – byłaby to jedyna tego typu atrakcja w województwie łódzkim.

Największym zagrożeniem dla miasta i gminy Sulejów jest rosnąca konkurencyjność pobliskich gmin położonych również w dolinie rzeki Pilicy, w tym nad Zalewem Sulejowskim (m.in. gmin powiatu tomaszowskiego). Tym bardziej, że podjęcie rywalizacji o turystów może okazać się trudne w obliczu ograniczonego budżetu promocyjnego. Ponadto, negatywny wpływ na rozwój turystyki w gminie może mieć odpływ młodych jej mieszkańców, dający w efekcie brak młodej, odpowiednio przeszkolonej kadry turystycznej. Należałoby podjąć działania zmierzające do zatrzymania młodych ludzi na terenie gminy, zachęcenia ich do podjęcia studiów, a następnie pracy w szeroko rozumianej branży turystycznej.

Schemat głównych problemów i barier rozwoju turystyki w gminie Sulejów prezentuje rys. 32.



Rys. 32. Schemat głównych problemów i barier rozwoju turystyki w gminie Sulejów (Źródło: opracowanie własne).



Rys. 33. Schemat głównych celów rozwoju turystyki w gminie Sulejów (Źródło: opracowanie własne).

MATRYCA LOGICZNA PROJEKTU				Data	
				Okres	
Numer projektu	<i>I</i>	Tytuł projektu	<i>Strategia rozwoju turystyki i kultury w mieście i gminie Sulejów</i>	Budżet	
Cele szersze (nadrzędne)			Wskaźniki osiągnięć	Źródła informacji	Założenia i ryzyko
Zrównoważony rozwój poprzez szybszy rozwój gospodarczy miasta i wyższy poziom życia mieszkańców – poprzez podniesienie konkurencyjności i atrakcyjności turystycznej gminy 1. Zwiększenie ruchu turystycznego 2. Rozwój instytucjonalnej obsługi turystyki			wielkość PKB	Sprawozdanie o postępie we wdrażaniu strategii rozwoju miasta Dane statystyczne o poziomie rozwoju miasta. Sprawozdanie z wykonania budżetu miasta.	Wzrost gospodarczy gminy zostanie utrzymany za założonym poziomie Średnioroczna wielkość wzrostu PKB wyniesie nie mniej niż 3% w okresie 2-3 lat
Cele bezpośrednie (szczegółowe)			Wskaźniki osiągnięć	Źródła informacji	Założenia i ryzyko
Stworzenie warunków do rozwoju turystyki i rekreacji 1.1. Rozwój produktu turystycznego gminy 1.1.1. Kreowanie i promocja markowych produktów turystycznych 1.1.2. Nawiązanie współpracy z sąsiednimi gminami w celu aktywizacji turystów przebywających nad Zalewem Sulejowskim i w Piotrkowie Tryb. 1.1.3. Nawiązanie współpracy z gminami i organizacjami związanymi ze Szlakiem Romańskim i Cysterskim 1.1.4. Utrzymanie, wzmocnienie rangi oraz stworzenie nowych imprez kulturalnych, turystycznych i sportowych 1.1.5. Utworzenie ośrodka edukacji regionalnej (przy Centrum Aktywności Rekreacyjno-Kulturalnej „Romanica”) 1.1.6. Rozwój rekreacji i wypoczynku weekendowego 1.2. Zachowanie dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego na terenie gminy Sulejów 1.2.1. Ochrona, restauracja i przystosowanie do celów turystycznych zabytkowych obiektów w Sulejowie-Podklasztorzu i Witowie 1.2.2. Rewitalizacja historycznego centrum Sulejowa 1.2.3. Budowa skansenu „Wapiennik” 1.2.4. Zagospodarowanie kamieniołomów w Kurnędzu na Centrum Turystyki Podwodnej „Nurkowanie w kamieniołomie” 1.3. Rozwój infrastruktury turystycznej i paraturystycznej 1.3.1. Rozwój usług gastronomicznych 1.3.2. Podnoszenie standardu bazy noclegowej i rozwój bazy towarzyszącej			Wzrost dochodów z turystyki i rekreacji. Większa liczba miejsc pracy	Sprawozdanie o postępie we wdrażaniu założeń rozwoju turystyki. Sprawozdania instytucji i podmiotów zaangażowanych w rozwój turystyki i rekreacji Szczegółowe dane statystyczne o z zakresu turystyki w gminie	Efektywna współpraca instytucji i podmiotów w gminie zaangażowanych w realizację projektu założeń rozwoju turystyki w gminie Efektywna współpraca na szczeblu poziomym – między gminami oraz pionowym – z jednostkami wyższego rzędu Spójność przedmiotowa i terminowa realizacji projektów założeń strategii z samymi projektami rozwoju turystyki i rekreacji Brak wystarczających funduszy na wykonanie i realizację poszczególnych celów

<p>1.3.3. Rozwój gospodarstw agroturystycznych i ekologicznych 1.3.4. Rozwój ogólnodostępnego zagospodarowania i infrastruktury turystycznej 1.3.5. Rozbudowa i modernizacja dróg gminnych</p> <p>2.1. Wparcie organizacyjno-instytucjonalne i monitoring rozwoju turystyki 2.2. Promocja turystyczna gminy</p>			
<p>Cele operacyjne (rezultaty)</p>	<p>Wskaźniki osiągnięć</p>	<p>Źródła informacji</p>	<p>Założenia i ryzyko</p>
<p>1.1.1. Wykreowanie zintegrowanego/markowego produktu „Sulejów - spotkanie z historią i kulturą” oraz produktów uzupełniających: turystyka aktywna i specjalistyczna, turystyka wypoczynkowa, agroturystyka, turystyka szkolna /edukacyjna, turystyka biznesowa, kongresowa i motywacyjna</p> <p>1.1.2. Nawiązanie współpracy z sąsiednimi gminami w celu aktywizacji turystów przebywających nad Zalewem Sulejowskim i w Piotrkowie Tryb.</p> <p>1.1.3. Nawiązanie współpracy z gminami i organizacjami związanymi ze Szlakiem Romańskim i Cysterskim</p> <p>1.1.4. Organizacja imprez kulturalnych, turystycznych i sportowych</p> <p>a) Festiwal „Kolory Polski” b) Festiwal Muzyki Kameralnej i Organowej w Gminie Sulejów c) Noc Świętojańska d) Dni Sulejowa e) Festyn Historyczny f) Regaty o Puchar Burmistrza Sulejowa i Starosty Piotrkowa Tryb.</p> <p>1.1.5. Utworzenie ośrodka edukacji regionalnej (przy Centrum Aktywności Rekreacyjno-Kulturalnej „Romanica”)</p> <p>1.2.1. Ochrona, restauracja i przystosowanie do celów turystycznych zabytkowych obiektów: - zespołu klasztornego w Sulejowie-Podklasztorzu - zespołu klasztornego w Witowie</p> <p>1.2.2. Rewitalizacja historycznego centrum Sulejowa</p> <p>1.2.3. Budowa skansenu „Wapiennik” - zachowanie pozostałości wapiennika - opracowanie koncepcji - pozyskanie terenu pod przyszłe muzeum - budowa ekspozycji</p> <p>1.2.4. Powstanie Centrum Turystyki Podwodnej w Kurnędzu</p>	<p>Zwiększenie liczby odwiedzających gminę Powstanie nowych obiektów turystycznych i paraturystycznych Unowocześnienie istniejącego zagospodarowania turystycznego i paraturystycznego. Zwiększenie rentowności istniejących obiektów rekreacyjnych Poprawa wizerunku gminy na tle gmin i miejscowości ościennych</p>	<p>Sprawozdania z efektów wdrożonych produktów turystycznych Dane statystyczne o wielkości i charakterystyce ruchu turystycznego w poszczególnych obiektach turystycznych i paraturystycznych oraz imprezach</p>	<p>Systematyczne wdrażanie proponowanych produktów turystycznych Wysoki poziom jakości usług podmiotów odpowiedzialnych za uszczegóławianie i wdrażanie projektów Brak zainteresowania nowymi rozwiązaniami rozwoju życia kulturalnego i sportowo-rekreacyjnego</p>

<p>1.3.1. Rozszerzenie zakresu i podniesienie standardu bazy gastronomicznej</p> <p>1.3.2. Podnoszenie standardu bazy noclegowej i rozwój bazy towarzyszącej</p> <ul style="list-style-type: none"> - Unowocześnienie istniejącej bazy noclegowej - Budowa wielofunkcyjnego Centrum Aktywności Rekreacyjno-Kulturalnej „Romanica” - utworzenie kompleksu noclegowo-rekreacyjnego w ramach Centrum Turystyki Podwodnej „Nurkowanie w kamieniołomie” <p>1.3.4. Rozwój ogólnodostępnego zagospodarowania i infrastruktury turystycznej</p> <ul style="list-style-type: none"> - Opracowanie koncepcji, wyznaczenie i zagospodarowanie turystyczne ścieżki rowerowej „Sulejowska Wąskotorówka” - Wyznaczenie i zagospodarowanie tematycznych ścieżek edukacyjnych w ramach programu „Zielony Sulejów” - Wyznaczenie i zagospodarowanie turystyczne szlaków turystyki aktywnej („Aktywnie w dolinie Pilicy”) - Wyznaczenie i zagospodarowanie turystyczne szlaku konnego woj. łódzkiego - Poprawa oznakowania obiektów i szlaków turystycznych - Opracowanie koncepcji i budowa osady średniowiecznej przy opactwie Cystersów w Sulejowie-Podklasztorzu - Realizacja nowego centrum wypoczynku nad Zalewem Sulejowskim w Barkowicach Mokrych <p>1.3.5. Rozbudowa i modernizacja dróg gminnych</p> <p>2.1.1. Wsparcie powstania i rozwoju lokalnej organizacji turystycznej (LOT) w Sulejowie</p> <p>2.1.2. Wydzielenie ze struktur UM w Sulejowie komórki odpowiedzialnej tylko za sprawy turystyki</p> <p>2.1.3. Opracowanie i wdrożenie zasad proturystycznej polityki władz Sulejowa</p> <p>2.1.4. Utworzenie punktu informacji turystycznej</p> <p>2.1.5. Edukacja regionalna mieszkańców gminy Sulejów</p> <p>2.1.6. Współpraca ze szkołami wyższymi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - organizacja praktyk studenckich - system pomocy stypendialnej - badania i monitoring rynku turystycznego <p>2.1.7. Zwiększenie rangi i prestiżu Sulejowa – wpis na listę</p> <ul style="list-style-type: none"> - „Miejsc pamięci narodowej” Ministerstwa Edukacji Narodowej 			
---	--	--	--

<p>- Pomników Historii (Kultury Narodu Polskiego) - Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO</p> <p>2.2.1. Opracowanie strategii promocji turystycznej 2.2.2. Stworzenie systemu identyfikacji wizualnej gminy 2.2.3. Przebudowa strony internetowej miasta 2.2.4. Wykonanie i publikacja wydawnictw promocyjnych: - mapy turystycznej gminy Sulejów - folderów reklamowych najważniejszych produktów turystycznych i imprez kulturalnych - informatora bazy turystycznej i paraturystycznej 2.2.5. Wykreowanie lokalnych pamiątek turystycznych i regionalnych produktów 2.2.6. Współudział w promocji turystycznej powiatu piotrkowskiego i województwa łódzkiego, w tym udział w targach</p>			
---	--	--	--

Działania

- 1.1.1.
Wykreowanie markowego produktu „Sulejów - spotkanie z historią i kulturą” – **RPO WŁ p. III, RPO WŁ p. V**
- 1.1.2.
Nawiązanie współpracy w gminami ościennymi w celu stworzenia dwóch integralnych tras tranzytowych ruchu turystycznego: równoleżnikowej i południkowej.
- 1.1.3.
Nawiązanie współpracy z gminami i organizacjami związanymi ze Szlakiem Romańskim i Cysterskim – **RPO WŁ p. V**
- 1.1.4.
Stworzenie „Festynu Historycznego” – **RPO WŁ p. V**
- 1.1.6.
Ośrodek edukacji regionalnej przy Centrum Aktywności Rekreacyjno-Kulturalnej „Romanica” - **PO IŚ p. XII, RPO WŁ p. V**
- 1.2.1.
Ochrona, restauracja i przystosowanie do celów turystycznych zabytkowych obiektów w Sulejowie-Podklasztorzu i Witowie - **RPO WŁ p. V**
- 1.2.2.
Rewitalizacja historycznego centrum Sulejowa - – **RPO WŁ p. VI**
- 1.2.3.
Budowa skansenu „Wapiennik” - **RPO WŁ p. V**
- 1.2.4.
Zagospodarowanie kamieniołomów w Kurnędzu na Centrum Turystyki Podwodnej „Nurkowanie w kamieniołomie” - **RPO WŁ p. III**
- 1.3.1.
Rozszerzenie zakresu i podniesienie standardu bazy gastronomicznej - **RPO WŁ p. III**
- 1.3.2.
Budowa wielofunkcyjnego Centrum Aktywności Rekreacyjno-Kulturalnej „Romanica”- **PO IŚ p. XII, RPO WŁ p. V**
Unowocześnienie istniejącej bazy noclegowej - **RPO WŁ p. III**
Utworzenie kompleksu noclegowo-rekreacyjnego w ramach Centrum Turystyki Podwodnej „Nurkowanie w kamieniołomie” - **RPO WŁ p. III**

1.3.4.

Rozwój ogólnodostępnego zagospodarowania i infrastruktury turystycznej

- Opracowanie koncepcji, wyznaczenie i zagospodarowanie turystyczne ścieżki rowerowej „Sulejowska Wąskotorówka” - **RPO WŁ p. I**
- Wyznaczenie i zagospodarowanie tematycznych ścieżek edukacyjnych w ramach programu „Zielony Sulejów” - **RPO WŁ p. V**
- Poprawa oznakowania obiektów i szlaków turystycznych - **RPO WŁ p. III**
- Opracowanie koncepcji i budowa osady średniowiecznej przy opactwie Cystersów w Sulejowie-Podklasztorzu - **RPO WŁ p. V**
- Realizacja nowego centrum wypoczynku nad Zalewem Sulejowskim w Barkowicach Mokrych – **RPO WŁ p. III**

1.3.5.

Rozbudowa i modernizacja dróg gminnych - **RPO WŁ p. I**

2.1.1.

Wsparcie powstania i rozwoju lokalnej organizacji turystycznej (LOT) w Sulejowie

2.1.2.

Wydzielenie ze struktur UM w Sulejowie komórki odpowiedzialnej tylko za sprawy turystyki

2.1.4.

Utworzenie punktu informacji turystycznej – **RPO WŁ p. III**

2.1.5.

Edukacja regionalna mieszkańców gminy Sulejów – **RPO WŁ p. V**

2.2.1.

Opracowanie strategii promocji turystycznej – **RPO WŁ p. III**

2.2.2.

Stworzenie systemu identyfikacji wizualnej gminy – **RPO WŁ p. III**

2.2.4.

Wykonanie i publikacja wydawnictw promocyjnych - **RPO WŁ p. III**

2.2.5.

Wykreowanie lokalnych pamiątek turystycznych i regionalnych produktów – **RPO WŁ p. III**

2.2.6.

Współdziałanie w promocji turystycznej powiatu piotrkowskiego i województwa łódzkiego, w tym udział w targach – **RPO WŁ p. III**

Skróty: PO IS – Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko, RPO WŁ – Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego, p. - priorytet

6. Wizja i cele rozwoju turystyki w gminie Sulejów

Z przeprowadzonej analizy potencjału turystycznego wynika jeden fundamentalny wniosek:

Gmina Sulejów dysponuje niezwykle cennym dziedzictwem historyczno-kulturowym, któremu można przypisać rangę krajową, oraz nieprzeciętnymi w skali regionu walorami przyrodniczymi. To bogactwo obszaru, dobra dostępność komunikacyjna, a także rozwinięta już baza turystyczna predestynują ją do wykorzystania turystyki, jako głównego motoru rozwoju społeczno-gospodarczego. Tym bardziej, że inne gałęzie i dziedziny gospodarki (rolnictwo, przemysł) nie są w stanie pełnić tej roli.

MISJA:

Priorytetowym kierunkiem działań władz samorządowych gminy Sulejów są starania o zrównoważony rozwój obszaru i podniesienie poziomu życia jego mieszkańców poprzez podniesienie konkurencyjności i atrakcyjności turystycznej gminy. Sulejów ma stać się wielofunkcyjnym ośrodkiem turystycznym o randze krajowej.

Gmina Sulejów zapewnia turystom atrakcyjny wypoczynek, czyste powietrze, dużo lasów, zalew, czyste rzeki, zdrowy klimat, piękne krajobrazy, zdrową żywność, a także dużo zabytków. Atutem gminy jest życzliwe nastawienie społeczeństwa do inwestorów oraz turystów.

Strategia rozwoju gminy Sulejów zakłada, że najważniejszymi kierunkami rozwoju obszaru są:

- a) integracja i aktywizacja mieszkańców,
 - aktywizacja mieszkańców na rzecz rozwoju gminy,
 - aktywizacja młodzieży w życiu społecznym gminy,
 - wzrost poziomu edukacji mieszkańców,
- b) rozwój turystyki, agroturystyki i usług towarzyszących,
 - ochrona walorów i zasobów przyrodniczych oraz poprawa stanu środowiska,
 - stworzenie zintegrowanego programu turystycznego gminy,
- c) rozwój infrastruktury technicznej, w tym m.in.:
 - budowa i modernizacja dróg,
- d) rozwój infrastruktury społecznej, w tym m.in.:
 - budowa bazy sportowej,
 - pozyskanie środków zewnętrznych na rozwój infrastruktury w gminie.

Podobne cele nakreślono w *Planie Rozwoju Lokalnego Gminy Sulejów*. Są to m.in.: pielęgnacja kultury i dziedzictwa historycznego, promocja gminy, rozwój systemów infrastruktury technicznej i społecznej, sprawny system komunikacyjny w gminie, gmina przyjazna dla inwestorów (ulgi inwestycyjne) oraz rozwój małej przedsiębiorczości.

Niniejsza Strategia rozwoju turystyki i kultury w mieście i gminie Sulejów obejmuje działania na lata 2007-2020. Nadrzędnym celem rozwoju turystyki w gminie Sulejów w tym okresie jest:

- a) wzrost wielkości ruchu turystycznego
- b) rozwój instytucjonalnej obsługi turystów.

Realizacja tych celów uzależniona jest w równej mierze od działań Urzędu Miejskiego w Sulejowie, jak i aktywności oraz zaangażowania poszczególnych podmiotów gospodarczych z szeroko rozumianej branży turystycznej. Wcielenie w życie wielu podstawowych założeń opracowania bez tego ostatniego komponentu jest praktycznie niemożliwe. Rola samorządu lokalnego ogranicza się bowiem przede wszystkim do tworzenia korzystnego klimatu i warunków sprzyjających rozwojowi przedsiębiorczości turystycznej. Do najważniejszych narzędzi, będących do dyspozycji władz gminy należy zaliczyć m.in.:

- a) stosowanie ulg podatkowych,
- b) tworzenie inkubatorów przedsiębiorczości,
- c) budowa i modernizacja infrastruktury technicznej,
- d) organizacja szkoleń dla branży turystycznej.

Wiele elementów pozostaje jednak poza kompetencjami i wpływem samorządu (np. rozwój ruchu turystycznego w obiektach będących prywatną własnością). W takich sytuacjach jedyną metodą osiągnięcia celu pozostaje pośrednie oddziaływanie: konsultacje, negocjacje, przekonywanie, zachęcanie.

Wszechstronne wsparcie sektora turystycznego w konsekwencji ma doprowadzić do:

- a) poprawy infrastruktury technicznej (służącej zarówno turystom, jak i mieszkańcom),
- b) zwiększenia dochodów uzyskiwanych z obsługi turystów przez lokalne firmy,
- c) rozwoju przedsiębiorczości lokalnej, powstania nowych miejsc pracy w usługach turystycznych i okołoturystycznych i zmniejszenia bezrobocia,
- d) wzrostu dochodów ludności i podniesienia poziomu jakości życia mieszkańców,
- e) integracji mieszkańców – budowy aktywnej społeczności lokalnej dumnej ze swej „małej ojczyzny”.

Cele bezpośrednie (szczegółowe) oraz operacyjne prezentuje rys. 33. oraz matryca logiczna.

Dokładniej scharakteryzowane zostaną: **główne kierunki rozwoju turystyki** w gminie Sulejów oraz **cztery podstawowe grupy działań**:

- a) **zintegrowany (markowy) produkt turystyczny obszaru,**
- b) **rozwój infrastruktury turystycznej i paraturystycznej,**
- c) **promocja i informacja turystyczna,**
- d) **wsparcie instytucjonalne i badania turystyczne.**

6.1. Kierunki rozwoju turystyki

Współczesna sfera usług turystycznych jest bardzo różnorodna, tak jak zróżnicowane są motywy podróżowania ludzi XXI w. Niemożliwe jest więc zaspokojenie potrzeb wszystkich podróżujących. Nie ma zresztą takiej potrzeby, gdyż na rynku dominuje wąska specjalizacja. Pozwala ona z jednej strony na stałe doskonalenie obsługi turystów tylko w wybranym zakresie usług, z drugiej strony zaś umożliwia wyróżnienie się spośród miejscowości i obszarów konkurujących o przyjezdnych (m.in. poprzez wykreowanie zintegrowanego/markowego produktu turystycznego obszaru).

6.1.1. Rodzaje turystyki

Stworzenie tzw. unikatowej propozycji sprzedaży (ang. *Unique Selling Proposition* – USP), czyli niepowtarzalnej, niemożliwej do powtórzenia przez konkurencję oferty, jest kluczem do osiągnięcia sukcesu. Gmina Sulejów jest w tej komfortowej sytuacji, że posiada zasoby, które wyróżniają ją na tle gmin sąsiednich. Tym „bogactwem” są zespoły klasztorne w Sulejowie-Podklasztorzu i Witowie, powszechnie – i co najważniejsze pozytywnie – kojarzone z miastem i gminą. Powinny one stać się podstawą rozwoju wyjątkowej w skali regionu (powiatu piotrkowskiego) formy turystyki: **turystyki kulturowej**¹.

Turystyka kulturowa ma szansę stać się swoistą wizytówką, znakiem firmowym gminy, wyraźnie odróżniającym ją od sąsiadów. Ponieważ zwiedzanie zabytków i udział w imprezach kulturalnych wiąże się jedynie z krótkotrwałymi pobytami turystów (i niewielkimi

¹ **Turystyka kulturowa** to każda forma turystyki, której celem jest kontakt turystów z materialnym i niematerialnym dziedzictwem kulturowym odwiedzanego obszaru (dzieła sztuki, architektura, pomniki historii, folklor), wykorzystująca przy tym przede wszystkim ogólnie dostępną ofertę kulturalną (muzea, galerie, teatry, koncerty, festiwale etc.). Najczęściej spotykanym rodzajem turystyki kulturowej jest turystyka krajoznawcza (poznawcza), obejmująca zwiedzanie miast (turystyka miejska), obiektów architektonicznych i instytucji kultury (np. muzeów), a także udział w wydarzeniach kulturalnych (np. festiwalach, koncertach). Innymi jej odmianami są także: turystyka pielgrzymkowa, uzdrowiskowa, przemysłowa, podróże studyjne, językowe, tematyczne.

wydatkami), konieczne jest wsparcie rozwoju innych form turystyki, które zatrzymałyby turystów na dłużej.

Uzupełniającymi formami turystyki w gminie Sulejów powinny stać się:

- a) turystyka aktywna i specjalistyczna²,
- b) turystyka wypoczynkowa³,
- c) agroturystyka⁴,
- d) turystyka szkolna/edukacyjna⁵,
- e) turystyka biznesowa, kongresowa i motywacyjna⁶ – potencjalnie w przyszłości (rys. 34).

Oferta produktowa w ramach wyróżnionych form turystyki omówiona została w rozdz. 6.2.

6.1.2. Ochrona dziedzictwa historyczno-kulturowego

Elementem wyróżniającym gminę Sulejów na tle sąsiednich obszarów jest wysokiej klasy dziedzictwo historyczno-kulturowe (m.in.: opactwo Cystersów w Sulejowie-Podklasztorzu, opactwo ponorbertańskie w Witowie, miejsca potyczek i pobytu oddziału mjr. Hubala, relikty działalności gospodarczej: wapienniki, kamieniołomy wapienia). Aby to bogactwo obszaru mogło stać się podstawą rozwoju turystyki, konieczne są intensywne starania o jego ochronę i zachowanie.

² **Turystyka aktywna i specjalistyczna** – podróże w celu realizacji hobby, zamiłowań i czynnego uprawiania różnorodnych dyscyplin sportu; wymaga odpowiednich umiejętności i sprzętu, często także kwalifikacji i uprawnień; w ostatnich latach popularne są krótkie, intensywne wyjazdy mające dostarczyć dużą dawkę doznań („wysoki poziom adrenaliny”).

³ **Turystyka wypoczynkowa** – jedna z podstawowych i najstarszych form turystyki, wiąże się z regeneracją sił fizycznych i psychicznych turysty, najczęściej wyróżnia się wypoczynek bierny i aktywny, związany z uprawianiem sportu .

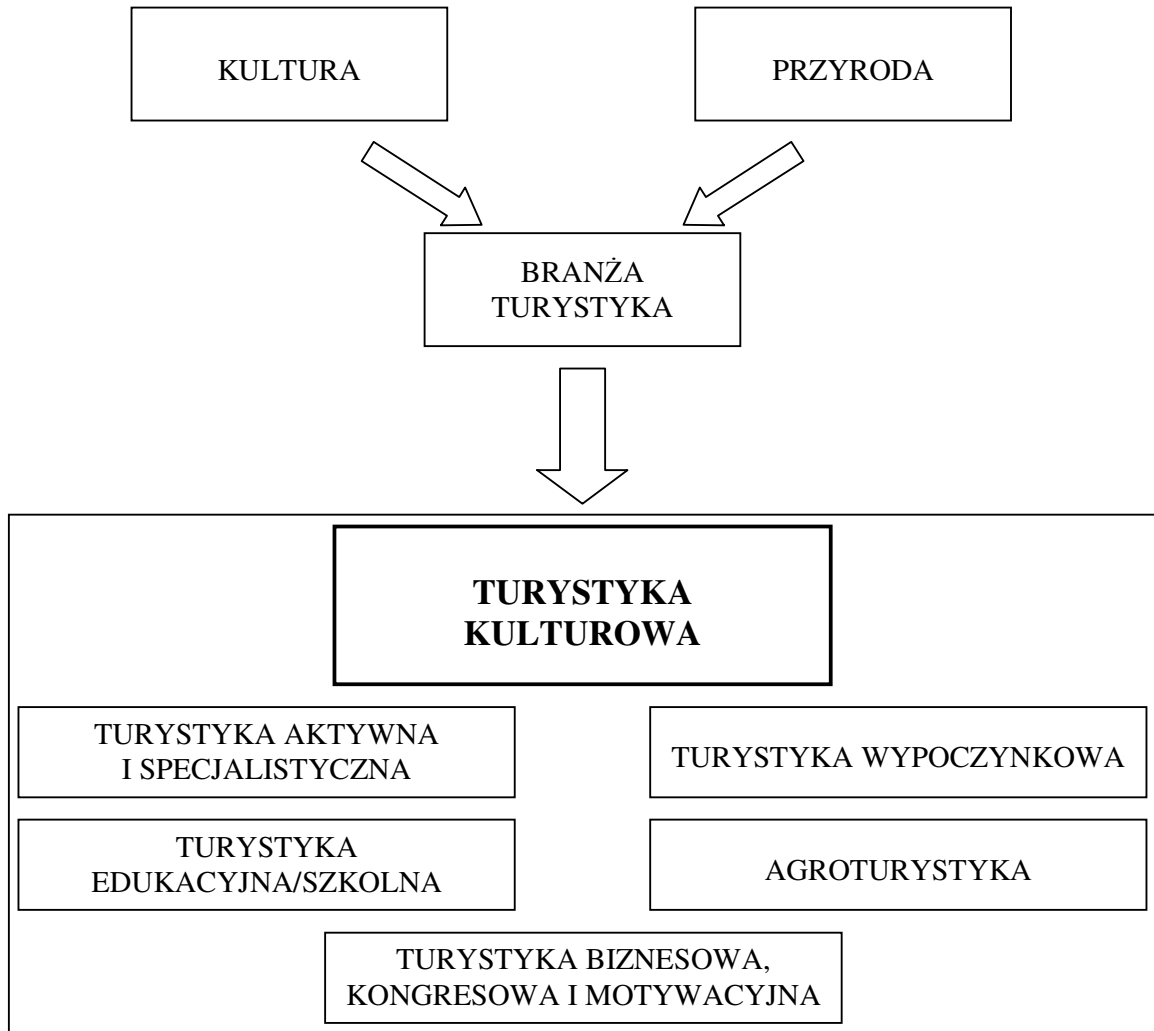
⁴ **Agroturystyka** – turystyka związana z pobytem w funkcjonującym gospodarstwie wiejskim, obejmuje różne formy spędzania wolnego czasu na terenach wiejskich, korzystania z usług świadczonych na terenie gospodarstwa rolnego, możliwość degustacji i zakupu produktów rolnych i ich przetworów.

⁵ **Turystyka szkolna/edukacyjna** – wszelkie formy zorganizowanych wyjazdów dzieci i młodzieży szkolnej w celach edukacyjno-wychowawczych i wypoczynkowych, np. wycieczki krajoznawcze, rajdy, obozy, kolonie, „zielone szkoły”.

⁶ **Turystyka biznesowa** – podróże służbowe, wszystkie podróże, których celem są związane z pracą lub interesami zawodowymi podróżującego

Turystyka kongresowa – indywidualne i zorganizowane (grupowe) podróże w celu uczestnictwa w kongresach, konferencjach, seminariach i zgromadzeniach.

Turystyka motywacyjna (ang. *incentive tourism*) – „podróż w nagrodę”, forma turystyki korporacyjnej traktowana jako wyróżnienie dla najlepszych pracowników, zachęta większego wysiłku w przyszłości (budowanie lojalności wobec firmy), a także okazja do podnoszenia kwalifikacji pracowników i tzw. *team buildingu*.



Rys. 34. Kierunki rozwoju turystyki w mieście i gminie Sulejów (Źródło: opracowanie własne).

Priorytetowym zadaniem we wstępnej fazie realizacji strategii rozwoju turystyki i kultury jest pieczołowita konserwacja i wierna rekonstrukcja zabytkowej substancji. Nie można dopuścić do jej zniekształcenia, a także dewastacji całego krajobrazu kulturowego (najbliższego otoczenia). Tylko PRAWDZIWE, AUTENTYCZNE budowle będą w stanie przyciągnąć turystów. Dotyczy to przede wszystkim obu zespołów architektury sakralnej, ale także historycznego centrum (układu przestrzennego) Sulejowa, które powinno być poddawane sukcesywnej rewitalizacji.

Należy podjąć również jak najszybsze starania w celu zachowania dla potomności przynajmniej jednego z ocalałych jeszcze wapienników. Musi pozostać choćby ślad po tej charakterystycznej dla okolic Sulejowa działalności.

Ratowanie oraz dbanie o dobry stan zabytków wymaga określonych inwestycji finansowych. Bez nich jednak niemożliwy będzie rozwój turystyki kulturowej. Dopiero zabezpieczenie istnienia zabytkowych obiektów stworzy solidny fundament dla działalności kulturalnej i przyjazdu turystów. Poniesione nakłady w dalszej perspektywie zwrócą się po wielokroć, a część dochodów z turystyki będzie mogła być przeznaczona na dalszą restaurację zabytków.

6.1.3. Obszary koncentracji i ciągi ruchu turystycznego

Rozwój turystyki w gminie nie może następować w izolacji od terenów sąsiednich. Tym bardziej, że pobliskie miasta i tereny również stawiają na rozwój różnych form turystyki. Na podstawie analizy danych statystycznych oraz obserwacji podejmowanych działań można prognozować, że w najbliższym czasie powstaną następujące ośrodki i obszary koncentracji ruchu turystycznego:

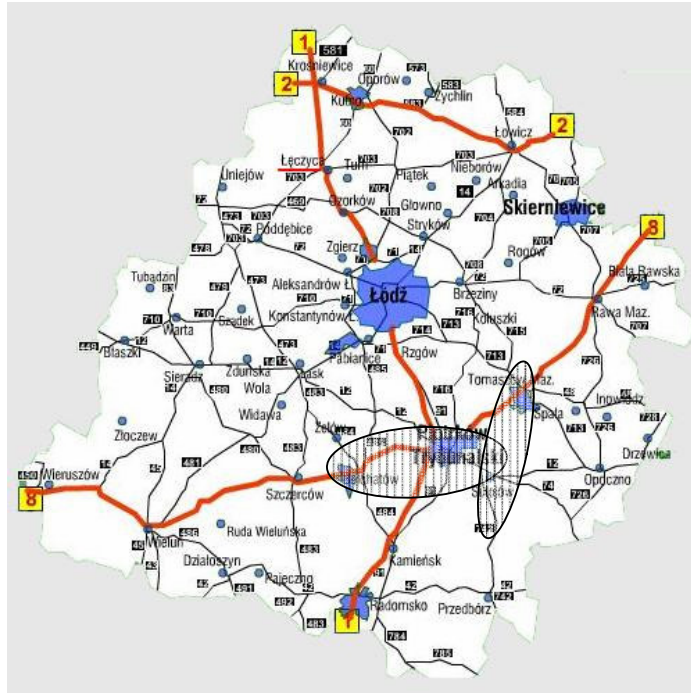
- a) Bełchatów – Góra Kamięnsk (turystyka aktywna i specjalistyczna, biznesowa, kongresowa i motywacyjna),
- b) Piotrków Trybunalski (turystyka poznawcza/krajoznawcza, miejska, głównie w oparciu o ruch tranzytowy),
- c) dolina rzeki Pilicy: Przedbórz – Zb. Sulejowski – Tomaszów Maz. (turystyka aktywna i specjalistyczna, wypoczynkowa, po części także poznawcza/krajoznawcza).

Strategicznym celem Sulejowa (ale także i pozostałych samorządów) musi być połączenie tych, jak do tej pory, odrębnych obszarów i utworzenie dwóch podstawowych ciągów ruchu turystycznego:

- a) **równoleżnikowego** (Bełchatów – Piotrków – Sulejów),
- b) **południkowego** (Przedbórz – Sulejów – Zb. Sulejowski – Tomaszów Maz.) – rys. 35.

Dzięki temu możliwe będzie wzbogacenie oferty turystycznej regionu – uzupełnienie jej o nowe elementy (np. konferencje + kultura, wypoczynek + kultura), co powinno skutkować wzajemnym „podsyłaniem” sobie turystów i wzrostem dochodów.

Gmina Sulejów, która znajduje się na skrzyżowaniu tych ciągów, musi aktywnie zabiegać zarówno o turystów wędrujących wzdłuż Pilicy (spływy kajakowe, turystyka rowerowa) czy wypoczywających nad Zbiornikiem Sulejowskim (imprezy żeglarskie), jak i o uczestników konferencji w bełchatowskich hotelach, aktywnych wypoczywających na Górze Kamięnsk i krajoznawców z Piotrkowa.



Rys. 35. Proponowane ciągi ruchu turystycznego w regionie bełchatowsko-piotrkowsko-tomaszowskim (Źródło: opracowanie własne)

6.1.4. Współpraca z miejscowościami, gminami i organizacjami

Gmina Sulejów jest zbyt małą i słabą (finansowo, organizacyjnie, kadrowo itd.) jednostką, by samodzielnie zaistnieć na rynku turystycznym. Poza tym turyści nie zwracają uwagi na granice administracyjne. Dla nich nie jest istotny fakt, gdzie kończy się obszar jednej gminy a zaczyna drugiej. Istniejące zagospodarowanie turystyczne (np. szlaki, oznakowanie) czy informacja turystyczna muszą mieć swoje „przedłużenie” na sąsiednie tereny. Dzięki temu wzbogaca się wachlarz usług i atrakcji dostępnych dla wypoczywających.

Niezbędna jest więc, oparta na partnerskich zasadach, współpraca z samorządami najbliższych gmin, w ramach powiatu piotrkowskiego, a także z wybranymi gminami innych powiatów (chodzi przede wszystkim o gminy: Bełchatów, Przedbórz, Mniszków, Tomaszów Maz.). Współpraca ta powinna mieć sformalizowany charakter (np. pisemne porozumienie, umowa między zainteresowanymi stronami).

W przypadku gmin nadpilicznych istnieje pilna potrzeba powołania lokalnej organizacji turystycznej, w której znaleźliby się zarówno przedstawiciele samorządów, jak i turystycznych podmiotów gospodarczych. Ułatwi to ustalenie i koordynację działań w ramach głównych kierunków rozwoju turystyki, a przede wszystkim umożliwi i sformalizuje przepływ środków finansowych (w tym także możliwość dofinansowania promocji z POT).

Do najważniejszych obszarów współdziałania gmin należy zaliczyć:

a) przygotowanie spójnego (ale różnorodnego) produktu turystycznego całego rejonu nadpilicznego, a docelowo także bełchatowsko-piotrkowsko-tomaszowskiego,

b) wspólne działania promocyjne (w tym: publikacja wydawnictw dotyczących współpracujących jednostek, organizacja akcji promocyjnych, udział w targach, wzajemne „polecanie się” turystom, linki na stronach internetowych itp.),

c) realizacja większych, ponadgminnych inwestycji (np. szlaków turystycznych).

Odrębnym zagadnieniem jest nawiązanie kontaktu z organizacjami turystycznymi i samorządami lokalnymi związanymi z turystycznymi szlakami kulturowymi, które przebiegają również i przez gminę Sulejów, tj. Szlakiem Romańskim i Cysterskim. Wykaz wybranych podmiotów, z którymi można podjąć współpracę prezentuje tab. 28.

Tab. 28. Organizacje i instytucje związane z tematycznymi szlakami kulturowymi

L.p.	Nazwa	Profil działalności	Kontakt
Szlak Romański			
1.	Centrum Promocji Europejskiego Dziedzictwa Kulturowego	Organizacja i promocja Szlaku Romańskiego, promocja sztuki romańskiej w Polsce	ul. Grota Roweckiego 5 97-300 Piotrków Tryb. tel. 0 44 732 16 26 fax 0 44 647 65 46 info@szlakromanski.pl www.szlakromanski.org
2.	Organizacja Turystyczna „Szlak Piastowski”	Działania na rzecz rozwoju turystyki na terenie Szlaku Piastowskiego	ul. Roosevelta 42 62-200 Gniezno info@szlakpiastowski.com.pl www.szlakpiastowski.com.pl
3.	Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy	Badania naukowe, ochrona i popularyzacja zabytków z okresu początków państwa polskiego	Dzieskanowice 32 62-261 Lednogóra, tel. (0-61) 427-50-10, fax. (0-61)427-50-20 muzeum.lednica@interian.pl ww.lednicamuzeum.pl
4.	bractwa rycerskie, np. Bractwo Rycerskie Ziemi Łęczyckiej i Sieradzkiej "Signum Temporis"	Popularyzacja kultury: rycerskiej, materialnej i duchowej średniowiecza	ul. Aleksandrowska 10/69 91-120 Łódź fax. (0-42) 652 88 77 wojtek_jakubowski@wp.pl www.turniej.pl
5.	samorząd Łęczycy (Urząd Miasta Łęczycy)	Rozwój turystyki kulturowej w oparciu o romańskie i gotyckie dziedzictwo historyczne	ul. M. Konopnickiej 14 99-100 Łęczycy tel. (0-24) 721-03-00 fax. (0-24) 721-03-01 sekretariat@leczyca.info.pl www.leczyca.info.pl
6.	samorząd Inowłódza (Urząd Gminy Inowłódz)	Rozwój turystyki kulturowej w oparciu o romańskie dziedzictwo historyczne	ul. Spalska 2 97-215 Inowłódz tel. (044) 710-12-33 fax. 710-12-33 gmina@inowlodz.pl www.inowlodz.pl

Strategia rozwoju turystyki i kultury w gminie Sulejów

7.	Stowarzyszenie Szlak Templariuszy	Propagowanie dziedzictwa zakonu templariuszy	ul. Nadrzeczna 9 05-090 Raszyn www.templariusze.org
Szlak Cysterski			
8.	Rada Koordynacyjna Szlaku Cysterskiego w Polsce przy Prezesie Polskiej Kongregacji Cystersów	Ochrona i promocja dziedzictwa zakonu cystersów, organizacja Szlaku Cysterskiego w Polsce	P.U.B.P. Dynamika ul. Robotnicza 4a 44-100 Gliwice tel: 032 231 82 93 biuro_cystersi@o2.pl
9.	Zespół do Badań nad Historią i Kulturą Cystersów przy Instytucie Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	Badania nad historią i kulturą zakonu cystersów na ziemiach polskich	Wydział Historyczny Collegium Historicum ul. Św. Marcin 78 61-809 Poznań tel./fax (0-61) 8294725 history@main.amu.edu.pl
10.	Ogólnopolskie Forum Gmin Cysterskich i Właścicieli Obiektów Cysterskich i Pocysterskich	Cykliczne spotkania przedstawicieli samorządów o charakterze promocyjnym, naukowym i roboczym	
11.	Samorządy 40 miejscowości w Polsce, w których znajdują się obiekty cysterskie i pocysterskie		

Zródło: opracowanie własne na podstawie różnych materiałów.

Działania te mają przede wszystkim promować Sulejów – lokować nazwę miasta wśród największych polskich zabytków, pozyskiwać turystów zainteresowanych tematyką szlaku, ale także sprzyjać wymianie doświadczeń, wykorzystaniu sprawdzonych rozwiązań, podejmowaniu wspólnych starań np. o pozyskiwanie środków unijnych.

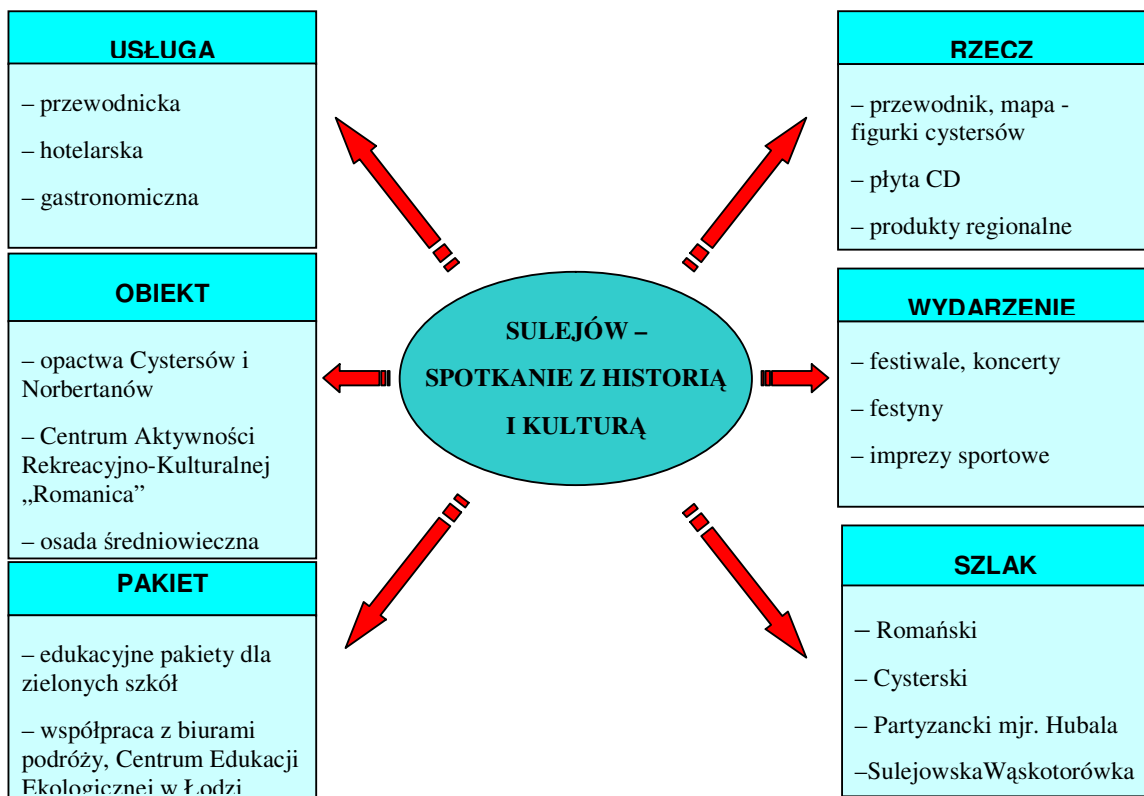
6.2 Produkty turystyczne obszaru

Zgodnie z przyjętymi na wstępie strategicznymi kierunkami rozwoju turystyki w mieście i gminie Sulejów markowym produktem obszaru ma stać się turystyka kulturowa.

Proponowana nazwa produktu:

SULEJÓW – SPOTKANIE Z HISTORIĄ I KULTURĄ

W skład produktu turystycznego obszaru wchodzi cały szereg produktów cząstkowych: pojedyncze usługi, dobra materialne, obiekty (atrakcje turystyczne), pakiety turystyczne, wydarzenia i szlaki. Pełną strukturę produktu turystycznego Sulejowa prezentuje rys. 36. Przedstawiono na nim najważniejsze elementy składowe, zarówno te już istniejące, jak i te, które dopiero trzeba będzie stworzyć. Ich krótkie charakterystyki znajdują się poniżej.



Rys. 36. Ważniejsze elementy składowe produktu turystycznego „Sulejów – spotkanie z historią i kulturą” (Źródło: opracowanie własne).

Podstawę tak rozumianego produktu stanowią następujące obiekty:

1. istniejące:

a) **zespół klasztorny Cystersów w Sulejowie-Podklasztorzu** (wszystkie obiekty sakralne i gospodarcze). Poszerzenia i właściwego wyeksponowania wymagają zbiory klasztornego muzeum. Dopełnieniem oferty powinny być również adekwatnie zaaranżowane usługi gastronomiczno-noclegowe hotelu „Podklasztorze” (np. menu z regionalnymi i cysterskimi /choćby tylko z nazwy/ potrawami, noclegi w celach zakonników). Prestiżowe miejsce w wyremontowanych pomieszczeniach Arsenалу znajdzie też dla siebie informacja turystyczna.

b) **ponorbertański zespół klasztorny w Witowie** jako Sanktuarium Maryjne Matki Bożej Zwiastowania, dodatkowym walorem ma być powiększone przykościelne muzeum,

2. projektowane:

a) **osada średniowieczna** – opracowanie koncepcji osady nawiązującej do średniowiecznych tradycji Sulejowa-Podklasztorza. W ramach projektu przy opactwie powstanie (po uzyskaniu zgody i akceptacji konserwatora zabytków) replika osiedla, w którym będą miały miejsce:

- przewodnictwo po opactwie w strojach cysterskich (bazujące głównie na legendach opactwa – tzw. „zwiedzanie z fabułą”),
- odtworzenie dawnego cysterskiego browaru – na miejscu pokaz produkcji piwa (degustacja, sprzedaż),
- odtworzenie dawnych warsztatów rzemieślniczych – możliwość spróbowania swych sił w różnych zawodach, zajęcia edukacyjne dla dzieci, sprzedaż wyrobów,
- stanowisko bicia monet średniowiecznych (pamiątki),
- prezentacje walk rycerskich.

b) **Centrum Aktywności Rekreacyjno-Kulturalnej „Romanica”**

Ten wielofunkcyjny obiekt powstanie przy ul. Szkolnej. Centrum ma służyć zaspokajaniu potrzeb rekreacyjnych zarówno mieszkańców, jak i turystów wypoczywających na terenie gminy. W ramach projektu Kalejdoskop Europejski⁷ obiekt zostanie wykorzystany na cele konferencyjno-wystawiennicze (sympozja, wystawy, pokazy, prezentacje itp.). Równie ważna będzie jego funkcja kulturalna: w obiekcie będą organizowane różnego

⁷ Gmina Sulejów w projekcie „Kalejdoskop Europejski” bierze udział obok miasta Piotrków Trybunalski oraz powiatu ziemskiego piotrkowskiego. Przedsięwzięcie to wiąże ze sobą 7 miast z różnych krajów Europy (Francji, Niemiec, Czech, Austrii, Węgier, Słowacji i Polski). Uczestnictwo w nim zapewnia doskonałą promocję zabytków romańskich dzięki organizacji międzynarodowych imprez kulturalno-historycznych, koncertów, wystaw, konferencji itp.

rodzaju wydarzenia i imprezy kulturalne, tu będzie skupiało się życie kulturalne miasta i gminy (ośrodek kultury).

c) Wapiennik

Projekt zakłada opracowanie koncepcji muzeum na wolnym powietrzu, w którym prezentowane byłyby dawne zajęcia i zawody mieszkańców Sulejowa. Skansen obejmowałby przynajmniej dwa sektory. W pierwszym odtworzono by wygląd tradycyjnego wapiennika. Ekspozycja („Sulejowskie wapienniki”), pokazy i prezentacje powinny dokumentować historię tego rodzaju działalności gospodarczej człowieka w okolicach Sulejowa. Drugi sektor poświęcony byłby flisactwu i spławianiu drewna na rzece Pilicy.

Wymienione obiekty już same z siebie stanowią atrakcję turystyczną (z uwagi na swe wartości historyczne, architektoniczne lub pełnione funkcje). Konieczne jest tylko zapewnienie turystom możliwości ich zwiedzania (usługi przewodnickie), czy też korzystania z nich (instruktorzy rekreacji).

Uzupełnieniem i znacznym wzbogaceniem oferty obiektów powinien być jednak przemyślany i starannie dobrany program kulturalny: spektakle, koncerty, festiwale i wydarzenia okolicznościowe rozgrywane się w historycznej scenerii. Proponuje się organizację następujących imprez kulturalnych:

- a) **Festiwal „Kolory Polski”,**
- b) **Festiwal Muzyki Kameralnej i Organowej w Gminie Sulejów,**
- c) **Noc Świętojańska,**
- d) **Dni Sulejowa** (lipiec),
- e) **Festyn Historyczny** (sierpień) – nowa forma Festynu Rodzinnego na Podklasztorzu - impreza masowa, mająca na celu prezentację różnych aspektów życia w średniowiecznej Polsce (zajęcia rzemieślników, życie mieszczanina, szlacheckie zwyczaje) oraz klasztorze cysterskim. Odbывałyby się na terenie Podklasztorza (opactwo + osada średniowieczna). Mogłaby również obejmować tzw. rekonstrukcje historyczne (co roku odtwarzane byłoby inne ważne wydarzenie z historii Polski),

Kalendarz imprez kulturalnych musi być zróżnicowany (oprócz ofert kultury wysokiej, również imprezy o charakterze masowym, zarówno wydarzenia cykliczne, jak i jednorazowe koncerty, wieczory poezji etc.) i bogaty na tyle, by zapełnić wszystkie weekendy sezonu turystycznego.

Poznanie dziedzictwa historyczno-kulturowego obszaru ułatwiają wytyczone i oznakowane szlaki turystyczne. Oprócz już istniejących:

- a) **Szlaku Romańskiego,**
- b) **Szlaku Cysterskiego,**
- c) **Szlak Partyzanckiego im. majora Henryka Dobrzańskiego „Hubala”,**
- d) **ścieżki rowerowej im. Zygmunta Goliata,**

proponuje się utworzenie nowej trasy rowerowej (we współpracy z samorządem Piotrkowa Tryb.).

Rowerowa ścieżka edukacyjna „Sulejowska Wąskotorówka” po połączeniu ze ścieżką im. Z. Goliata utworzy pętlę rowerową o charakterze edukacyjnym. Ścieżka swą nazwą nawiązuje do trasy kolejki wąskotorowej, która łączyła Sulejów z Piotrkowem. Szlak ukaże turystom relikty tej linii (np. budynki stacyjne). Innymi ciekawymi walorami ścieżki będą pozostałości przemysłu wapienniczego w okolicach Sulejowa oraz dwa założenia klasztorne. Przewidziane jest oznakowanie w postaci podstawowego oznaczenia szlaku rowerowego oraz tablic informacyjnych prezentujących poszczególne walory turystyczne szlaku (przystanki ścieżki edukacyjnej).

Główne walory krajoznawcze szlaku:

- walory związane z dawnymi tradycjami wapienniczymi okolic Sulejowa, wyrobiska po dawnych kopalniach odkrywkowych wapienia (Kurnędz),
- pozostałości kolei wąskotorowej Piotrków Trybunalski – Sulejów (zachowane budynki stacji kolejowych w Uszczyńcu, Przygłowie i Sulejowie),
- dwa zespoły klasztorne: Norbertanów w Witowie oraz Cystersów w Sulejowie-Podklasztorzu.

W ramach wsparcia rozwoju pozostałych form turystyki, dopełniających markowy produkt turystyki kulturowej, będą realizowane następujące zadania:

I. TURYSTYKA AKTYWNA I SPECJALISTYCZNA

1. **„Nurkowanie w kamieniołomie”** – opracowanie i przygotowanie kompleksowej oferty dla pletwonurków w dawnym kamieniołomie wapieni w Kurnędzu; unikalny w skali Polski centralny akwen o dobrych warunkach do nurkowania (parametry wody, topografia dna etc.) powinien zostać wykorzystany do stworzenia ośrodka wypoczynku dla wszystkich

miłośników tej formy wypoczynku (zarówno początkujących, jak i zaawansowanych), Ponieważ właścicielem kamieniołomu jest firma prywatna, działanie samorządu będzie miało charakter wspomagający (np. pomoc w pozyskaniu środków na inwestycje).

2. „Aktywnie w dolinie Pilicy” – zadanie to dotyczy pełnego wykorzystania naturalnej trasy przemieszczania się turystów, jaką stanowi dolina rzeczna. Obejmuje m.in. realizację koncepcji szlaku wodnego rzeki Pilicy: przygotowanie i aktywizację szlaku kajakowego od Przedborza do Białobrzegów, tworzenie tras rowerowych i szlaków turystyki pieszej wzdłuż rzeki. Docelowo Pilica powinna stać się osią rozwoju różnych form turystyki aktywnej (realizację projektu szlaku kajakowego na rzece zapoczątkował już Urząd Marszałkowski w Łodzi – opracowano system piktogramów, trwają przygotowania do oznakowania trasy).

3. Szlak turystyki konnej województwa łódzkiego – od 2006 r. projekt przygotowuje Departament Kultury Fizycznej, Sportu i Turystyki Urzędu Marszałkowskiego. Trasa będzie wiodła wokół województwa łódzkiego i umożliwi wielodniową wędrowkę konną z noclegami w stadninach i gospodarstwach agroturystycznych.

4. Regaty o Puchar Burmistrza Sulejowa i Starosty Piotrkowa Tryb. – coroczne zawody żeglarzy w Barkowicach Mokrych.

II. TURYSTYKA SZKOLNA/EDUKCYJNA

1. Program „Zielony Sulejów” – zadanie to obejmuje przygotowanie pełnej oferty edukacyjnej dla szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych możliwej do realizacji w ośrodkach wypoczynkowych na terenie gminy. Tygodniowe (lub dłuższe) pobyty w ramach tzw. „zielonych szkół” mogą obejmować lekcje terenowe z zakresu:

- a) geografii, np. „W dolinie rzeki Pilicy” (wybrane zagadnienia: geologia, geomorfologia, gospodarka, turystyka), „Zmienność krajobrazowa Polski” (strefa przejściowa między nizinami a wyżynami), „Wapienie i wapienniki”, „Sztuczne zbiorniki wodne w Polsce”,
- b) historii i kultury, np. „Wokół zakonów” (wybrane zagadnienia: historia Sulejowa na tle historii regionu, dzieje zakonu Cystersów i Norbertanów), „Architektura romańska”, „Architektura barokowa”, „Hubalczycy”,
- c) biologii i ochrony środowiska, np. „Fauna i flora Sulejowskiego PK”, „Formy ochrony przyrody w dolinie Pilicy”.

2. Przewodnik do zajęć terenowych dla zielonych szkół – publikacja powinna zostać opracowana przy pomocy nauczycieli różnych poziomów nauczania i różnych przedmiotów, z których zajęcia mogłyby być realizowane na obszarze gminy, zawierałaby

gotowe scenariusze lekcji w terenie z propozycjami konkretnych miejsc, tras, zadań do wykonania itp.; wydawnictwo byłoby zarówno materiałem promocyjnym (zachęcającym do przyjazdu do Sulejowa z grupą szkolną), jak i praktyczną pomocą dla nauczycieli w przeprowadzaniu atrakcyjnych zajęć w ramach „zielonych szkół”.

3. Nawiązanie współpracy z organizatorami turystyki szkolnej (np. z Łodzi) w celu włączenia Sulejowa do ich oferty (np. organizacja *study tour* dla tego typu touroperatorów) oraz Centrum Edukacji Ekologicznej w Łodzi (i innych dużych miastach).

III. TURYSTYKA WYPOCZYNKOWA

1. Powstanie nowego centrum wypoczynku nad Zalewem Sulejowskim – w ramach przygotowanej koncepcji zakłada się turystyczne zagospodarowanie, należącej do gminy Sulejów, działki w Barkowicach Mokrych. Powstanie m.in. piaszczysta plaża z dostępem do zbiornika, obiekty i urządzenia rekreacyjno-sportowe (pole namiotowe, boisko do siatkówki, plac zabaw dla dzieci z urządzeniami terenowymi, mały amfiteatr), a także zaplecze gastronomiczne.

IV. AGROTURYSTYKA

W ramach tego zadania przewiduje się kontynuację zawartego w *Planie rozwoju lokalnego gminy Sulejów* Programu wspierania rozwoju agroturystyki (program nr 26).

Obejmuje on:

- a) rozwój gospodarstw agroturystycznych (wspieranie tworzenia nowych i rozwoju istniejących gospodarstw),
- b) promocję gospodarstw agroturystycznych,
- c) rozwój gospodarstw ekologicznych,
- d) popularyzację produkcji zdrowej żywności.

Zakłada się też zrealizowanie istniejącej inicjatywy umieszczenia na liście produktów regionalnych Ministerstwa Rozwoju Regionalnego tzw. bułki opackiej wypiekanej przez lokalną piekarnię.

6.3. Rozwój infrastruktury turystycznej i paraturystycznej

Pomyślny rozwój turystyki w gminie Sulejów wymaga rozbudowy i modernizacji istniejącej obecnie, a także budowy zupełnie nowej bazy turystycznej i paraturystycznej. Do najważniejszych strategicznych inwestycji w tym zakresie zalicza się:

1. restaurację zabytkowych zespołów klasztornych w Sulejowie-Podklasztorzu i Witowie, a zwłaszcza rozbudowę pomieszczeń ekspozycyjnych obu przykościelnych placówek muzealnych, adaptację Arsenалу na centrum informacji turystycznej, a także oddanie do użytku (po przystosowaniu istniejących obiektów) unikatowych miejsc noclegowych – „Cysterskiego dormitorium” (cele zakonników przystosowane do pobytu turystów),
2. utrzymanie kierunków rewitalizacji historycznego centrum Sulejowa,
3. restaurację/rekonstrukcję tradycyjnego w okolicach Sulejowa wapiennika z przeznaczeniem na cele edukacyjno-wystawiennicze,
4. budowę wielofunkcyjnego (sportowo-wystawienniczo-kulturalnego) Centrum Aktywności Rekreacyjno-Kulturalnej „Romanica”,
5. budowę osady średniowiecznej,
6. utworzenie kompleksu noclegowo-rekreacyjnego w ramach Centrum Turystyki Podwodnej „Nurkowanie w kamieniołomie”,
7. turystyczne zagospodarowanie plaży nad Zalewem Sulejowskim na gminnej działce w Barkowicach Mokrych,
8. wyznaczenie w terenie i zagospodarowanie tras turystycznych:
 - ścieżki rowerowej „Sulejowska Wąskotorówka”,
 - tematycznych ścieżek edukacyjnych w ramach programu „Zielony Sulejów” (tablice poglądowe, stanowiska dydaktyczne, miejsca wypoczynku),
 - szlaków turystyki aktywnej w dolinie Pilicy (piesze, rowerowe, kajakowe),
9. poprawę oznakowania obiektów i szlaków turystycznych (znaki dojazdowe, tablice informacyjne itd.),
10. rozbudowę i modernizację dróg gminnych, ułatwiających turystom dotarcie do najważniejszych atrakcji turystycznych gminy oraz obiektów noclegowych i gastronomicznych.

Bliższa charakterystyka wymienionych obiektów (ich funkcji, lokalizacji) została dokonana w rozdz. 6.2.

6.4. Promocja i informacja turystyczna

Duża konkurencja na współczesnym rynku turystycznym sprawia, że nie wystarcza już przygotować wyjątkową, oryginalną ofertę produktową. Potencjalny turysta musi być o niej w szybki, atrakcyjny i wyczerpujący sposób poinformowany, a przede wszystkim skutecznie zainteresowany, zachęcony do przyjazdu. Inaczej wybierze może gorszą ofertę, ale taką, o której więcej wie, która została sprawnie i efektywnie wypromowana.

Rola promocji i informacji turystycznej jeszcze bardziej wzrasta w dzisiejszym globalnym świecie, gdy o turystów konkurują nie tylko sąsiednie obszary, ale także miejscowości i rejony oddalone o setki kilometrów. Wobec rozwoju środków komunikacji barierą w podróżowaniu nie jest już odległość czy koszty, ale czas potrzebny na dojazd, uciążliwość podróży i... brak informacji o miejscu wypoczynku.

Stawiając na rozwój turystyki w gminie Sulejów, trzeba będzie podjąć rywalizację o turystów nie tylko z sąsiednimi gminami, ale także innymi znanymi ośrodkami kultury w Polsce, a nawet za granicą. Turysta w ramach turystyki kulturalnej ma wiele możliwości spędzenia wolnego czasu. Aby wybrał ofertę Sulejowa musi być ona atrakcyjna, znana i odpowiednio wypromowana. Inaczej pozostanie niezauważona lub po prostu zignorowana.

Dlatego konieczne jest rozpoczęcie intensywnych działań promocyjnych w celu propagowania dziedzictwa kulturowego i historycznego gminy, a także opartej na nim oferty turystycznej. Do pilnej realizacji wytypowano następujące zadania:

1. Opracowanie strategii promocji turystycznej

Aby podejmowane działania promocyjne nie były tylko działaniami jednorazowymi, doraźnymi, nastawionymi na uzyskanie pojedynczych efektów, konieczne jest opracowanie długofalowej (przynajmniej 5-letniej) strategii promocji turystycznej gminy Sulejów. Powinna ona m.in. zaproponować nową organizację jednostki ds. promocji (rozdzielenie promocji gospodarczej od turystycznej, wzmocnienie kadrowe itd.), zdefiniować priorytetowe cele promocyjne, określić charakter prowadzonej promocji turystycznej, przedstawić plan działań promocyjnych na lata 2008-13, zdefiniować segmenty docelowe, określić sposoby koordynacji stosowanych środków i narzędzi promocji itd.

Równoległe i w ścisłym powiązaniu z pracami nad strategią promocji gminy Sulejów powinny być podejmowane najważniejsze aktualnie działania w tym zakresie. Zalicza się do nich:

2. Stworzenie spójnego systemu identyfikacji wizualnej obszaru – obok nazwy, czyli samego słowa, istnieje cała grupa czynników odpowiedzialnych za określenie tożsamości miejscowości (obszaru), wyróżniających ją spośród innych obecnych na rynku. System identyfikacji wizualnej składa się z elementów:

- leksykalnych (marka jako nazwa),
- semantycznych (hasło, slogan reklamowy),
- graficznych (logo, kolorystyka, sposób aranżacji przestrzeni),
- typograficznych (kroje i wielkości czcionek, układ tekstu),
- poligraficznych (rodzaj i gęstość papieru, rodzaj druku),
- szablonowych (dokumenty wewnętrzne i zewnętrzne, prezentacje, e-maile, oferty).

Jest to całość symboliki stosowanej przez gminę, czyli wszystko to, po czym można ją „na zewnątrz” rozpoznać; wszystkie te elementy, poprzez które buduje się relacje z otoczeniem. Identyfikacja wizualna firmy ma również za zadanie wywołanie u potencjalnych klientów pewnych pozytywnych skojarzeń skłaniających do nabywania produktów (w tym przypadku: przyjazdu do Sulejowa).

Po zaakceptowaniu i przyjęciu systemu identyfikacji wizualnej (w postaci tzw. księgi znaków) musi być on **KONSEKWENTNIE I BEZ ODSTĘPSTW** stosowany (np. jednolita szata graficzna wszystkich materiałów promocyjnych gminy).

3. Uruchomienie/uaktywnienie punktu informacji turystycznej – trudno wyobrazić sobie ośrodek turystyczny bez sprawnie działającego punktu informacji turystycznej. Docelowo ma on zostać zlokalizowany na terenie opactwa Cystersów w Sulejowie-Podklasztorzu w zaadaptowanym na ten cel pomieszczeniach Arsenału. Zanim to nastąpi należy zadbać o uaktywnienie informacji turystycznej przy Gminnym Centrum Informacji i wyposażenie jej w odpowiednie materiały informacyjno-reklamowe.

4. Strony internetowe – wyniki badań „obecności” Sulejowa w przestrzeni wirtualnej (por. rozdz. 4.2.1.) sugerują podjęcie dwóch grup działań w tym zakresie:

a) **przebudowy strony internetowej miasta** (lub stworzenie nowej witryny) w celu wyraźnego wydzielenia serwisu turystycznego, który będzie zawierał wszystkie najważniejsze z punktu widzenia turysty informacje, m.in.: charakterystykę dziedzictwa historyczno-kulturowego (w tym: fotografie, wizualizacje etc.), interaktywną mapę gminy, propozycje spędzenia wolnego czasu, opisy szlaków turystycznych (mapy), kalendarz imprez, informacje praktyczne, w tym aktualną prezentację obiektów bazy noclegowej i gastronomicznej (strona

powinna być udostępniona na preferencyjnych warunkach wszystkim zainteresowanym gestorom),

b) **współpracy z administratorami innych portali** w celu zamieszczania wiarygodnych i atrakcyjnych informacji o Sulejowie; nie może ich zabraknąć przede wszystkim na stronach internetowych kulturowych szlaków turystycznych: Cysterskiego (www.szlakcysterski.org) i Romańskiego (www.szlakromanski.org).

5. Wydawnictwa promocyjne – rozszerzenie działalności wydawniczej ma na celu zwiększenie liczby materiałów informacyjno-reklamowych o charakterze BEZPŁATNYM i OGÓLNODOSTĘPNYM: podstawowa część wydawnictw promocyjnych musi być dostępna ZA DARMO – każdy turysta zainteresowany walorami gminy powinien mieć możliwość ich otrzymania w: punkcie informacji turystycznej, obu zespołach klasztornych, obiektach noclegowych (także w formie wydruku ze strony internetowej miasta). Publikacje te muszą mieć odpowiedni nakład (rzędu co najmniej kilku tysięcy) i być często uaktualniane. Tylko najobszerniejsze i najbardziej kosztowne wydawnictwa mogą być sprzedawane.

Do szybkiej realizacji przewiduje się wydanie następujących materiałów:

- mapa turystyczna gminy Sulejów,
- foldery reklamowe: głównych produktów turystycznych, szlaków turystycznych, kalendarium imprez kulturalnych,
- informator bazy turystycznej i paraturystycznej w gminie,
- widokówki – współczesne, jak i reprinty dawnych zdjęć Sulejowa.

Docelowo publikacja wydawnictw promocyjnych powinna stać się jednym z podstawowych zadań nowo powołanej lokalnej organizacji turystycznej.

6. Lokalne pamiątki – każdy turysta, oprócz wspomnień i zdjęć, chce przywieźć z podróży jakiś oryginalny, niebanalny, typowy dla odwiedzanego regionu drobiazg – pamiątkę z wakacji. Wraz z rozwojem ruchu turystycznego i pojawieniem się popytu na tego typu gadżety z pewnością pojawią się różnego rodzaju pamiątki. Chodzi jednak o to, by nie były to tandetne, pseudorzemieślnicze wyroby czy nijakie, pozbawione tożsamości przedmioty, które mogą być pamiątkami z każdego miejsca w Polsce. Należałoby przygotować pamiątki adekwatne do „kulturalnego” wizerunku Sulejowa. Zestaw takich souvenirów może zostać skompletowany w ramach organizowanego przez Urząd Miejski konkursu na lokalną pamiątkę turystyczną (wzorem konkursu firmowanego przez POT).

Przykładowe propozycje: figurki cystersów, wapienie z amonitami, romańskie detale architektoniczne (jako elementy dekoracyjne na różnych przedmiotach), pamiątki muzyczne...

7. Produkty regionalne – produkty te w szczególny sposób decydują o odrębności, specyfice i kolorycie danego obszaru, są namacalnym dowodem jego gastronomicznego dziedzictwa, a mogą też stać się oryginalną, „konsumpcyjną” pamiątką turystyczną. W celu identyfikacji tradycyjnych lokalnych przysmaków konieczne jest przeprowadzenie wywiadów ze starszymi mieszkańcami, odszukanie receptur, przepisów etc. (konkurs, projekt w ramach edukacji regionalnej). Poszukiwanie historycznych produktów nie przekreśla jednak próby wykreowania współczesnych specjałów, których nazwa, charakter czy przypisana „legenda” nawiązywałaby do markowego produktu Sulejowa.

Przykładowe propozycje produktów: bułka opacka, gołąbek opacki, piwo cysterskie...

8. Współdziałanie w promocji turystycznej powiatu piotrkowskiego i województwa łódzkiego – z uwagi na ograniczony budżet promocyjny gminy korzystnym rozwiązaniem jest współpraca w tym zakresie z odpowiednimi jednostkami na poziomie powiatu i województwa (samorządy, Regionalna Organizacja Turystyczna Województwa Łódzkiego), umożliwi to prezentację materiałów informacyjno-reklamowych Sulejowa na szerszą skalę, ale także podkreśli rangę miasta jako jednego z najważniejszych ośrodków turystycznych regionu. Współpraca powinna obejmować różne działania, np. publikację wydawnictw (przewodniki, informatory, foldery, mapy itp.) czy organizację imprez i wydarzeń turystycznych (zloty, rajdy, uroczystości rocznicowe itp.).

Najlepszym sposobem pozyskiwania turystów jest jednak udział w targach i bezpośrednie spotkania/rozmowy z potencjalnymi gośćmi. Dla Sulejowa strategiczne znaczenie mają największe tego typu imprezy w Polsce:

- Międzynarodowe Targi Turystyczne TOUR & TRAVEL w Warszawie (wrzesień)
- Targi Regionów i Produktów Turystycznych TOUR SALON w Poznaniu (październik).

Oprócz tego gmina powinno regularnie pojawiać się na regionalnych targach na wybranych dużych rynkach docelowych w:

- Katowicach – Targi Turystyczne SILESIA TOUR (marzec-kwiecień, listopad),
- Kielcach – Świętokrzyskie Targi Turystyki VOYAGER (marzec),
- Krakowie – Krakowski Salon Turystyczny (kwiecień),
- Łodzi – Międzynarodowe Targi Regiony Turystyczne NA STYKU KULTUR (marzec),
- Warszawie – Targi Turystyki i Wypoczynku LATO (kwiecień),

Z uwagi na duże koszty udziału w większości imprez targowych wspólne zagospodarowanie stoiska przez kilka samorządów (lub w ramach powiatu czy województwa) jest pod kątem finansowym najlepszym rozwiązaniem. Dodatkowo udział w polskich stoiskach narodowych na wytypowanych przez POT strategicznych targach w kraju i zagranicą może być dofinansowany w wysokości do 50%, 35% lub 25% kosztów (www.pot.gov.pl).

6.5. Wsparcie instytucjonalne i badania turystyczne

Podstawowym celem czwartej grupy działań jest organizacyjno-instytucjonalne wspieranie rozwoju turystyki na terenie gminy Sulejów. Proponowane tu do realizacji zadania mają bardzo zróżnicowany charakter, ale służą jednemu: stworzeniu jak najkorzystniejszych warunków dla funkcjonowania branży turystycznej. Wśród najważniejszych wyzwań w tym zakresie należy wymienić:

1. Wsparcie powstania i rozwoju lokalnej organizacji turystycznej w Sulejowie,

2. Wydzielenie ze struktur Urzędu Miejskiego w Sulejowie komórki odpowiedzialnej tylko za sprawy turystyki, a w szczególności zajmującej się: stworzeniem i wdrażaniem koncepcji zagospodarowania turystycznego gminy, prowadzeniem badań dla określenia charakteru i wielkości ruchu turystycznego, prowadzeniem informacji turystycznej, koordynowaniem wszelkich działań związanych z turystyką i rekreacją na terenie gminy.

3. Opracowanie i wdrożenie zasad proturystycznej polityki władz Sulejowa – jest to sygnał, że władzom zależy na rozwoju zwłaszcza szeroko rozumianego sektora turystycznego (i usług go wspomagających), program obejmuje:

- stworzenie systemu zachęt i ułatwień (np. „szybka ścieżka”) dla osób chcących rozpocząć działalność gospodarczą w sektorze turystycznym,
- pobudzanie i wsparcie aktywności gospodarczej mieszkańców w zakresie turystyki (np. ulgi podatkowe, turystyczny inkubator przedsiębiorczości),
- pomoc w pozyskiwaniu przez przedsiębiorców środków unijnych na rozwój firm turystycznych,
- aktywne poszukiwanie inwestorów zewnętrznych,
- otwartość na partnerstwo publiczno-prywatne (PPP),
- wspieranie turystycznych inicjatyw branżowych: pomoc w organizacji kursów językowych, szkoleń zawodowych, przekwalifikowywaniu bezrobotnych,

4. Współpraca z samorządami, organizacjami turystycznymi (np. PTTK, YMCA) oraz **podmiotami gospodarczymi** (obiekty noclegowe, gastronomiczne, biura podróży itp.) działającymi na terenie gminy Sulejów i powiatu piotrkowskiego

5. Edukacja regionalna mieszkańców: zarówno dzieci i młodzieży szkolnej, jak i dorosłych. Celem programu jest poznanie historii i dziedzictwa swojej „małej ojczyzny”, budzenie lokalnego patriotyzmu, dumy z osiągnięć przodków, posiadanych zabytków,

integracja społeczności lokalnej, co powinno w przyszłości zaprocentować w kontaktach z turystami (brak kompleksów, chęć pokazania przyjezdnym miejscowych „skarbów”, umiejętność wskazania i opisanie atrakcyjnych turystycznie obiektów i miejsc).

Głównymi adresatami projektu są jednak dzieci, przede wszystkim w wieku 10-12 lat. Zajęcia z wiedzy regionalnej będą dla nich jedną z form wyrównywania szans edukacyjnych. Przewiduje się m.in. regularną wymianę grup młodzieżowych pomiędzy Sulejowem a miastami partnerskimi (zwłaszcza Tisnov w Republice Czeskiej). Wyjazdy te mają służyć nawiązywaniu i rozwijaniu międzynarodowych relacji na bazie historycznego dziedzictwa.

Wśród innych zalecanych projektów edukacyjnych należy wymienić:

- a) przygotowanie przez uczniów strony internetowej o gminie (dzieje i zabytki miasta, rodzinne historie, współczesne wydarzenia),
- b) organizacja wystawy fotograficznej „Dawny Sulejów” (może to być też okazja do wydobycia z domowych zbiorów unikalnych archiwalnych zdjęć miasta i gminy, które da się później wykorzystać w działalności promocyjnej),
- c) opracowanie Kroniki Sulejowa, Dziejów Rodzin Sulejowskich itp.

6. Współpraca ze szkołami wyższymi – nawiązanie kontaktów z uczelniami ma na celu:

- a) **organizację praktyk studenckich** (dla różnych kierunków studiów) na terenie gminy Sulejów (swoista promocja walorów obszaru wśród młodych ludzi, ale także pobudzenie popytu na usługi turystyczne),
- b) **opracowanie systemu pomocy stypendialnej dla absolwentów szkół średnich** z terenu gminy, którzy podejmą studia na kierunku turystyka i rekreacja (1-2 stypendia rocznie, fundowane przez przedsiębiorców turystycznych, w zamian za zobowiązanie podjęcia pracy przez określony czas w Sulejowie) – cel: tworzenie zasobów wykwalifikowanej kadry turystycznej, stworzenie perspektyw ciekawej pracy zawodowej dla młodzieży, zahamowanie emigracji młodych ludzi z terenu gminy,
- b) **rozpoczęcie systematycznych badań rynku turystycznego**, dotyczących m.in.: natężenia, skali i zasięgu ruchu turystycznego na terenie miasta i gminy Sulejów, ocen, opinii i preferencji turystów.

7. Zwiększenie rangi i prestiżu Sulejowa na turystycznej mapie Polski – służyć temu będzie wpisanie kompleksu opactwa Cystersów w Sulejowie-Podklasztorzu na listy wyjątkowo cennych zabytków:

- a) utworzoną przez Ministerstwo Edukacji Narodowej listę „*Miejsca pamięci narodowej*” w ramach „Programu wycieczek edukacyjnych dla dzieci i młodzieży. Podróże historyczno-

kulturowe w czasie i przestrzeni” (w długim wykazie obiektów, których zwiedzanie w ramach wycieczek szkolnych jest refundowane, jak na razie znalazły się inne romańskie zabytki regionu łódzkiego: Tum k. Łęczycy i Inowłódz, ale nie Sulejów),

b) nadanie tytułu Pomnik Historii (Kultury Narodu Polskiego) i umieszczenie na liście tego typu obiektów w drodze rozporządzenia prezydenta RP (obecnie wykaz obejmuje 33 pozycje),

c) wpisanie na listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO (13 obiektów w Polsce).

Etapy wdrażania *Strategii rozwoju turystyki i kultury w mieście i gminie Sulejów* przedstawia tab. 29.

Tab. 29. Etapy wdrażania Strategii

1. Cel nadrzędny: Zwiększenie ruchu turystycznego				
L.p.	Zadanie	Podmioty realizujące	Miejsce	Termin
1.1.	Rozwój produktu turystycznego gminy			
1.1.1.	<i>Kreowanie i promocja zintegrowanych (markowych) produktów turystycznych - turystyka kulturowa” Sulejów – spotkanie z historią i kulturą” - turystyka aktywna i specjalistyczna - turystyka wypoczynkowa - agroturystyka - turystyka szkolna/edukacyjna - turystyka biznesowa, kongresowa i motywacyjna</i>	<i>Urząd Miejski w Sulejowie Lokalna Organizacja Turystyczna Przedsiębiorcy turystyczni Organizacje i stowarzyszenia zajmujące się turystyką (np. PTTK)</i>	Cały obszar gminy Sulejów	2007-20
1.1.2.	<i>Nawiązanie współpracy z sąsiednimi gminami w celu aktywizacji turystów przebywających nad Zalewem Sulejowskim i w Piotrkowie Tryb.</i>	<i>Urząd Miejski w Sulejowie</i>		2008, 2009-20 – wspólne działania
1.1.3.	<i>Nawiązanie współpracy z gminami i organizacjami związanymi ze Szlakiem Romańskim i Cysterskim</i>	<i>Urząd Miejski w Sulejowie</i>		2008, 2009-20 – wspólne działania
1.1.4.	<i>Utrzymanie, wzmocnienie rangi oraz stworzenie nowych imprez kulturalnych, turystycznych i sportowych: a) Festiwal „Kolory Polski” b) Festiwal Muzyki Kameralnej i Organowej w Gminie Sulejów c) Noc Świętojańska d) Dni Sulejowa e) Festyn Historyczny f) Regaty o Puchar Burmistrza Sulejowa i Starosty Piotrkowa Tryb.</i>	<i>Urząd Miejski w Sulejowie + organizatorzy imprez: Filharmonia Łódzka Impresariat Artystyczny im. M. Reja w Radomiu Miejski Ośrodek Kultury Miejski Ośrodek Kultury Miejski Ośrodek Kultury Łódzki Klub Regatowy „Latający Holender”</i>	<i>Sulejów-Podklasztorze, Witów Sulejów-Podklasztorze, Witów Sulejów Sulejów Sulejów-Podklasztorze Barkowice Mokre</i>	cyklicznie, co roku
1.1.5.	<i>Utworzenie ośrodka edukacji regionalnej (przy Centrum Aktywności Rekreacyjno-Kulturalnej „Romanica”)</i>	<i>Urząd Miejski w Sulejowie + Miejski Ośrodek Kultury + szkoły</i>	Sulejów	2008
1.1.6.	<i>Rozwój rekreacji i wypoczynku weekendowego</i>	<i>Prywatni przedsiębiorcy + Urząd Miejski w Sulejowie + LOT</i>	Obszar całej gminy Sulejów	2007-20
1.2.	Zachowanie dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego na terenie gminy Sulejów			
1.2.1.	<i>Ochrona, restauracja i przystosowanie do celów turystycznych zabytkowych obiektów - zespołu klasztornego w Sulejowie-Podklasztorzu - zespołu klasztornego w Witowie</i>	<i>Parafia w Sulejowie-Podklasztorzu PTH „Trybunalskie” SA Parafia w Witowie</i>	<i>Sulejów-Podklasztorze Witów</i>	I etap do 2010, później wg potrzeb

1.2.2.	<i>Rewitalizacja historycznego centrum Sulejowa</i>	<i>Urząd Miejski w Sulejowie</i>	Sulejów	2007-13
1.2.3.	<i>Budowa skansenu „Wapiennik”</i> - zachowanie pozostałości wapiennika - opracowanie koncepcji - pozyskanie terenu pod przyszłe muzeum - budowa ekspozycji	<i>Urząd Miejski w Sulejowie</i>	Sulejów	2007-08 2008 2009 2010-20
1.2.4.	<i>Zagospodarowanie dawnych kamieniołomów wapienia w Kurnędzu na Centrum Turystyki Podwodnej „Nurkowanie w kamieniołomie”</i>	<i>Właściciel kamieniołomu</i>	Kurnędz	2007-13
1.3.	Rozwój infrastruktury turystycznej i paraturystycznej			
1.3.1.	<i>Rozwój usług gastronomicznych</i> - Rozszerzenie zakresu i podniesienie standardu bazy gastronomicznej	<i>Właściciele obiektów</i>	Obszar całej gminy Sulejów	2007-20
1.3.2.	<i>Podnoszenie standardu bazy noclegowej i rozwój bazy towarzyszącej</i> - Unowocześnienie istniejącej bazy noclegowej - Budowa wielofunkcyjnego Centrum Aktywności Rekreacyjno-Kulturalnej „Romanica” - utworzenie kompleksu noclegowo-rekreacyjnego w ramach Centrum Turystyki Podwodnej „Nurkowanie w kamieniołomie”	<i>Właściciele obiektów</i> <i>Urząd Miejski w Sulejowie</i> <i>Właściciel kamieniołomu</i>	Obszar całej gminy Sulejów Sulejów Kurnędz	2007-20 2007-13 2007-13
1.3.3.	<i>Rozwój gospodarstw agroturystycznych i ekologicznych</i>	<i>właściciele gospodarstw + Urząd Miejski w Sulejowie</i>	Obszar całej gminy Sulejów	2007-20
1.3.4.	<i>Rozwój ogólnodostępnego zagospodarowania i infrastruktury turystycznej</i> - Opracowanie koncepcji, wyznaczenie i zagospodarowanie turystyczne ścieżki rowerowej „Sulejowska Wąskotorówka” - Wyznaczenie i zagospodarowanie tematycznych ścieżek edukacyjnych w ramach programu „Zielony Sulejów” - Wyznaczenie i zagospodarowanie turystyczne szlaków turystyki aktywnej („Aktywnie w dolinie Pilicy”) - Wyznaczenie i zagospodarowanie turystyczne szlaku konnego woj. łódzkiego - Poprawa oznakowania obiektów i szlaków turystycznych - Opracowanie koncepcji i budowa osady średniowiecznej przy opactwie Cystersów w	<i>Urząd Miejski w Sulejowie + UM Piotrków Tryb.</i> <i>Urząd Miejski w Sulejowie + właściciele ośrodków wypoczynkowych + szkoły</i> <i>Urząd Marszałkowski w Łodzi + UM w Sulejowie</i> <i>Urząd Marszałkowski w Łodzi + UM w Sulejowie</i> <i>Urząd Miejski w Sulejowie + LOT</i> <i>Urząd Miejski w Sulejowie + parafia w Sulejowie-Podklasztorzu</i>	Sulejów – Piotrków Tryb. Obszar całej gminy Sulejów Dolina Pilicy Zgodnie z planem przebiegu szlaku Obszar całej gminy Sulejów Sulejów-Podklasztorze	2007-13 2007-13 2007-13 2007-13 2007-13

	<i>Sulejowie-Podklasztorzu</i> - Realizacja nowego centrum wypoczynku nad Zalewem Sulejowskim	+ PTH „Trybunalskie” Urząd Miejski w Sulejowie + prywatni inwestorzy	Barkowice Mokre	2007-13
1.3.5.	<i>Rozbudowa i modernizacja dróg gminnych</i>	<i>Urząd Miejski w Sulejowie</i>	Obszar całej gminy Sulejów	2007-13

2. Cel nadrzędny: Rozwój instytucjonalnej obsługi turystyki				
L.p.	Zadanie	Podmioty realizujące	Miejsce	Termin
2.1.	Wparcie organizacyjno-instytucjonalne i monitoring rozwoju turystyki			
2.1.1.	<i>Wsparcie powstania i rozwoju lokalnej organizacji turystycznej (LOT) w Sulejowie</i>	<i>Urząd Miejski w Sulejowie + firmy i organizacje turystyczne</i>	Gmina Sulejów	2007
2.1.2.	<i>Wydzielenie ze struktur UM w Sulejowie komórki odpowiedzialnej tylko za sprawy turystyki</i>	<i>Urząd Miejski w Sulejowie</i>	Sulejów	2008
2.1.3.	<i>Opracowanie i wdrożenie zasad proturystycznej polityki władz Sulejowa</i>	<i>Urząd Miejski w Sulejowie</i>	Sulejów	2008
2.1.4.	<i>Utworzenie punktu informacji turystycznej</i>	<i>Urząd Miejski w Sulejowie/LOT</i>	Sulejów (docelowo Arsenał opactwie Cystersów)	2007 2009
2.1.5.	<i>Edukacja regionalna mieszkańców gminy Sulejów</i>	<i>Urząd Miejski w Sulejowie + LOT (docelowo: Centrum Edukacji Regionalnej)</i>	<i>Urząd Miejski w Sulejowie</i>	2008-20
2.1.6.	<i>Współpraca ze szkołami wyższymi: - organizacja praktyk studenckich - system pomocy stypendialnej - badania i monitoring rynku turystycznego</i>	<i>Urząd Miejski w Sulejowie + LOT + prywatni przedsiębiorcy</i>		
2.1.7.	<i>Zwiększenie rangi i prestiżu Sulejowa</i>	<i>Urząd Miejski w Sulejowie + LOT</i>		2007-20 (działania ciągłe)
2.2.	Promocja turystyczna gminy			
2.2.1.	<i>Opracowanie strategii promocji turystycznej</i>	<i>Na zlecenie UM w Sulejowie/LOT</i>		2008
2.2.2.	<i>Stworzenie systemu identyfikacji wizualnej gminy</i>	<i>Na zlecenie UM w Sulejowie/LOT</i>		2008
2.2.3.	<i>Przebudowa strony internetowej miasta</i>	<i>Na zlecenie UM w Sulejowie</i>		2007
2.2.4.	<i>Wykonanie i publikacja wydawnictw promocyjnych: - mapy turystycznej gminy Sulejów - folderów reklamowych najważniejszych produktów turystycznych i imprez kulturalnych - informatora bazy turystycznej i paraturystycznej</i>	<i>Urząd Miejski w Sulejowie/LOT</i>		2007-13
2.2.5.	<i>Wykreowanie lokalnych pamiątek turystycznych i regionalnych produktów</i>	<i>Urząd Miejski w Sulejowie/LOT</i>		2007-20 (działania ciągłe)
2.2.6.	<i>Współdział w promocji turystycznej powiatu piotrkowskiego i województwa łódzkiego, w tym udział w targach</i>	<i>Urząd Miejski w Sulejowie/LOT Starostwo Piotrkowskie, Urząd Marszałkowski, ROT WŁ</i>	Polska, Europa	2007-20 (działania ciągłe)

6.6. Fundusze¹

Unijna polityka regionalna na lata 2007-2013 uległa znaczącym zmianom. Nowe państwa członkowskie nie są już traktowane oddzielnie, procedury wdrażania funduszy będą uproszczone, a największe środki zostaną przeznaczone dla najbiedniejszych regionów. Komisja Europejska zaproponowała budżet na politykę regionalną w wysokości 347 mld euro, z czego na Polskę przypada kwota 67 mld euro.

Na podstawie wytycznych UE przygotowano **Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia na lata 2007-2013** (NSRO). Dokument określa kierunki wsparcia ze środków unijnych w ciągu 7 najbliższych lat w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności (por. tab. 3). Zakładanym efektem strategii proponowanej w NSRO jest podniesienie jakości życia mieszkańców Polski i osiągnięcie spójności gospodarczej z innymi krajami UE.

Celem strategicznym NSRO jest tworzenie warunków dla wzrostu konkurencyjności gospodarki opartej na wiedzy i przedsiębiorczości zapewniającej wzrost zatrudnienia oraz wzrost poziomu spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej. Cel ten, a także 6 horyzontalnych celów szczegółowych, realizowanych będzie za pomocą programów i projektów współfinansowanych z następujących funduszy strukturalnych:

- Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko,
- Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka (dotyczy innowacyjności na poziomie co najmniej krajowym, innowacyjność na poziomie lokalnym i regionalnym będzie wspierana w Regionalnych Programach Operacyjnych),
- Program Operacyjny Kapitał Ludzki,
- 16 Regionalnych Programów Operacyjnych,
- Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej (obejmuje tylko 5 województw Polski wschodniej),
- Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej,
- Program Operacyjny Pomoc Techniczna (wspiera instytucje uczestniczące w realizacji programów operacyjnych).

¹ Rozdział został opracowany na podstawie informacji zamieszczonych na stronach internetowych: <http://www.mrr.gov.pl/ProgramyOperacyjne+2007-2013/>, <http://funduszeonline.cmsmirage.pl/>, <http://www.lodzkie.pl/lozkie/fundusze/programowanie/rop/index.html>

Głównym celem **Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (PO IŚ)** jest podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej Polski i jej regionów poprzez rozwój infrastruktury technicznej, przy równoczesnej ochronie i poprawie stanu środowiska, zdrowia, **zachowaniu tożsamości kulturowej** (podkreślenie autorów) i rozwijaniu spójności terytorialnej. Beneficjentami programu mogą być m.in. jednostki samorządu terytorialnego i ich związki, jednostki sprawujące nadzór nad parkami krajobrazowymi, nadleśnictwa oraz organizacje pozarządowe.

Spośród 17 zakładanych priorytetów dla gminy Sulejów istotne są:

VII. Transport przyjazny środowisku,

VIII. Bezpieczeństwo transportu i krajowe sieci transportowe, a zwłaszcza

XII. Kultura i dziedzictwo kulturowe.

Główny problem w skorzystaniu z tych środków polega na tym, że PO IŚ koncentruje się na działaniach o charakterze strategicznym i ponadregionalnym. Konieczne jest więc udokumentowanie ponadregionalnej rangi zgłaszanego projektu.

Program Operacyjny Kapitał Ludzki (PO KL) finansowany będzie w 85% ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego oraz w 15% ze środków krajowych. Głównym jego celem jest umożliwienie pełnego wykorzystania potencjału zasobów ludzkich poprzez wzrost zatrudnienia i potencjału adaptacyjnego przedsiębiorstw i ich pracowników, podniesienie poziomu wykształcenia społeczeństwa, zmniejszenie obszarów wykluczenia społecznego oraz wsparcie dla budowy struktur administracyjnych państwa.

PO KL składa się z 10 priorytetów, realizowanych równolegle na poziomie centralnym i regionalnym. W ramach komponentu centralnego środki zostaną przeznaczone przede wszystkim na wsparcie struktur i systemów instytucjonalnych, natomiast środki komponentu regionalnego zostaną przeznaczone na wsparcie dla osób i grup społecznych. Dla gminy Sulejów ważne mogą okazać się priorytety:

I. Zatrudnienie i integracja społeczna,

VI. Rynek pracy otwarty dla wszystkich,

VII. Promocja integracji społecznej,

VIII. Regionalne kadry gospodarki,

IX. Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach.

Beneficjentami PO KL mogą być: jednostki administracji rządowej i samorządowej, przedsiębiorcy, instytucje rynku pracy, organizacje pozarządowe, instytucje systemu oświaty i szkolnictwa wyższego.

Regionalne Programy Operacyjne, które stworzono odrębnie w 16 województwach, w całości współfinansowane są z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. W ich ramach o unijne pieniądze można się starać na wiele typów inwestycji z zakresu edukacji, ochrony zdrowia, infrastruktury drogowej i ochrony środowiska, społeczeństwa informacyjnego, **kultury, turystyki** (podkreślenie autorów), sportu, a także przyczyniające się do wzrostu konkurencyjności przedsiębiorstw.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego (RPO WŁ)

Procedura akceptacji na szczeblu krajowym projektu RPO WŁ zakończyła się 27 lutego 2007 r. W marcu 2007 r. został on przekazany do Komisji Europejskiej, a w czerwcu odbyło się pierwsze spotkanie negocjacyjne. Na realizację programu łącznie z EFRR przyznano kwotę niemal 864 mln euro.

Priorytety (tzw. osie priorytetowe) RPO WŁ to:

- I. Infrastruktura transportowa (w tym; poprawa bezpieczeństwa ruchu drogowego w województwie łódzkim, ścieżki rowerowe),
- II. Ochrona środowiska,
- III. Gospodarka, innowacyjność, przedsiębiorczość (w tym: poprawa atrakcyjności rekreacyjnej i turystycznej regionu),
- IV. Społeczeństwo informacyjne,
- V. Infrastruktura społeczna (w tym: kształtowanie i rozwijanie kulturowej tożsamości regionalnej)
- VI. Odnowa obszarów miejskich,
- VII. Pomoc techniczna.

Dla realizacji przedsięwzięć *stricte* turystycznych kluczowy jest priorytet III. Pomoc koncentrować się będzie przede wszystkim na rozwoju sfery hotelarskiej, kongresowej, sportowo-rekreacyjnej oraz małej infrastruktury turystycznej (m.in. punkty widokowe, parkingi). Będzie można uzyskać dofinansowanie na projekty polegające na budowie lub przebudowie już istniejącej bazy turystycznej lub na nadaniu funkcji turystycznych obiektom, które dotychczas miały inne przeznaczenie. Wsparcie otrzymają także działania obejmujące inwestycje w zagospodarowanie infrastrukturalne dolin rzek i zbiorników wodnych oraz oznakowanie szlaków turystycznych. W ramach rozwoju turystyki aktywnej wspierana będzie również budowa lub przebudowa infrastruktury sportowej.

W celu podniesienia jakości świadczonych usług i produktów turystycznych zakłada się rozwój istniejącego systemu informacji i promocji, w szczególności systemów internetowych, punktów informacyjnych, wydawnictw edukacyjno-promocyjnych oraz

stworzenie informacji wizualnej w terenie. Wspierane będą również działania z zakresu promocji oraz marketingu związanego z regionalnymi produktami turystycznymi, które pozwolą na wykształcenie tzw. "marek" turystycznych.

Dla sfery kultury najważniejszy jest priorytet V, którego zadaniem jest budowanie i kształtowanie tożsamości regionalnej poprzez wspieranie walorów dziedzictwa kulturowego regionu. Realizacji tego celu mają służyć działania w zakresie budowy, przebudowy lub wyposażenia obiektów kultury, kształtowanie szerokiej oferty kultury oraz mobilizacja aktywności kulturalnej mieszkańców. Rozwój bazy infrastrukturalnej ma umożliwić kreowanie wydarzeń kulturalnych na wyższym poziomie oraz ich oferowanie szerszej grupie odbiorców.

Wspierana będzie także ochrona oraz zachowanie architektonicznego dziedzictwa kulturowego regionu, z zachowaniem pełnionych przez nie dotychczas funkcji kulturalnych lub nadaniem takich funkcji. Realizowane będą projekty związane z podniesieniem bezpieczeństwa zasobów instytucji kulturalnych (zabezpieczenia przeciwpożarowe, przeciwwłamaniowe), inwestycje z zakresu infrastruktury informacyjnej oraz tworzenia centrów informacji w obszarze kultury, a także działania promocyjne z zakresu kultury (promocja imprez kulturalnych, rozwój i promocja lokalnych lub regionalnych produktów kulturowych).

Ostatnim z programów operacyjnych na lata 2007-13, z którego gmina Sulejów ewentualnie może skorzystać jest **Europejska Współpraca Terytorialna**. Program ten służy wspieraniu, promocji i realizacji wspólnych projektów o charakterze międzynarodowym na terytorium całej Unii Europejskiej.

W przypadku dalszego rozwoju współpracy międzynarodowej miasta i gminy Sulejów możliwe jest pozyskiwanie funduszy z 3 typów programów operacyjnych:

- współpracy transgranicznej (rozwijanie wspólnych inicjatyw lokalnych i regionalnych m.in. pomiędzy Polską a Czechami),
- współpracy transnarodowej (integracja terytorialna Unii Europejskiej poprzez wspieranie dostępności, zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich, innowacyjność i ochronę środowiska naturalnego),
- współpracy międzyregionalnej (wymiana doświadczeń i najlepszych praktyk w zakresie m.in. wspierania innowacyjności i gospodarki opartej na wiedzy oraz ochrony środowiska).

Uwaga: W czerwcu 2007 r. jako pierwszy został ostatecznie zatwierdzony PO Kapitał Ludzki. Pozostałe programy operacyjne znajdują się jeszcze w trakcie negocjacji z Komisją Europejską. Ponieważ negocjacje wprowadzają niekiedy dość istotne zmiany do projektów, propozycje źródeł finansowania zawarte w niniejszym opracowaniu i oparte o projekty programów mogą się różnić od finalnych rozwiązań.

Poza programami operacyjnymi istnieją jeszcze możliwości poszukiwania wsparcia finansowego podejmowanych przedsięwzięć w ramach innych programów. Są to:

- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich,
- Norweski Mechanizm Finansowy,
- Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG).

BIBLIOGRAFIA:

1. *860-lecie Sulejowa. Miasto i gmina Sulejów* (mapa gminy i plan miasta), 2005, Wyd. Pomorza i Kujaw „Pik” s.c., Bydgoszcz.
2. Butowski L., Wątorska-Dec M., Żukowski M., 2002, *Finansowanie rozwoju turystyki ze środków Unii Europejskiej*, Polska Agencja Rozwoju Turystyki, Warszawa.
3. Communication from the Commission, 2003, *Sustainable urban development in the European Union. A framework for action*, To the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions.
4. *Informacja o stanie środowiska na terenie miasta Piotrkowa Tryb. i powiatu piotrkowskiego ziemskiego w roku 2005*, 2006, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Łodzi, Delegatura w Piotrkowie Trybunalskim (www.wios.lodz.pl/docs/piotrkow05.pdf).
5. Gaworecki W.W., 2007, *Turystyka*, wyd. V., zmienione, PWE, Warszawa.
6. Kaczmarek, Stasiak, Włodarczyk, 2005, *Produkt turystyczny. Pomysł – organizacja – zarządzanie*, PWE, Warszawa.
7. Kondracki J., 2001, *Geografia regionalna Polski*, wyd. II poprawione, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
8. Koter M., Liszewski S., Suliborski A., Wieczorek T., 2002, *Łódź i województwo. Podręcznik wiedzy o regionie dla gimnazjum*, ŁTN, Łódź
9. Kurowski J. K., Kiedrzyński M., *Ścieżka rowerowa im. Zygmunta Goliata wokół Zbiornika Sulejowskiego*, informator turystyczno-przyrodniczy.
10. Krzemiński T. (red.), 1972, *Województwo łódzkie. Przewodnik*, Sport i Turystyka, Warszawa
11. Lijewski T., Mikułowski B., Wyrzykowski J., 1998, *Geografia turystyki Polski*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
12. *Lokalny program rewitalizacji miasta Sulejowa*, 2005, Uchwała Nr XXVI/193/2005 Rady Miejskiej w Sulejowie z dnia 31 maja 2005 r.
13. *Miejsca pamięci narodowej. Program wycieczek edukacyjnych dla dzieci i młodzieży. Podróże historyczno-kulturowe w czasie i przestrzeni* (http://www.men.gov.pl/oswiata/lisotne/miejsca_pamieci_narodowej_.pdf)
14. *Narodowa Strategia Spójności - Narodowe Strategiczne ramy Odniesienia 2007-2020*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, maj 2006 r.
15. Olszewski B., 1999, *Tum znaczy dom. Wędrowki po ziemi łódzkiej*, Literatura, Łódź
16. *Przedborski Park Krajobrazowy*, 1998, praca zbiorowa pod red. Z. Wnuka, wyd. Zespół Nadpilicznych Parków Krajobrazowych.
17. *Spalski Park Krajobrazowy*, 1998, praca zbiorowa pod red. I. Burzyńskiego, wyd. Zespół Nadpilicznych Parków Krajobrazowych.
18. *Sulejowski Park Krajobrazowy*, 1998, praca zbiorowa pod red. J. Kurowskiego, wyd. Zespół Nadpilicznych Parków Krajobrazowych.
19. *Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju*, 2006, DzU nr 227, poz. 1658.
20. Pączka S. (red.), 1993, *Środowisko geograficzne Polski środkowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
21. *Plan rozwoju lokalnego gminy Sulejów*
22. *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego* (<http://bppwl.lodzkie.pl/mainpage.php?section=works&show=plan&menu=intro&item=i1>)

23. *Podstawowe informacje z Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań oraz Powszechnego Spisu Rolnego 2002. Gmina miejsko-wiejska - Sulejów, 2003, Urząd Statystyczny w Łodzi, Łódź.*
24. *Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego (projekt)*
25. *Regulamin organizacyjny Urzędu Miejskiego w Sulejowie, 2007, UM Sulejów.*
26. *Spis rolny 2002 r. Piotrków Tryb., 2003, Urząd Statystyczny w Piotrkowie Tryb.*
27. *Strategia rozwoju gminy Sulejów*
28. *Strategia rozwoju powiatu piotrkowskiego*
29. *Strategia rozwoju województwa łódzkiego*
30. *Sypek A. R., 2002, Zamki i warownie ziemi mazowieckiej, TRIO.*

Strony internetowe:

<http://funduszeonline.cmsmirage.pl> (portal FunduszeOnLine)
www.biuletyn.net.pl (Biuletyn Informacji Publicznej)
www.cystersi.sulejow.pl (Klasztor Cystersów w Sulejowie-Podklasztorzu)
www.europaromanesque.eu (Europa Romańska)
www.gci.sulejow.pl (Gminne Centrum Informacji w Sulejowie)
www.gminypolskie.pl (Portal Jednostek Samorządu Terytorialnego)
www.ldk.lodz.pl (Łódzki Dom Kultury)
www.lodzkie.pl (Urząd Marszałkowski w Łodzi)
www.lodzkie.pl/lodzkie/fundusze/programowanie/rop/index.html (Urząd Marszałkowski w Łodzi – fundusze unijne)
www.mrr.gov.pl/ProgramyOperacyjne+2007-2013/ (Ministerstwo Rozwoju Regionalnego – programy operacyjne)
www.parafiawitow.netstrefa.com (Parafia w Witowie)
www.podklasztorze.pl (hotel Podklasztorze)
www.pot.gov.pl (Polska Organizacja Turystyczna)
www.powiat-piotrkowski.pl (Powiat Piotrkowski)
www.sulejow.pl (Urząd Miejski w Sulejowie)
www.szlakcysterski.org (Szlak Cysterski)
www.szlakpiastowski.com.pl (LOT Szlak Piastowski)
www.szlakromanski.org (Polska romańska - Szlak Romański)
www.templariusze.org (Szlak Templariuszy)
www.tomaszow-maz.pl/turystyka/rowery.htm (UM Tomaszów Maz. - turystyka)
www.zamkilodzkie.pl (prywatna strona *Zamki i pałace województwa łódzkiego*)
www.ziemialodzka.pl (Portal Województwa Łódzkiego pod patronatem ROT WŁ)